

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Po stopách gotického umění –
výtvarná řada pro žáky 1. stupně ZŠ.

Following gothic art –
Series of Creative Lessons for Art
Education at Primary School.

Vypracovala: Diana Jungová
Vedoucí práce: Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma Po stopách gotického sochařství a malířství – výtvarná řada pro žáky 1. stupně ZŠ. jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 8.12.2020

Podpis studentky

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Karlu Řepovi, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady při jejím vedení. Dále děkuji ZŠ Grünwaldova v Českých Budějovicích za umožnění projektové části diplomové práce, též paní učitelce Mgr. Petře Nýdlové a její třídě. Děkuji rodině, která mě podporovala během celého studia.

ABSTRAKT

Diplomová práce „Po stopách gotického umění – výtvarná řada pro žáky 1. stupně ZŠ“ je rozdělena na část teoretickou a část projektovou.

Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly. V první kapitole se zaměříme na uvedení do tématu gotického umění a kultury. Seznámíme se s kulturou a společností vrcholného a pozdního středověku, se středověkým vnímáním estetiky a pohledem na umění, dále se seznámíme s hlavními uměleckými rysy gotiky a s vývojem gotického umění v rámci Evropy. Cílem této kapitoly bude věcný vhled do tématu gotického umění, určený pro potřeby učitelů a učitelek na 1. stupni a jeho didaktickou aplikaci do praxe výtvarné výchovy. Druhá kapitola se bude zabývat možnostmi práce s tematikou gotického umění v návaznosti na Rámcový vzdělávací program. Závěrečná kapitola teoretické části představí možnosti práce s danou tematikou ve vyučování výtvarné výchovy a dále seznámí s didaktickými a metodickými materiály, které se zabývají námětem gotického umění.

Projektová část seznámí se sedmi lekcemi výtvarné řady, které demonstrují praktické uchopení tématu gotického umění ve výuce výtvarné výchovy na 1. stupni základní školy.

Klíčová slova

Gotické umění, středověké umění, výtvarně-projektové metody, výtvarná výchova.

Formát bibliografické citace práce

JUNGOVÁ, Diana. *Po stopách gotického umění – výtvarná řada pro žáky 1. stupně ZŠ*. České Budějovice, 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

ABSTRACT

The diploma thesis „Following gothic art – Series of Creative Lessons for Art Education at Primary School“ is divided into theoretical and project part.

The theoretical part consists of three chapters. In the first chapter we will focus on introduction to the theme of Gothic art and culture. We will get acquainted with the culture and society of the High and Late Middle Ages, with the medieval aesthetics and view of art. We will also get acquainted with the main artistic features of Gothic style and the development of Gothic art in Europe. The aim of this chapter is a factual insight into the topic of Gothic art, designed for the needs of primary teachers and the didactic application in the practice of art education. The second chapter will introduce the possibilities of working with the theme of Gothic art in connection with the Framework Educational Program. The final chapter of the theoretical part introduces the possibilities of working with the given topic in the teaching of art education and it acquaints with didactic and methodical materials that deal with the topic of Gothic art.

The project part introduces eight lessons of the art series, which demonstrate a practical understanding of the topic of Gothic art in the teaching of art education at primary school.

Key words

Gothic Art, Medieval Art, Art-Project Methods, Art Education.

OBSAH

Úvod.....	8
I. Teoretická část	10
1 Uvedení do tématu gotického umění a kultury	11
1.1 Kultura a společnost vrcholného a pozdního středověku.....	13
1.2 Středověká estetika, funkce a formy umění.....	13
1.3 Přehledný vývoj gotického umění v Evropě	23
1.4 Dozvuky gotického umění v novověké a současné výtvarné kultuře	35
2 Gotické umění ve výchovně-vzdělávacím obsahu primárního vzdělávání.....	38
2.1 Tematika gotického umění z pohledu RVP.....	38
2.2 Gotické umění a jeho mezipředmětové propojení ve výtvarném vyučování	41
3 Práce s danou tematikou ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ.....	44
3.1 Projektové vyučování a řady ve výtvarné výchově.....	44
3.2 Cíle výtvarné výchovy	47
3.3 Didaktické zásady při plánování lekce výtvarné výchovy.....	49
3.4 Formy výtvarných činností ve vztahu ke gotickému umění	51
3.5 Gotické umění v dostupných didaktických materiálech	53
II. Projektová část.....	56
4 Příprava výtvarné řady	57
4.1 Výběr tématu.....	57
4.2 Stanovení cílů	57
4.3 Putování panské družiny po českých zemích	57

4.4	Výběr námětů	58
4.5	Výběr a charakteristika třídy	58
5	Realizace výtvarné řady	60
5.1	Zajištění výtvarných potřeb	60
5.2	Charakteristika lekcí výtvarné řady	60
5.3	Můj erb – nalezení mé středověké identity	60
5.4	Cesta do kláštera – rozeta	64
5.5	Cesta do kláštera – skriptorium	68
5.6	Turnaj královského dvora – rytířské klání	71
5.7	Turnaj královského dvora – oprava panského stanu	74
5.8	Návštěva středověkého města – madona	77
5.9	Návštěva středověkého města – dlaždice	80
5.10	Zhodnocení realizace výtvarné řady	83
	Závěr	84
	Seznam použitých zdrojů:	86
	Seznam příloh	90
	Přílohy	91
	Zdroje příloh	132

Úvod

Gotika, gotický sloh, či gotické umění jsou termíny, se kterými se každý člověk setkal již v rámci základního vzdělávání. Jedná se o termíny často skloňované a všeobecně známé. I přes tuto skutečnost jsou však znalosti většiny lidí omezeny na rozpoznání vrcholně středověkých sakrálních staveb a zcela jim uniká široká škála dalších skutečností, které se k danému tématu vztahují. Pro hlubší náhled pod povrch gotického umění je stěžejní propojení jednotlivých, separovaných vědomostí z oblasti historie a dějin umění, které jednotlivec během svého života získá. Ideální dobou pro položení základu pro osvojování a třídění nabytých vědomostí je právě první stupeň základní školy.

Studium výtvarného umění dob minulých zcela jistě není výsadou pouze historiků, jeho vnímání a hlubší pochopení nám mohou být přínosné pro osobní růst a vývoj. S gotickými uměleckými památkami se běžně setkáváme ve svém každodenním životě, aniž bychom si často uvědomovali jejich estetický rozměr. Náhled do estetického vnímání uměleckého díla z pohledu středověkého člověka nám umožní slova opata Sugera ze Saint Denis, který se pozastavuje nad krásou svého chrámu: „Proto když z lásky ke kráse Božího příbytku mě rozkoš nad různobarevnými drahokamy vzdálí od pozemských starostí a povznese mě i nad rozmanitost posvátných ctností a hmotných i nehmotných věcí, vznešené rozjímání mě přivede k pokojnému spočinutí...“¹ O vnímání krásy a estetiky ve středověku bude více řečeno v první kapitole teoretické části této práce. V této kapitole se taktéž seznámíme s kulturou a společností středověku a s přehledným vývojem dějin gotického umění. Záměrem této kapitoly bude vytvoření velmi stručné přehledové studie, která nebude mít za cíl obsáhnout kompletní dějiny gotického umění, ale nabídnout všeobecný teoretický základ určený primárně pedagogům 1. stupně základní školy, který jim napomůže rozšíření vědomostí o daném tématu a zároveň nabídne námětovou inspiraci pro realizaci hodin výtvarné výchovy.

V následujících kapitole teoretické části pohlédneme na gotické umění z hlediska výchovně-vzdělávacího. Zaměříme se na něj z pohledu kurikula a jeho zakotvení v Rámcovém vzdělávacím programu. Téma gotického umění nabízí skvělou příležitost pro jeho interdisciplinární uchopení,

¹ ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2007, s. 28. in SUGER ZE SAINT DENIS, *Liber de rebus in administratione sua gestis*, PL 186, PANOFKY 1946, kap. 23, s. 62.

proto se budeme zajímat o jeho pojetí nejen ve výtvarné výchově, ale i v rámci dalších vzdělávacích oborů.

V závěrečné kapitole teoretické části se zaměříme na didaktickou perspektivu tématu gotického umění. Zaměříme se na seznámení s metodou projektového vyučování ve výtvarné výchově, na jejíž základech bude vytvořena praktická část této práce. V neposlední řadě také uvedeme stručnou didaktickou analýzu didaktických a metodických materiálů, které se tématem gotického umění taktéž zabývají. Obeznámení s těmito materiály zakončí praktickou část této diplomové práce.

Souhrn těchto tří kapitol má za cíl nabídnout povšechný náhled na téma gotického umění a jeho začlenění do výchovně-vzdělávacího procesu v hodinách výtvarné výchovy z perspektivy teoretické i praktické.

Projektová část této diplomové práce bude založena na předchozích teoretických východiscích. Jejím hlavním obsahem bude představení výtvarné řady vytvořené na téma gotického umění, která bude sestávat ze sedmi výtvarných lekcí určených pro žáky 1. stupně základního vzdělávání. Jednotlivé lekce budou propojeny společným tématem a spojuvat je bude také společný příběh o putování šlechtické družiny po českých zemích. V rámci těchto lekcí se žáci postupně seznámí s různými podobami gotického umění a také se jim naskytne hlubší pohled do světa vrcholného a pozdního středověku.

Výtvarné lekce budou probíhat na ZŠ Grünwaldova v Českých Budějovicích. Nastíněna bude jejich příprava, samotná realizace a následná reflexe včetně fotografií, které budou ilustrovat průběh lekcí. V závěru uvedeme celkové zhodnocení výtvarné řady.

I. Teoretická část

1 Uvedení do tématu gotického umění a kultury

Tato kapitola je stručnou přehledovou studií zaměřenou na téma gotického umění, určenou pro didaktickou aplikaci do praxe výtvarné výchovy. Toto téma bude obecně nahlíženo v historickém a sociokulturním kontextu – umění úzce souvisí s lidskou činností a prožíváním a umělecká díla reflektují mentalitu svých tvůrců, proto je pro hlubší pochopení gotického umění zásadní znát i pozadí doby a společnosti, ve kterých díla vznikala.

V první řadě je třeba položit si otázku, co pojem gotika znamená. Jedná se o umělecký sloh, který vzkvétal v západní a střední Evropě především během vrcholného (11.-14. století) a pozdního (14.-15. století) středověku. Gotické umění se vyvinulo z románského umění a v některých oblastech trvalo od poloviny 12. století až do konce 16. století. Termín gotika byl vytvořen italskými renesančními spisovateli, kteří připisovali vynález středověké architektury barbarským gótským kmenům, které zničily Římskou říši a její klasickou kulturu v 5. století našeho letopočtu. Termín si ponechal své hanlivé podtexty až do 19. století, kdy došlo k pozitivnímu kritickému přehodnocení gotické architektury. Přestože si moderní vědci již dlouho uvědomují, že gotické umění nemá s Góty nic společného, pojem gotika zůstává standardem ve studiu dějin umění.²

Uchopení gotického uměleckého slohu bylo v moderních dějinách celkem obtížné. Prvotní pokusy o vystižení jeho podstaty vycházely z jeho nápadného znaku – lomeného oblouku. Později bylo zjištěno, že se jedná o prvek používaný již v dřívějších obdobích, tudíž se novým východiskem stal konstrukční systém lomené klenby.³ Jedná se však o otázku mnohem rozsáhlejší, jde o novou etapu ve vývoji evropské společnosti, která je charakteristická novým způsobem vnímání umění, jakožto celku, což souvisí i s novým vnímáním světa.

Gotika se tradičně dělí na ranou, vrcholnou a pozdní. Toto dělení, a především jeho časové zakotvení, je však geograficky velmi nejednotné⁴ a proto se v dalších podkapitolách zaměříme spíše na regionální dělení.

² [Srov.] ČERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. Vyd. 1. Praha: IDEA SERVIS, 1996. s. 57.

³ [Srov.] HUYGHE, René a kol. *Umění středověku*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1969. s. 344.

⁴ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 13.

Je třeba si uvědomit, že se život a hodnoty člověka žijícího v epoše vrcholného a pozdního středověku, do kterého období gotiky spadá, výrazně lišil oproti běžnému prožívání člověka žijícího v současné době. Významnou roli hrálo náboženství, které silně ovlivňovalo téměř všechny aspekty života středověkého člověka. Pozemský život byl vnímán především jako příprava na život na onom světě. Toto téma zmiňuje i významný francouzský historik Jacques Le Goff: „Každodenní život středověkého křesťana či křesťanky utváří eschatologická zápleтка. Z toho plyne strach z náhlé smrti. Kdo může doufat, že v každém okamžiku toho věčného zápasu bude ve stavu bez hříchu postaven proti Satanovi? Onen svět je bezprostředním rozměrem života na tomto světě.“⁵ Autor se dále zabývá vlivem daného tématu na soudobou obraznost. „Onen svět byl jednou z významných oblastí středověké obraznosti. Inspiroval množství literárních děl a bohatou ikonografii, svědčící o plodné tvůrčí aktivitě středověkých umělců. Vytvořil velký rezervoár obrazů ztělesňujících křesťanskou ideologii a senzibilitu. Tyto obrazy hrály konkrétní roli v eschatologickém boji křesťanů: byl tu žebřík, po němž se vystupovalo do nebe, váhy, na nichž se vážily duše, zda převáží dobro, pekelná tlama či studna, do níž nebylo radno padnout, oheň jemuž bylo třeba uniknout.“⁶ Tento příklad velice dobře ilustruje, jak tehdejší vnímání a oblasti zájmu rezonovaly se světem umění.

Cílem této kapitoly není podrobný přehled veškerých reálií, které se gotického umění týkají, ale spíše obecné seznámení s tématem, načerpání inspiračních zdrojů, obeznámení s výtvarnými formami a projevy gotického umění a zběžné proniknutí do estetického myšlení soudobých lidí. Jelikož se jedná o téma velice rozsáhlé, bude, s ohledem na praktickou část této práce, věnována zvýšená pozornost inspiračním zdrojům a tématům, které se přímo dotýkají námětů lekcí.

Pro snazší orientaci v tématu bude také zmíněn stručný přehled vývoje gotického umění v některých oblastech Evropy, kde se gotika nejvýrazněji prosazovala. Další část textu bude pak věnována oblasti Českých zemí.

⁵ LE GOFF, Jacques, ALESSIO, Franco a SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 455.

⁶ Tamtéž. s. 457.

1.1 Kultura a společnost vrcholného a pozdního středověku

„Ora et labora“ – Modli se a pracuj

Velmi důležitým fenoménem v období vrcholného a pozdního středověku byla obnova a zakládání měst. Ve 12. století vstoupila Evropa do období nazývaného „krásný středověk“. Došlo k velkému růstu počtu obyvatel, na který navazovalo vytvoření mnoha městských center. V předchozích staletích, kdy převládal románský sloh, byl centrem spíše venkov, oproti tomu je gotické umění úzce spjato právě s městem. Ve středech měst byly stavěny církevní budovy. Důležitou roli získávala sociální a kulturní role města.⁷

Rozvinul se obchod, kterému dominovaly především města na severu Itálie. Díky rozvinutým obchodním cestám se šířily nejrůznější myšlenkové proudy. Byly zakládány univerzity, kde se vyučovala jak klasická řecká filozofie, tak soudobá moderní scholastika a teologie.⁸ Univerzity umožnily větší rozptyl vzdělanosti, která přestávala být koncentrována pouze v klášterních školách.⁹ Evropa byla geopoliticky velmi roztroušená a v jednotlivých zemích docházelo k nejrůznějším událostem, které ovlivnily pokrok a směřování dané oblasti, což se výrazně odrazilo i na tamějších uměleckých tendencích a pokroku.

1.2 Středověká estetika, funkce a formy umění

Středověká estetika stavěla převážně na představách antických, ale hleděla na ně z pohledu křesťanského světa. Dalším inspiračním zdrojem se stala biblická a patristická tradice. Kombinací těchto zdrojů došlo ke zcela nové a originální estetické teorii, prováděné na zcela nové rovině.¹⁰ Mezi nejvýznamnější středověké myslitele, kteří obohatili tehdejší teorii estetiky patří svatý Tomáš Akvinský, svatý Augustin a Pseudo-Dionysios Areopagita. Nejdůležitější roli hrály otázky transcendence, proporce, světla a symboliky a alegorie.

⁷ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL, Antonio Filipe. Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 84.

⁸ [Srov.] MATTHEW, Donald. *Svět středověké Evropy*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 1996. s. 150.

⁹ [Srov.] tamtéž. s. 152.

¹⁰ [Srov.] ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2007. s. 13.

Středověcí autoři neustále hovořili o kráse veškerého bytí. Mnozí z nich komentovali půvab a velkolepost kosmu. Kvůli více filozofickému vymezení tohoto způsobu nazírání vesmíru bylo vytvořeno velké množství kategorií k definici „dobroty a krásy“ věcí. Jednalo se však o termíny vcelku neukotvené.¹¹ Ve 13. století se středověcí scholastici snažili odstranit dualismus, který viděl nejen lidskou duši, ale i celý kosmos pod tíhou dvou protichůdných principů – dobra a zla. Nejvíce heretickou myšlenkou bylo stavění dobra a zla naroveň, jakožto původní principy, jež byly stvořeny. Z tohoto sporu vzešly pokusy o jasné vymezení transcendentálií a jejich klasifikaci.¹²

Proporce byla obzvlášť důležitá především pro oblast architektury a hudby. Ze středověkých definic krásy ji lze považovat za nejúspěšnější. Jejím autorem je svatý Augustin. Nejzákladnější jednotkou bylo číslo, které bylo pravděpodobně již dílem předsókratiků a prostřednictvím Platóna, Pýthagora a Aristotela se dostalo až ke středověkým myslitelům. Jedná se v podstatě o kvantitativní chápání krásna. Krása nebyla vnímána jako soubor jednotlivin, ale jako harmonická proporcionalita částí. Ideální poměr byl chápán jako daný aspekt reality, nikoliv jev, vytvořený člověkem.¹³

Tendenci ke kvalitní estetice ztělesňovala záliba ve světle a barvě. Co se týká citu pro barvu (květin, látek, drahokamů apod.), projevuje se o toto téma ve středověku velice živý zájem. Cit pro proporce postupně ustoupil do pozadí a zůstal součástí praktických výrobních předpisů. Světlo bylo chápáno jako podstata barvy a podmínka pro jeho viditelnost. Převládal názor, že poskytuje objektům majestát a půvab. Samotné výtvarné umění pracovalo převážně se základními barvami a přesně danými oblastmi barevného spektra. Křiklavé barvy byly kladeny vedle sebe a jejich úkolem bylo plodit estetickou kvalitu díky harmonii celku. Nebyly vymezeny světlem, které by je halilo do šerosvitu.¹⁴

Středověké chápání světa bylo do značné míry založeno na symbolismu. Tehdejší společnost žila ve světě plném skrytých významů a dvojsmyslů.¹⁵ Věřili v božský projev ve věcech i v přírodě.

¹¹ [Srov.] ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2007. s. 33.

¹² [Srov.] tamtéž. s. 34.

¹³ [Srov.] tamtéž. s. 45.

¹⁴ [Srov.] tamtéž. s. 61.

¹⁵ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 49.

Každý objekt byl existenciálně chápán jako znak vyšší pravdy. Alegorie byla chápána jako prostředek k bystření mysli a důvtipu, oživení výrazu a tříbení stylu.¹⁶ Uvedme si příklad symbolu holubice, jehož výklad nese základy v Bibli. Ve středověkém umění a literatuře jsou zvířata často používána k symbolizaci způsobů chování a událostí v životě Krista a dalších svatých postav. Holubice hrála rozhodující roli v příběhu o Noemovi a potopě, ztělesňovala zde mír a čistotu. Holubice také sestoupila z nebe v okamžiku křtu Krista jako symbol Ducha svatého. Proto se často například objevuje na obrazech s tématem Zvěstování Panny Marie. Holubice se také stala atributem několika svatých, včetně svatého Benedikta nebo Kateřiny ze Sieny.¹⁷

Jak z textu výše vyplývá, umění bylo v období středověku silně podřízeno náboženství a spiritualitě. Spiritualismus byl základem středověké kultury. Využíval nejen vizuální stránky, která působila na lidské smysly, ale i podnětů, které se vztahovaly k myšlení. Umění tak dostalo novou funkci, a to sdělovací. Stalo se vizuálním médiem pro předání informace srozumitelným způsobem.¹⁸

Gotické umění se projevilo v mnoha formách, nejvýrazněji v oblasti architektury, plastiky, malířství a užitého umění.

Architektura byla první oblastí, ve které se gotické umění projevilo. Svůj původ měla ve Francii, odkud se následně šířila po celé Evropě. Oproti románské architektuře, která jí předcházela, působí mnohem vzdušněji a subtilněji. Tento dojem vznikl díky důmyslnému užití jednotlivých stavebních prvků. V tomto období se vyvinuly zcela nové stavební postupy a techniky. Často používanými materiály byly kámen a cihla, v Itálii pak mramor a dřevo. Mezi nepropracovanější stavby lze zcela jistě řadit velké gotické katedrály. Jejich účelem byl mimo jiné kontrast mezi obyčejnými městskými domy a jejich vlastní sofistikovanou a nepřehlédnutelnou konstrukcí, která se vypínala do, do té doby, nevídané výše a měla za cíl demonstrovat Boží slávu a vznešenost.¹⁹

Stavební prvky charakteristické pro gotickou architekturu, můžeme vidět již na ranějších stavbách, které do tohoto stylu nespádají – důležitá je především kombinace těchto prvků ve

¹⁶ [Srov.] ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2007. s. 76.

¹⁷ [Srov.] ROSS, Leslie. *Medieval Art: A Topical Dictionary*. Vyd. 1. Londýn: Greenwood, 1996. s. 13.

¹⁸ [Srov.] HUYGHE, René a kol. *Umění středověku*, Vyd. 1. Praha: Odeon, 1969. s. 348.

¹⁹ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 16.

svém specifickém stylu. Katedrála v Saint-Denis představovala nový způsob užití těchto prvků a zároveň uplatnění inovativních stavebních postupů. Nový stavební postup se stal školou. Gotičtí architekti se poté ve svých plánech řídili třemi hlavními pravidly: snaha o zvětšení oken, zvýšení stavby a nalezení homogenního prostoru.²⁰

Narozdíl od románské baziliky, gotická katedrála již nepůsobila jako těžkopádný masivní a uzavřený blok. Vnější opěrný systém umožnil odhmotnění prostoru a jeho růst do výšky. Vyšší zdi, které by byly postavené starým postupem, by musely být ještě mohutnější. Cílem gotických stavitelů bylo přesunutí tlaku vysokých zdí mimo vlastní stavbu. Byl proto vyvinut opěrný systém, který se skládal z pilířů, přípor a podpěr a odváděl tlak zdí mimo hlavní loď.²¹ Příkladem je opěrný systém chóru katedrály v Bourges, kde můžeme vidět dvojité opěrné oblouky (viz Přílohy I., obr. 1). Typ klenby nejčastěji používaný pro gotické stavby je křížová žebrová klenba a lomený oblouk. Mezi lomenými oblouky pásu klenby se jednotlivá žebra spojovala ve svorníku. Klenební pás společně s nosnými žebry ležel na hlavicích polosloupů umístěných na stěnách. Díky tomu ztratily vnější zdi svou hlavní nosnou funkci a získal se tak prostor pro proražení velkých barevně zasklených oken v souladu s estetickou hodnotou ve světle a barvě.²²

Dalším typickým prvkem gotické sakrální stavby byla okenní rozeta. Jedná se o velké prosklené kulaté okno umístěné obvykle v průčelí chrámu, které propouštělo do prostoru barevné světlo. Zároveň byla symbolem pro věčně se otáčející božské kolo světa. Paprsky zpevňující jednotlivé části rozety se nazývají kružba. Obvykle paprskovitě vychází ze středu rozety. Složitost a tvary kružby se v průběhu trvání gotického slohu proměňovaly, pozdější typy se postupně stávaly složitějšími a komplexnějšími. Velice zajímavé rozetové okno je umístěno například v Katedrále svatého Víta v Praze (viz Přílohy I., obr. 2).

Konstrukce stěn a vnitřní prostor staveb byly oproti současnému stavu celkem výrazně odlišné. Interiér byl velmi pestrý, stěny byly zdobené nejrůznějšími motivy a barvami. V dnešní době jsou většinou zachovány jen zlomky tehdejší výzdoby. Oblíbené byly především jasné odstíny modré, červené, žluté a zlaté. Významnou součástí stěn byly tzv. svazkové sloupy a polosloupky. Jednalo

²⁰ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL, Antonio Filipe. Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 86.

²¹ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme?* Umění gotiky. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 18.

²² [Srov.] tamtéž. s. 20.

se o půdorysovou konfiguraci několika sloupů nebo částí v jeden komplex. Spodní část stěny byla tvořena arkádami, nad kterými byl umístěn pás empor, triforium a pás oken. Svisle byly stěny rozděleny příporovými polosloupy na jednotlivé klenební jednotky. Oblíbenými motivy dekoračních prvků stěn byly přírodní ornamenty, často sestavené do různých útvarů.²³

Vnější stavba byla také zdobena, často můžeme vidět tzv. fiály – štíhlé a špičaté věžičky, které podtrhovaly vertikality budovy. Dalším dekoračním prvkem byly vimperky, umístěné nad portály a okny. Jejich špičky byly často stylizovány do tvaru kříže, tvořených listovcem – listovým ornamentem. Kolmý listový ornament na hranách věží a štítů se nazývá krab.²⁴

Hlavní vchodová část budovy se nazývá průčelí. Zde je obvykle umístěn hlavní portál, nejčastěji orientován na západ. Výzdoba bývá bohatá a honosná. Klasická gotická západní průčelí katedrál bývají rozdělena na tři části, hlavní portál bývá uprostřed, umístěn mezi dva menší. Nad portálem se rozprostírá tympanon.²⁵

Co se týče světské architektury, za zmínku zcela jistě stojí gotické radnice. Jednalo se o reprezentativní budovy, ve kterých se scházela rada města. Jakožto objekt demonstrující moc a prestiž byla stavba radnice obvykle velmi nákladná a honosná. Ukázkou gotické městské radnice, je radnice v Münsteru (viz Přílohy I, obr. 3). Můžeme zde vidět klenbové přízemí s arkádami, kde byly umístěny stánky. Budova je velmi bohatě zdobena fiálami.²⁶

Plastika je nepopíratelně spjata s gotickou architekturou. Tyto dvě oblasti umění se ale nevyvíjely zcela paralelně. Sochařská výzdoba nejstarších gotických staveb byla stále románská.²⁷ Nejstarší gotické sochy měly podobu kamenných postav světců, které se používaly ke zdobení dveří nebo portálů katedrál ve Francii i jinde. Záhy se po použití kamene k výrobě soch užívalo také dřeva. Příkladem nejstarších gotických soch jsou sochy na královském portálu katedrály v Chartres. Na přelomu 12. a 13. století se podoba soch poněkud změnila, staly se přirozenějšími a realističtějšími, a získaly individualizované tváře a postavy. Jejich autoři hledali

²³ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 31-32.

²⁴ [Srov.] tamtéž. s. 33.

²⁵ [Srov.] tamtéž. s. 34.

²⁶ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 71.

²⁷ V 70. letech 12. století se architektura a figurální sochařství vývojově setkaly. Hovořit o gotickém sochařství před rokem 1230 je celkem diskutabilní. [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 144.

inspiraci v antice. Postupně přicházela obliba drapérie.²⁸ Šířil se nový realismus ve zobrazení těla a postavy, proporce více odpovídaly realitě. V tomto období se vytvořil nový ideál křesťanské zbožnosti, který vyzdvihoval náboženské cítění, někdy až ve formě extáze či vytržení. Vznikly tzv. devoční obrazy, plastiky obvykle vytvořené ze dřeva. Jedná se především o piety, Bolestného Krista, postavy Krista a Jana Křtitele a sochy madon. Jejich účelem byla koncentrace nábožnosti a zároveň protěžování církve.²⁹ V kontextu s pozměněným přístupem k náboženství se taktéž objevil svérázný přístup ke smrti, který se promítnul právě v gotické plastice ve zobrazení kostlivců a smrti. V období gotiky také rostla popularita mariánského kultu, tudíž se také začala častěji vyskytovat zobrazení Panny Marie. Typické jsou sošky krásných madon. Vyvinulo se esovitě držené tělo, jejichž cílem bylo, dát figurám zdání nadpozemskosti a oduševnělosti.³⁰

V pozdní gotice se od přehnané zdobnosti začalo ustupovat a objevil se nový směr, který tíhnutí k expresivitě v liniích a pohybu postav. V tomto duchu do vývoje sochařství významně zasáhl vlámský sochař Claus Sluter. Sluter tvořil figurální sochy, typické svými širokými lomenými drapériemi, které vytvářely specifickou hru světla a stínu. Tváře soch byly velice individualizované (viz Přílohy I, obr. 4). Sluterova díla dosáhla v Evropě velké obliby a významně inspirovala další umělce.³¹

V období gotiky došlo k velkému rozmachu dřevořezby. Mimo soch byly také hojně tvořeny vyřezávané křídlové oltáře. Křídlový oltář byl nejoblíbenější v oblasti Německa. Centrální část se nazývala relikviář, na ten v horní části nasedal nástavec. Na relikviář byla po obou stranách nasazena křídla. Celý objekt byl usazen na podstavci. Příkladem je pozdně gotický oltář od řezbáře Tilmana Riemenschneidera, který se nachází v kapli Páně v Creglingenu (viz Přílohy I, obr. 5). Téměř veškeré dřevěné plastiky byly pomalované a často taktéž zlacené. Velkou oblibu si také získala dekorativní drobná plastika, která měla úzký vztah s uměleckým řemeslem. Příkladem jsou drobné reliéfy vytvořené ze slonoviny.³²

²⁸ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 146.

²⁹ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 81.

³⁰ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 66.

³¹ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL a Antonio Filipe. *Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 92.

³² [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 88-89.

Malba ve stylu, který lze nazvat „gotický“, se objevila až později po rozmachu gotické architektury a sochařství. Přechod z výtvarného románského stylu na gotický je velmi nepřesný a není jasně vymezen, ale lze pozorovat počátky stylu, který se stával temnějším a emotivnějším, oproti předchozímu období.³³ K tomuto přechodu dochází nejprve v Anglii a Francii kolem roku 1200, v Německu kolem roku 1220 a v Itálii kolem roku 1300. Malba byla praktikována v období gotiky ve čtyřech primárních řemeslech; malba na zeď, deskové malířství, knižní malba a malba na sklo.³⁴

V ranějších fázích gotického malířství se autoři děl zaměřovali především na obrysové linie. Utváření zdání prostoru a objemu byl záměr celkem druhořadý. Do popředí zájmu se dostala tzv. obrysová kresba. Významným impulsem pro rozmach gotického malířství bylo hromadné zakládání kostelů, případně jejich opětovné vybavování.³⁵ Nové impulsy přišly ve 14. století od italských mistrů. Linie se zjemnily, byl dbán větší důraz na detail a ladnost. Projevila se zde tendence k zesvětštění motivů, především v oblasti portrétů, ale také ve zobrazení krajiny či města. Gotičtí malíři se také začali zabírat otázkou perspektivy prostoru, kompozičními pravidly a prostředky. Vyvinul se typ obrazu, který byl jasně určen svým rámem, nejprve byl malován na dřevě, později na plátně. Byly taktéž vytvořeny nové útvary obrazů s více křídly či oltářní obrazy (diptych, triptych, polyptych).³⁶ Přišel odklon od lineárního zobrazování, tendence šly spíše k živému vyobrazování a k obsahovému individualismu. Scény se staly dramatičtější a bohatší. Byl také znovuobjeven svět přírody, do popředí se dostaly zvířecí a rostlinné motivy. Malíři se začali věnovat krajině, nejprve jako pozadí a poté taktéž jako hlavnímu motivu. Mizelo jednoduché zlaté pozadí, které mělo zdůrazňovat nadpřirozenou rovinu. Stále oblíbenější byly také geometrické motivy. Na sklonku 14. století zažilo velký rozmach portrétní malířství, které bylo značně oblíbené ve dvorských kruzích. Později se rozšířilo i mezi bohatnoucí skupinu středověkých měšťanů a díky jejich zakázkám vznikaly lokální malířské dílny.³⁷

³³ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 114.

³⁴ [Srov.] tamtéž. s. 115.

³⁵ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 172.

³⁶ Diptychon byl dvoudílný obraz, který vycházel z byzantského malířství. Svou popularitu získal ve 13. století v Itálii a poté se rozšířil i do dalších oblastí. Nejprve zobrazoval náboženské motivy, především Madony a Krista. Nedlouho poté vznikl triptych (trojdílný obraz) a polyptych (vícedílný obraz). [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 117.

³⁷ [Srov.] tamtéž. s. 118.

V první polovině 15. století vnesl prudký obrat do gotického malířství vlámský umělec Jan van Eyck. Byl předním představitelem vlámské školy malířů, která inspirovala umělce po celé Evropě. Nově užívá racionální perspektivy a využívá šerosvitu pro modelaci objektů. Pracoval technikou nanášení tenkých vrstev barvy na bílý základ, díky transparentnosti jednotlivých vrstev dosáhl vysokého odrazu světla od barevné plochy. Jeho malby byly velmi detailní a propracované. Mezi nejslavnější van Eyckova díla patří obraz manželů Arnolfinových (1434) (viz Přílohy I, obr. 6), který nyní možné vidět v Národní galerii v Londýně.³⁸

V období gotiky došlo k velkému rozmachu knižního malířství. Jednalo se o manuskripty, které byly doplněné zdobnými ilustracemi. Obvykle byly tvořeny ručně inkoustem na pergamen. Iluminace plnily funkci ilustrací (případně dekorací) daného textu. Často byly zlacené a vyvedené v sytých barvách pomocí barevných pigmentů rozmíchaných ve vaječném základě. Zobrazovány bývaly nejčastěji přírodní motivy, dekorativní ornamenty nebo figurální scény. Iluminace mohly být zahrnuty do textu knihy nebo jim mohla být věnována samostatná stránka. Časté bylo taktéž zdobně provedení prvního písmene textu, které bylo odlišeno tvarem, barvou i velikostí. Tento typ zdobného prvního písmene nazýváme iniciála. Dekorovaly se rovněž okraje řádků nebo stran. Nejkrásnější rukopisy byly tvořeny na zakázku pro panovníky a panovnice. Někteří z nich byli vášnivými bibliofily a dali zbudovat celé knihovny. Jedním z těchto panovníků byl francouzský král Ludvík IX., který nashromáždil obrovské množství světských i náboženských knih, které dnes tvoří základ Národní knihovny v Paříži. Pro svou matku Blanche Kastilskou nechal vytvořit iluminovaný žaltář (viz Přílohy I, obr. 7), který se nazývá Žaltář Blanky Kastilské a je vynikajícím příkladem manuskriptu z období rané gotiky. Žaltář obsahuje dvacet pět bohatě iluminovaných stran, kde jsou zobrazeny scény ze Starého a Nového zákona. Použité barvy jsou zde velmi syté, převládá zde modrá, červená a zlatá.³⁹

Kvůli odlehčení vnějších zdí staveb, kam byla umístěna velká prosklená okna, poněkud ztratila na významu nástěnná malba, velmi oblíbená v období románského slohu.⁴⁰ V prostoru budov však i nadále vznikaly nástěnné obrazové cykly. Velmi zajímavé jsou italské malby v Padově.

³⁸ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL a Antonio Filipe. Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 92.

³⁹ [Srov.] SNYDER, James. *Medieval Art: Painting, Sculpture, Architecture 4th Through 14th Century*. Vyd. 1. New York: Harry N. Abrams, 1989. s. 439-440.

⁴⁰ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 20.

Jedinečné malby lze vidět v kapli Scrovegnitů. Jedná se o soukromou kapli, bohatě zdobenou freskami umělce Giotto di Bondone. Kaple se nazývá Arena, protože se nachází poblíž místa, kde stávala antická arena. V kapli se nachází mnoho výjevů s příběhy, které doplňují desky imitující mramor (viz Přílohy I, obr. 8). Giotto se snažil vymanit z nehybnosti ikonografie předchozích období. Do každého výjevu zakomponoval architektonické nebo přírodní objekty, které doplňují scénu a dokreslují děj. Veškeré dějové obrazy jsou zasazeny do nebesky modrého pozadí. Giottovo inovativní realistické uchopení zobrazených figur propůjčuje celému výjevu velkou emoční hloubku, která předpovídala následný přechod do nového období renesance.⁴¹

Velký rozkvět zažila malba na skle. Patřila k naprostým novinkám. Měla velmi významnou sakrální funkci, jelikož lomem světla, které skrze okna pronikalo do interiérů náboženských staveb, přispívala k ideji katedrály jako odrazu svatého nebeského chrámu. Náměty obrazů sloužily k poučení věřících laiků. Nejstarší zchovalá malovaná okna lze nalézt v augsburském dómu. Sklo bylo po celé trvání středověku velice nákladným artiklem, který si mohly dovolit jen nejbohatší vrstvy obyvatelstva, proto nebyla skleněná okna běžnou součástí obydlí. Ta byla obvykle celkem tmavá.⁴² Kontrast mezi běžným prostorem, ve kterém se soudobí lidé pohybovali a interiérem katedrály, byl velice silný a zcela jistě přispěl ke vnímání vnitřního prostoru náboženské stavby jako nadpozemské, či nadpřirozené. Světlo bylo chápáno jako projev božství, ve středověké nauce byla okna pomalována náboženskými motivy přirovnávána ke svatým učitelům, skrze které byla na věřící přenášena boží pravda. Používané sklo bylo tvořeno pomocí popelu z bukového dřeva nebo kapradin a písku.⁴³ Vyrábělo se technikou foukání v malých rozměrech. Jednotlivé části se pak sesazovaly do vzorů a byly zalévány olovem, které plnilo funkci zpevňovací a zároveň sloužilo jako kontura. Barevnosti se nejčastěji dosahovalo přidáním zoxidovaných kovů, přičemž každá barva nesla svůj symbolický význam. Nejčastěji se, stejně jako v dalších uměleckých odvětvích, uplatňovala modrá, červená a zlatá či žlutá. S vývojem techniky výroby skleněných oken byl dbán stále větší důraz na detail a malíři měli stále větší prostor pro uplatňování emailových barev, kterými zdůrazňovali jednotlivé podrobnosti.⁴⁴

⁴¹ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL a Antonio Filipe. Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 94-95.

⁴² [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme?* Umění gotiky. Vyd. 1. Praha: Knížní klub, 2005. s. 55.

⁴³ [Srov.] tamtéž. s. 58-59.

⁴⁴ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 65.

Užité umění bylo další z uměleckých oblastí, kde došlo k velkému rozvoji ve světské i náboženské rovině. Ve středověku se hojně rozšířil kult relikvií. Ostatky svatých byly vnímány jako zprostředkovatelé cesty k Bohu a místa, kde byly uloženy byla považována za posvátná. To vedlo k výrobě bohatě zdobených a propracovaných relikviářů. V tomto odvětví se uplatnily především zlatnické techniky a techniky smaltování.⁴⁵ Zlato a jeho barva bylo považováno za magické a spojené s Bohem, tudíž byly relikviáře vytvořeny právě z tohoto kovu nebo jím byly alespoň pozlacené. Velmi populárním se stalo poutnictví, na kterém vydělávaly mnohé kláštery. Relikviáře byly často dekorovány prvky, které se obvykle objevovaly v architektuře, patřily mezi ně například fiály, věžičky, kraby či slepé arkády. Byl vytvořen ve formě schránky, ve které byly uloženy svaté ostatky.⁴⁶

Mezi nejvýznamnější relikviáře z období gotiky jednoznačně patří relikviář Tří králů (viz Přílohy I, obr. 9), který se nachází v Kolíně nad Rýnem a údajně obsahuje ostatky těchto světců. Byl vyroben v umělecké dílně Mikuláše z Verdunu. Jedná se o naprostý vrchol gotické zlatnické techniky a drobné plastiky. Relikviář má totožné rozložení jako trojlodní bazilika, je vyroben z dubového dřeva a pozlacen, čelní strany jsou vyrobeny z čistého zlata. Je zdoben mnohými ozdobnými destičkami z drahých kovů a vykládán drahými kameny. Reliéfně vyobrazené figury mají individualizované rysy.⁴⁷

Umělecké zpracování kovů se dostalo i do světské roviny. Vznikly mnohé zdobené předměty jako bylo stolní náčiní, zdobená umyvadla – mēděnice, či nejrůznější spony a šperky. V oblasti světského života se taktéž rozšířilo nábytkářství. Se změnou životního stylu a částečným přesunutím života do interiéru se zvýšila potřeba vybavení místností. V první řadě vznikaly umě vyřezávané truhly, ale také nejrůznější skříňky, stoly a další objekty.⁴⁸

Se vzestupem kvality zařízení místností souvisí také s textilním uměním. Stále větší obliby se těšily nástěnné obrazové koberce, které sloužily k dekoraci místnosti. Motivy byly zpočátku náboženského charakteru, poté byly zařazeny i světské motivy. Často se inspirovaly ve dvorské

⁴⁵ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 84.

⁴⁶ [Srov.] CONRAD, Rudolph. *A Companion to Medieval Art: Romanesque and Gothic in Northern Europe*. Vyd. 1. Londýn: Blackwell Publishing Ltd., 2006. s. 69.

⁴⁷ [Srov.] tamtéž. s. 122.

⁴⁸ [Srov.] ROSS, Leslie. *Medieval Art: A Topical Dictionary*. Vyd. 1. Londýn: Greenwood, 1996. s. 12.

kultuře, oblíbené byly rytířské a milostné scény. Materiálem k výrobě těchto koberců byla obvykle vlna nebo hedvábí, používaly se také zlaté nebo stříbrné nitě. Koberce byly buďto tkány nebo vyšity. Významnou oblastí, kde vznikaly umělecké nástěnné koberce, bylo město Arras ve Francii, kde sídlila slavná tkalcovská dílna.⁴⁹

Příkladem gotické tapiserie je Apokalypsa od Jeana Bondola (viz Přílohy I, obr. 10). Jedná se o část ze souboru tapiserií, kterou nechal vyrobit Ludvík z Anjou jako výzdobu svého hradu v Angers.⁵⁰

Textilní umění nesouviselo pouze s tapiseriemi. Ve 14. století se prosazovala tzv. gotická móda, která ovlivňovala styl oblékání šlechticů a majetných měšťanů. Ve středověku v hojné míře stoupala produkce hedvábných látek, a to především v Itálii. Vznikaly složité brokátové vzory v pestrých barvách, protkávané kovovými nitěmi. Látky se do Evropy dostávaly také z Orientu, díky síti obchodních cest. Velmi oblíbená byla výšivka, která dosáhla svého vrcholu v Anglii, odkud se vyvážela do celé Evropy. Tato technika se nazývala opus anglicanum, jednalo se o velmi složitou a precizní hedvábnou výšivku vytvořenou specifickou technikou. Její ukázkou lze shlédnout ve Victoria and Albert Museum v Londýně (viz Přílohy I, obr. 11).

1.3 Přehledný vývoj gotického umění v Evropě

Známky gotického umění je možné pozorovat zhruba od poloviny 12. století a plně se rozvíjí během období vrcholného středověku.⁵¹ Jeho projevy a trvání se v jednotlivých regionech Evropy značně liší, také označení jednotlivých epoch není jednotné. V některých zemích jsou členěny podle panovnických rodů, v některých podle uměleckých škol, v jiných dle nového výrazného prvku, který byl nově začleněn

Gotický styl se objevil ve 12. století ve **Francii** a dominoval až do poloviny 16. století.⁵² Nejvýznamnějšími příklady jsou velké gotické katedrály, včetně katedrály Notre-Dame, katedrály

⁴⁹ [Srov.] CONRAD, Rudolph. A Companion to Medieval Art: Romanesque and Gothic in Northern Europe. Vyd. 1. Londýn: Blackwell Publishing Ltd., 2006. s. 131.

⁵⁰ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 162.

⁵¹ [Srov.] SAGNER, Karin. *Jak je poznáme?* Umění gotiky. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005. s. 10.

⁵² Pojmenování jednotlivých období francouzské gotiky se různí. Uvedme si například jednodušší dělení, dle Jacksona, který ji rozděluje na Early French Gothic (30. léta 12. století-30. léta 13. století), High French Gothic

Reims, katedrály Chartres a katedrály Amiens. Jeho hlavní charakteristikou bylo hledání „svislosti“ a inovativní použití různých architektonických postupů, které umožňovaly rozdělení hmotnosti kamenných konstrukcí podpěr na vnější straně, díky čemuž mohly budovy dosahovat nebývalé výšky. Nové techniky také umožnily přidání větších oken, včetně obrovských oken z barevného skla, které naplňovaly katedrály světlem. Francouzský styl byl široce kopírován v jiných částech severní Evropy, zejména v Německu a Anglii. Jako dominantní francouzský styl byl postupně nahrazen francouzskou renesanční architekturou v polovině 16. století.⁵³

Počátkem nového stylu byla Bazilika svatého Denise v Île-de-France (viz Přílohy I, obr. 12), nedaleko od Paříže, kde byla v roce 1137 zahájena rekonstrukce opatského kostela. Vyskytly se zde některé pozoruhodné inovace: nový typ vnějšího opěrného systému, lomený oblouk, žebrová klenba. Další novinkou, bylo použití sloupů ve formě soch svatých k ozdobení portálu kostela, čímž se na fasádě přidal nový prvek vertikality. Nový styl se rychle rozšířil a inspiroval stavbu mnoha dalších katedrál, včetně katedrály Notre-Dame v Paříži.⁵⁴

V následujících letech byly budovány ještě vyšší a prosvětlenější objekty s většími okny. Změnila se i žebrová klenba, která se stala robustnější a šest žeber bylo nahrazeno čtyřmi. Více propracovaný byl i vnější opěrný systém, který budovám umožnil dosahovat větších výšek. K výzdobě objektů byly často užívány sochy, které se staly velmi důležitým ozdobným prvkem tohoto období. Objevilo se zde i použití oken z čirého skla, které ještě více prosvětlovalo interiéry. Později se objevil tzv. „Flamboyant style“ neboli styl plaménkové gotiky. Charakteristickými rysy byla větší zdobnost. Název byl odvozen ze vzorů oken, které připomínaly plameny. Dalšími novými rysy byla okna zdobená obloukem, či sochy květin. Počet žeber klenby se opět zvýšil a stal se zdobnějším a mohutnějším.⁵⁵ Pozoruhodným příkladem plaménkové gotiky je západní průčelí katedrály Rouen.

(zhruba od poloviny 13. století do poloviny 14. století), Geometrical Gothic (do konce 16. století). Rozdělení jednotlivých staveb do těchto oddílů je zároveň celkem diskutabilní, velké stavby byly obvykle stavěny v několika po sobě jdoucích obdobích, která se do sebe prolínala a řemeslníci nutně nemuseli dodržovat jednotný styl, naopak dominantní architektonický styl se často během stavby konkrétní budovy změnil. V důsledku toho je celkem obtížné určit pouze jeden konkrétní styl, ve kterém byla daná budova postavena. [Srov.] JACSKON, Thomas, Graham. *Gothic Architecture in France, England, and Italy. Volume 1*. Vyd. 2. Londýn: Cambridge University Press, 1975, s. 53.

⁵³ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 25.

⁵⁴ [Srov.] tamtéž. s. 27.

⁵⁵ [Srov.] JACSKON, Thomas, Graham. *Gothic Architecture in France, England, and Italy. Volume 1*. Vyd. 2. Londýn: Cambridge University Press, 1975. s. 130.

Mezi primární gotická umělecká odvětví ve Francii řadíme sochařství, deskové a nástěnné malířství a malbu na skle, vitráže a iluminovaný rukopis. Za zmínku stojí raně-středověké sochy stojící v oblasti západního portálu katedrály v Chartres, které se staly vzorem pro celé generace sochařů. Mezi významné soudobé malíře patřil například vlámský malíř Henri Bellenchose, autor deskového obrazu *Poslední přijímání a umučení svatého Diviše*, který je v dnešní době k vidění v galerii Louvre. Zajímavými příklady francouzských iluminovaných manustriptů jsou tzv. knihy hodinek, oblíbenými mezi 14.-15. stoletím. Obvykle byly velmi bohatě zdobené, obsahovaly kalendář, ilustrace pro každý měsíc a soupisy modliteb.⁵⁶

V oblasti Anglie došlo ve druhé polovině 11. století k mnoha společenským a politickým změnám. Během vlády Viléma I. Dobývatele (1066-1087) se zde objevila normanská architektura s gotickými prvky.⁵⁷ Gotický sloh zde byl zřetelný především v řešení klenby. Dalším raně gotickým prvkem v Britské architektuře bylo řešení cisterciáckých klášterů, kde se běžně užívalo lomeného oblouku a žebrové klenby. Jedním z prvních významných představitelů, který se v zemi zasloužil o šíření gotického slohu, byl francouzský stavitel Guillaume de Sen, který provedl roku 1175 přestavbu katedrály v Cantebury. Postupně v Anglii vznikaly další sakrální budovy přímo odvozené z katedrály v Canterbury, včetně katedrály v Lincolnu (viz Přílohy I, obr. 13). Lincolnská katedrála již obsahovala prvky, které se lišily od typicky francouzského stylu, uplatňovaného na nejranějších stavbách, a později se staly typickými právě pro oblast Anglie.⁵⁸

Anglická gotika prošla mnoha obdobími.⁵⁹ Mezi velmi významné architektonické památky se řadí chrám Westminsterského opatství v Londýně, kde byli korunováni panovníci a panovnice Anglie. Vliv Westminsterského opatství byl tak významný, že se pravidla uplatněná při jeho konstrukci stala charakteristickými pro celou anglickou gotickou architekturu.⁶⁰ V následujících letech se tvar budov příliš nezměnil, spíše se stal zdobnějším a propracovanějším, a to především

⁵⁶ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 53.

⁵⁷ [Srov.] DRŠKA, Václav a PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Vyd. 1. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. s. 147.

⁵⁸ [Srov.] HENDRIX, John, Shannon. *The Splendour of English Gothic Architecture*. Vyd. 1. Londýn: Parkstone Press, 2015. s. 12.

⁵⁹ Z podrobnějšího hlediska mohou být rozděleny na celkem sedm period (Saxon, Norman, Transitional, Lancet, Geometrical, Curvilinear, Rectilinear). Pro jednodušší uchopení je obvykle dělena na tři základní období, datace se dle různých autorů poněkud liší. Tradičně se období anglické gotiky dělí na: Early English Period (konec 12. století – první polovina 13. století), Decorated Period (druhá polovina 13. století – první polovina 14. století), Perpendicular Period (druhá polovina 14. století – počátek 15. století). [Srov.] SHARPE, Edmund. *The Seven Periods of English Architecture: Defined & Illustrated*. Vyd. 1. Londýn: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015. s. 11.

⁶⁰ [Srov.] tamtéž. s. 23.

v oblasti oken. Typická jsou komplikovaně zakřivená síťová okna, širší okna, lepší osvětlení, bohatě barevné vitráže, častější použití cihel, naturalistické, zakřivené řezby. Ve Skotsku bylo pozoruhodným příkladem tohoto vývoje opatství Melrose, ačkoli většina z něj je nyní v troskách.⁶¹ Postupem času se linie budov stávají více strohými. Jsou zde patrné prvky Egyptské architektury, kterou do Anglie přinesli mnozí obchodníci, umělci a poutníci. Typické jsou nové typy kleneb, přetrvává zde obliba přírodních motivů. Příkladem jsou především King's College Chapel v Cambridge a kaple Jindřicha VII. ve Westminsterském opatství.⁶²

Gotický styl se v Anglii v oblasti umění neprojevoval zdaleka jen v architektuře. V tomto období vzniklo mnoho významných uměleckých objektů. S architekturou bylo úzce spjata sochařství. Gotická socha byla používána především k výzdobě exteriérů katedrál a dalších náboženských budov. V rámci tématu anglického sochařství nelze nezmínit tzv. „nottinghamský alabastr“, tento termín byl používán k označení anglického sochařského průmyslu, který vzkvétal od čtrnáctého století až do počátku šestnáctého století.⁶³

Co se týká malby, jako i v jiných oblastech Evropy, bylo oblíbené deskové malířství, motivy byly obvykle náboženského charakteru. Příkladem je Wiltonský Diptych z konce 14. století (viz Přílohy I, obr. 14). Jedná se o malý přenosný diptych sestávající ze dvou sklopných panelů. Je příkladem mimořádně vzácného středověkého náboženského obrazu z Anglie.⁶⁴

Několik desetiletí po vítězství Viléma I. Dobyvatele se do popředí zájmu opět dostal bohatě iluminovaný rukopis, který záhy dosáhl velmi vysoké kvality. Nejznámějším anglickým iluminátorem období byl Matthew Paris (1200–1259). Další uměleckou formou bylo barevné sklo, které bylo později přijato i pro sekulární účely.⁶⁵

Mezi další velmi významné lokality, kde se gotický sloh silně prosadil zcela jistě patří oblast dnešního **Německa**. Do 19. století dokonce převládal názor, že gotická architektura vznikla v Německu, nikoliv ve Francii. Dnes je již známo, že se gotický styl do Německa dostal již jako

⁶¹ [Srov.] SHARPE, Edmund. *The Seven Periods of English Architecture: Defined & Illustrated*. Vyd. 1. Londýn: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015. s. 95.

⁶² [Srov.] HENDRIX, John, Shannon. *The Splendour of English Gothic Architecture*. Vyd. 1. Londýn: Parkstone Press, 2015. s. 201.

⁶³ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 138.

⁶⁴ [Srov.] tamtéž. s. 125.

⁶⁵ [Srov.] tamtéž. s. 137.

ustálený umělecký směr. Mnohé významné budovy se stavěly podle francouzských vzorů, některé z nich stavěli přímo francouzští architekti. Jedna ze soudobých kronik například uvádí, že vzorem pro stavbu katedrál bylo tzv. opus francigenum, neboli stavební postup pocházející z Francie. Katedrálou vybudovanou podle francouzského stylu je například katedrála v Kolíně nad Rýnem (viz Přílohy I, obr. 15), kterou řadíme mezi nejvýznamnější stavby oné doby. Budova byla pravděpodobně vybudována podle návrhu architekta, který se podílel na stavbě katedrály v Chartres. Stavba vrcholně gotické katedrály v Kolíně započala roku 1248, s cílem nahradit původní vyhořelý románský chrám. Stavbu katedrály vedl mistr Gerard a později jeho syn. Práce postupovaly velmi pomalu, budova byla vysvěcena více než sedmdesát let od započetí prvních prací.⁶⁶

Kromě francouzské rayonnantní gotiky se Německo setkávalo ještě s méně působivou, a také mnohem méně nákladnou, architekturou, pocházející od žebravých řádů.⁶⁷ Stejně jako tomu bylo i v dalších zemích Evropy, tak i v Německu se postupně začala vytvářet specifická podoba gotické architektury. Pro tuto oblast jsou charakteristické kolosální věže. Návrhy některých z nich byly natolik velké, že jejich stavba zůstala nedokončená až do současné doby. Charakteristické je pro ně dekorativní prolamování, které svým vzhledem připomíná krajkou. Dalším příkladem německé architektury jsou síňové kostely, jejichž struktura spojovala některé rysy typické pro katedrály s prvky kaple.⁶⁸ Dalším lokálním specifikem byla tzv. backsteingotik neboli cihlová gotika. Tento styl se vyznačuje tím, že jsou budovy zcela, či zčásti vytvořeny pomocí cihel, namísto běžně používaného kamene. Jedná se o jev typický nejen pro Německo, ale i přilehlé oblasti. Důvodem této obměny byl nedostatek přírodních zdrojů.⁶⁹

Významnou roli v umění v oblasti Německa hrálo sochařství. Mezi lety 1230 a 1260 se zde odehrály významné projekty sochařské výzdoby, a to v dómu v Bamberku, v dómu v Naumburku a v katedrále ve Štrasburku. Jednalo se o časově souběžné projekty inspirované francouzskou gotikou. Jejich význam nebyl přelomový pouze uplatněním nového stylu, zároveň se jednalo o do té doby nevídaně kolosální sochařské projekty. Zobrazené postavy jsou velmi realistické a detailně propracované. Například v případě díla Ukřižování z rukou Naumburského mistra (viz

⁶⁶ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 123.

⁶⁷ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 138.

⁶⁸ [Srov.] tamtéž. s. 141.

⁶⁹ [Srov.] tamtéž. s. 142.

Přílohy I, obr. 16), které je umístěno před západním chórem dómu v Naumburku, můžeme zaznamenat velmi silnou expresivitu postav, která je citlivě a realisticky vyjádřena.⁷⁰

Ve 14. století se v Německu rozšířila desková malba. Během tohoto rozmachu gotického malířství přicházela největší inspirace z oblasti Itálie, především pak od florentského malíře a architekta Giotto di Bondone.⁷¹ Tomuto umělci bude, v rámci této práce, věnována větší pozornost v souvislosti s italským gotickým malířstvím. Významnou malířskou dílnu vedl ve Švábsku Hans Multscher, který se proslavil deskovými obrazy ve Wurzarcheru (viz Přílohy I, obr. 17). K velkému rozmachu došlo také v oblasti knižní malby. Za zmínku stojí například Codex Manesse (viz Přílohy I, obr. 18), který obsahuje sbírku převážně milostné lyriky z počátku 14. století.⁷²

Na jihu Evropy gotický styl jednoznačně dominoval na území Pyrenejského poloostrova. Do **Španělska** se tento styl dostal, stejně jako do Anglie a Německa, prostřednictvím řádu cisterciáků z Francie. Španělská šlechta udržovala velmi úzké styky se šlechtou francouzskou, což napomohlo k rychlejšímu šíření stylu a stavebních technik. K rozmachu gotického umění také velmi přispěla probíhající reconquista, která do země přiváděla mimo válečníků také řemeslníky a umělce. Styl španělské gotiky byl záhy přejet muslimskými (múdéjarskými) architekty žijícími na Pyrenejském poloostrově. Vznikly tak stavby jedinečného vizuálního charakteru, který byl příznačný především zakomponováním orientálních arabských dekorací.⁷³ Ve Španělsku se stejně jako v předchozích zmíněných zemích objevilo mnoho jednotlivých specifických odnoží gotického stylu, často vázaného na konkrétní geografickou oblast (např. na Valencii nebo Katalánsko), zmíněny budou ty nejvýznamnější.

Ve druhé polovině 12. století se na románských stavbách klášterů začaly postupně objevovat gotické prvky. Na území Španělska je možno vidět budovy, jejichž základ a dispozice jsou stále čistě románské, ale objevují se zde gotické klenby a interiéry. Mezi tyto raně gotické stavby patří například katedrála v Sigüenze, která má oproti pozdějším stavbám poněkud těžkopádný pevnostní ráz.

⁷⁰ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 146.

⁷¹ [Srov.] tamtéž. s. 172-173.

⁷² [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 131.

⁷³ [Srov.] tamtéž. s. 61.

Ve 13. století byla započata výstavba jedné z nejslavnějších španělských gotických katedrál; katedrály zasvěcené Panně Marii v Léonu (viz Přílohy I, obr. 19). Budova je zajímavá svou slohovou čistotou, která nebyla narušena následnými přestavbami. Stavba katedrály byla silně ovlivněna francouzskými stavebními postupy. Koncem 14. století se ve Španělsku objevila plaménková gotika (flamboyant style), převzatá opět z Francie, pojmenovaná podle složitého zdobení kružby.⁷⁴

V tomtéž období, během vlády Ferdinanda II. Aragonského a Isabely Kastilské vznikl nový umělecký styl, který vzešel z kombinace pozdní španělské gotiky, mudéjarského stylu a vlivu germánských uměleckých dílen. Nejčastěji se setkáme s pojmenováním isabelská gotika nebo sloh Katolických králů. Vyznačoval se bohatou, někdy až přebujelou zdobností, horizontalitou a zakomponováním mudéjarských dekorativních prvků. Isabelská gotika se na území Španělska těšila oblibě až do počátku 16. století. Doba vlády katolických panovníků Isabely I. Kastilské a Ferdinanda II. Aragonského byla zásadním momentem ve vývoji Španělských dějin a kultury. Během ní probíhal přerod od středověkého státu k moderní společnosti. Španělsko se ještě více otevřelo Evropě a přílivu zahraničních umělců, s jejichž jmény bylo spojeno mnoho uměleckých počínů. Z tohoto období pochází například kartuziánský klášter v Miraflores nebo kaple nejvyššího vojenského velitele v katedrále v Burgosu.⁷⁵

Architektonická skulptura zpočátku kopírovala francouzské vzory, postupem času začínala nabývat více lokálního rázu. Motivy byly nejčastěji náboženského charakteru. Postupně se začaly objevovat také naturalistické dekorativní prvky, jak je možné vidět například na alabastrovém oltáři sv. Petra v katedrále ve Vichu (1427) z dílny Pera Ollera (viz Přílohy I, obr. 20). Z hlediska sochařství byla významná aktivita sochařského hutí v Pobletu, jejíž největší rozvoj byl zaznamenán ve 14. století. Vzniklo zde bezpočet alabastrových a vápencových děl. K nejvýznamnějším artefaktům španělského gotického sochařství dozajista patří skulptura Bílé Madony (viz Přílohy I, obr. 21), která dříve stála ve vstupu do katedrály v Léonu. Nyní je na jejím místě umístěna kopie.⁷⁶

⁷⁴ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 61-63.

⁷⁵ [Srov.] UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. Vyd. 3. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 360.

⁷⁶ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 83.

Mariánský kult se ve středověkém Španělsku těšil velké úctě, což dokládá i významný iluminovaný rukopis *Cantigas de Santa Maria* ze 13. století (viz Přílohy I, obr. 22), který pojednává o zázracích připisovaných Panně Marii. Rukopis obsahuje soubor zhudebněných básní, upravených podle kastilského krále Alfonse X. Učeného. Dílo je psáno galicijsky, bylo vytvořeno na panovnickém dvoře během rozsáhlejšího projektu, kdy zároveň vznikala další rukopisná díla, jako byly zákoníky, kroniky či encyklopedie.⁷⁷ Alfonso X. vytvořil jakýsi „vědecký ústav“, který slučoval učence, odborníky a umělce napříč národnostmi, jejichž rozličný původ silně ovlivnil podobu iluminací a textů ve vytvořených rukopisech. Miniatury z rukopisů poskytují zevrubný pohled na život soudobé společnosti. Ráz iluminací v manuskriptech z dílny Alfonse X. se odrazil i ve Španělském středověkém malířství. Částečně určil například podobu maleb na oltáři pro pohřební kapli v Álavě. Na malbách lze vidět vyobrazení mecenáše a jeho rodiny. S miniaturami v *Cantigas de Santa Maria* je stylově shodné jak pojetí krajiny, tak i pózy a gesta postav a barevné ladění.⁷⁸

Gotické malířství se ve Španělsku nejvíce prosadilo během 14. a 15. století. Během tohoto období se z čistě lineárního stylu, který vycházel ze svých románských předloh, propracovalo až k plastickému perspektivnímu stylu. V ranějších obdobích zde byla patrná tradice zprostředkovaná byzantským malířstvím, která se nejdéle udržela ve zobrazování ikonografických schémat.⁷⁹ Stejně jako další umělecké oblasti bylo i malířství silně ovlivněno francouzskými školami. Zajímavým znakem geneze gotického malířství ve Španělsku byla silná kontinuita umělecké školy na území Katalánska. Je charakteristická výjimečnou jednotou stylu. Ve druhé polovině 15. století byla katalánská škola vyčerpána opakováním týchž motivů, což ji vedlo do manýry, která prodloužila její působení až do poloviny 16. století.⁸⁰ Během pozdějších období se taktéž vyskytlo mnoho významných umělců, inspirovaných vlámským a italským malířstvím. Mezi ně patřil například Bartolomé Bermejo z Córdoby, kterému je v dnešní době připisováno zhruba deset obrazů. Na sklonku 15. století vytvořil pro arciděkana Desply

⁷⁷ [Srov.] *Sto písní o Marii: Toledský kodex Cantigas de Santa Maria krále Alfonse X. Učeného*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2020. s. 10.

⁷⁸ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 87.

⁷⁹ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 89.

⁸⁰ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 90.

z Barcelony obraz Piety (viz Přílohy I, obr. 23). Během svého působení v Aragonu ovlivnil mnohé lokální malíře.⁸¹

V oblasti španělského užitého umění stojí za zmínku mistrovsky vyřezávaný nábytek. Zajímavá je truhlice bojovníka El Cida, která se nachází v katedrále v Burgosu. Truhla je hustě pobita ozdobnými pásy a hřeby, ozdobena erbem a medailonem. Španělská šlechta byla pověstná svou zálibou v honosných nákladných tkaninách. Charakteristické jsou různé orientální motivy. Látky se vyráběly jak na území Španělska, tak v zahraničí v textilních dílnách v Bagdádu a Damašku. Postupně se vyvinul typ múdejarské tkaniny s dominujícím geometrickým vzorem.⁸²

Co se týká oblasti dnešní **Itálie**, mnozí historikové umění předpokládali, že se na Apeninském poloostrově gotické umění nerozmohlo tolik jako v okolních státech. Přetrvával zde silný vliv antiky. Gotické stavby byly považovány za kopie zahraničních předloh, popřípadě za díla zahraničních umělců. Postupně se ale ukázalo, že se v některých oblastech Itálie gotika opravdu zabydlela. Nejčastěji se jednalo o méně významné oblasti menších měst. Podle původní teorie, která cílila především na historicky nejvýznačnější oblasti, bylo možné zařadit mezi nečetné význačné čistě gotické stavby snad jen milánský dóm a San Francesco v Assisi. Tyto stavby byly považovány za jedinečné a jejich vznik byl připisován zahraničním umělcům. Postupem času se díky novým poznatkům od tohoto názoru částečně upustilo.⁸³

Italská gotická architektura je velice specifická. Její podoba se značně odlišuje od francouzských či německých předloh. V období gotiky byla Itálie rozdělena, stejně jako další země zmíněné v této práci, na mnoho menších samosprávných oblastí. I kvůli tomu byl styl jednotlivých italských škol velmi různorodý a neřídil se podle jednoho daného centrálního předobrazu. Italská gotická architektura je typická mísením se s architekturou byzantskou a arabskou a silným vlivem antiky. Dalším zajímavým prvkem je obvyklá absence vnějšího opěrného systému, stavby působí mohutnějším a těžkopádnějším dojmem. To ovšem neznamená, že by gotické stavby v Itálii působily neesteticky, stavby jsou naopak velmi dekorativní, oblíbená byla malba a mozaika, časté bylo použití nákladných stavebních materiálů, jako byl mramor.⁸⁴

⁸¹ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 94.

⁸² [Srov.] LUKÁČOVÁ, Elena, ŠOLTÉSOVÁ, Danica a POHANIČOVÁ, Jana. *Dějiny architektury a umenia stredoveku*. Vyd. 1. Komárno: Vydavateľstvo KT, 2003. s. 123.

⁸³ [Srov.] tamtéž. s. 103.

⁸⁴ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 143.

Mezi nejpozoruhodnější památky Itálie zcela jistě patří Dóžecí palác v Benátkách (viz Přílohy I, obr. 24). Jeho stavba započala již v 9. století. Po několika požárech došlo k četným přestavbám. Jeho současná podoba vznikla mezi lety 1421-1440. Jedná se o pozdně gotickou stavbu, která je velice unikátní. Přízemí a první patro je odlehčeno arkádami se složitými kružbami, oproti tomu dvě horní patra zaujímá souvislý mramorový blok, který silně kontrastuje s nižšími patry. Tento koncept stavby je velice netradiční a jeho kořeny lze najít v arabské architektuře.⁸⁵

Výsadní postavení mělo v období gotiky v Itálii odvětví malířství. Italským mistrům je některými autory přisuzováno objevení lineární perspektivy, kterým se původně snažili navodit iluzi prostoty, jinými slovy iluzi architektury.⁸⁶ Iluzi prostoru začali italští umělci objevovat koncem 13. století. Mezi významné průkopníky realismu patřil římský malíř Giotto. Mezi jeho významná díla řadíme výmalbu kaple Arena v paláci v Padově, kterou na zakázku vytvořil pro finančníka Enrica Scrovegniho a vznikla mezi lety 1304-1306.⁸⁷ Ani italské sochařské dílny nezůstávaly pozadu. Mezi významné představitele italské gotické skulptury zcela jistě patří rodina Pisanů, především pak Nicoló Pisano. Tento umělec působil ve 13. století v okolí města Pisa. Jeho díla stojí na pomezí gotiky a renesance. Mezi jeho nejvýznamnější práce patří kazatelny v baptisteriu v Pise a na ní stylově navazující kazatelna pro dóm v Sieně (viz Přílohy I, obr. 25).⁸⁸

Poslední oblastí, o které bude pojednáváno, je **území Českých zemí**. Pro účely této práce jí bude věnována o něco málo větší pozornost, jelikož se na poli historie a dějin umění výuka na prvním stupni často soustředí na oblast dnešní České republiky. Rámcový vzdělávací program tyto skutečnosti doporučuje nahlížet prismatem „regionálních specifik“.⁸⁹

Do Českých zemí přichází gotický sloh později a přetrvává déle, oproti zemím jižní a západní Evropy. V době pronikání gotiky do Čech, procházely naše země mnohými změnami, které zasáhly téměř všechny oblasti tehdejšího života. Do Čech se dostávaly zahraniční vlivy, především z Francie, kde gotický sloh vzniknul.

⁸⁵ [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. s. 103.

⁸⁶ [Srov.] KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. s. 144.

⁸⁷ [Srov.] tamtéž. s. 174.

⁸⁸ [Srov.] tamtéž. s. 152.

⁸⁹ [Srov.] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program ZV* [online]. ©2013-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Nejranější období české gotiky je spojeno vládou rodu Přemyslovců. Datujeme ji od poloviny 12. století do počátku 14. století. Pravděpodobně nejstarší gotickou stavbou na našem území je klášter svatého Františka v Praze (viz Přílohy I, obr. 26), který byl využíván řádem klarisek v první polovině 13. století. O zavedení gotického slohu do našich zemí se zasadil řád cisterciáků. Vzniklo mnoho významných cisterciáckých staveb.⁹⁰ Příkladem je cisterciácký klášter Osek (viz Přílohy I, obr. 27), který leží několik kilometrů od Teplic. První stavba začala v letech 1206-1220, kdy vznikla raně gotická trojlodní bazilika, následně byly postaveny kamenné klášterní budovy. V roce 1350 vznikla křížová chodba. Klášter byl mnohokrát přestavěn, z původních budov je dnes zachován refektář v křížové chodbě a raně gotická kapitulní síň (1230).⁹¹ Ze světských staveb se stavěly hrady (například Zvíkov) a byla zakládána města. V roce 1265 bylo založeno město České Budějovice panovníkem Přemyslem Otakarem II, kvůli zmírnění vlivu rodu Vítkovců na daném území. Do tohoto období spadá vznik opevnění města, dominikánského konventu a farní kostela svatého Mikuláše.⁹²

V období Přemyslovské gotiky také vzniklo mnoho významných malířských památek. Významným zdrojem uměleckých památek byly benediktýnské kláštery. Tato role se připisuje především konventu benediktýnek u sv. Jiří v Praze. Byla zde zahájena tvorba nástěnných maleb, které reflektovaly nejnovější umělecké proudy. Dalším významným zdrojem byly iluminované rukopisy, především žaltáře a modlitební knihy pro duchovní i laiky. Z přípisků na okrajích stránek je patrné, že byly texty těchto knih odřikávány pro spásu vlastní duše a duší bližních při významných církevních svátcích. Typickým příkladem je Pasionál abatyše Kunhuty (viz Přílohy I, obr. 28).⁹³

Období vrcholné gotiky je spojeno vládou rodu Lucemburků. Datujeme ji od počátku 14. století do počátku 15. století. V tomto období se objevují sakrální budovy stavěné z cihel, ukázkou jsou například kostel svatého Ducha v Hradci Králové a kostel Nanebevzetí Panny Marie v Brně.⁹⁴ V tomto období rovněž započala stavba dvou velice významných katedrál – katedrály svatého

⁹⁰ [Srov.] BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Vyd. 1. Olomouc: Rubico, 1998. s. 78.

⁹¹ [Srov.] BERNHARD, Marianne. *Kláštery: sto architektonických klenotů Západu*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. s. 182.

⁹² [Srov.] NOVOTNÝ, Miroslav, ed. *Encyklopedie Českých Budějovic*. Vyd. 1. České Budějovice: Nebe, 1998. s. 127-128.

⁹³ [Srov.] JANÁČEK, Josef a KUTHAN, Jiří, ed. *Umění doby posledních Přemyslovců*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum, 1982. s. 26-27.

⁹⁴ [Srov.] STEJSKAL, Karel. *Dějiny umění: umění na dvoře Karla IV.* Vyd. 2. Praha: Balios, 2003. s. 15.

Víta v Praze a katedrály v Kutné hoře. Obě stavby se řadí k objektům světového významu. Pražská katedrála svatého Víta nese mnoho zajímavých prvků. Jejím zakládajícím stavitelem byl Matyáš z Arrasu, následován byl Petrem Parlěrem.⁹⁵

Petr Parlěř nebyl pouze významným architektem, patřil také mezi hlavní představitele českého gotického sochařství a řezbářství. Je nejvýznamnějším zástupcem rodiny Parlěřů, která se podílela na mnoha památkách období gotiky. Působil v umělecké dílně, která je známa pod názvem Parlěřovská huť. Mezi jeho nejnámější kamenné sochy patří slavné busty v triforiu pražské katedrály (viz Přílohy I, obr. 29).⁹⁶

Co se týče dalších podob gotického umění ve vrcholné gotice v Českých zemích, výraznou změnou je tematika děl, která již není výhradně náboženská. Objevují se i jiné motivy, například přírodní. V malířství se výrazně prosazoval tzv. „lámaný“ styl saské provenience, který byl typický svým dynamickým zobrazováním.⁹⁷ Objevila se také nová malířská technika, která využívala světla k modelaci prostoru. Inspirace pocházela především z Itálie. Z tohoto období se dochovalo celkem velké množství deskových obrazů. Základem byla dřevěná deska (často z lipového, javorového, smrkového nebo borového dřeva). Malovalo se obvykle vaječnou temperou. Obrazy byly často bohatě zlacené. V tomto období vzniklo mnoho významných uměleckých děl z dílen takzvaných mistrů oltářů.⁹⁸ Příkladem je Mistr třeboňského oltáře, jehož práce patří k vrcholné tvorbě českého gotického malířství. Jedná se o anonymního malíře, který byl pojmenován podle oltáře augustiniánského klášterního kostela v Třeboni. Deskový obraz Zmrtvýchvstání Krista (viz Přílohy I, obr. 30), který vznikl kolem roku 1380 patří mezi vrcholná díla tohoto umělce. Původně byl součástí křídlového oltáře kostela sv. Jiljí při klášteře augustiniánů v Třeboni. Jedná se o kompozičně velice zajímavé dílo, které zajímavě pracuje s konceptem vertikality a horizontality. Silně působí také volba barev, která je velmi kontrastní, až agresivní.⁹⁹

Pozdní období gotiky, dříve nazývané „vladislavská gotika“, je v Čechách spojeno vládou rodu Jagellonců. Datujeme ji od počátku 15. století do počátku 16. století. V tomto období ve větší

⁹⁵ [Srov.] STEJSKAL, Karel. *Dějiny umění: umění na dvoře Karla IV.* Vyd. 2. Praha: Balios, 2003. s. 170.

⁹⁶ [Srov.] tamtéž. s. 178.

⁹⁷ [Srov.] BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění.* Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 116.

⁹⁸ [Srov.] STEJSKAL, Karel. *Dějiny umění: umění na dvoře Karla IV.* Vyd. 2. Praha: Balios, 2003. s. 50.

⁹⁹ [Srov.] KOTALÍK, Jiří. *Národní galerie v Praze.* Vyd. 1. Praha: Odeon, 1984. s. 256.

míře vznikaly i světské stavby, které se nákladností a kvalitou zpracování přibližovaly architektuře sakrální. Ve velké míře se také šířila produkce uměleckých děl napříč odvětvími. Kolem roku 1490 došlo k silnému kulturnímu obratu, který částečně parafrázoval kulturní obrat v rámci celé Evropy. Jedná se o přerod gotického umění do renesanční podoby. Italské renesanční tvarosloví se začalo uplatňovat na některých stavbách v oblasti Moravy. Typickým architektonickým zástupcem tohoto období je Vladislavský sál (viz Přílohy I, obr. 31), který vznikl pod vedením dvorského architekta Benedikta Rieda.¹⁰⁰

1.4 Dozvuky gotického umění v novověké a současné výtvarné kultuře

Ozvěny gotického slohu můžeme pozorovat i v pozdějších obdobích. V 18. století došlo k popularizaci gotiky na území Anglie. Ve druhé polovině 18. století se objevil se tzv. kult zřícenin, nejprve v se literatuře a později i v dalších uměleckých odvětvích. Gotické prvky se začínají objevovat v architektuře, například na budovách vytvořených Williamem Kantem. Roku 1746 byla postavena první napodobenina zříceniny gotického hradu podle návrhu architekta Sandersona Millara. Oblast konzervativní Anglie byla velmi vhodným prostředím pro vzkříšení gotického slohu, který odkazoval na tradiční, již známý vizuál. Začaly se zde uplatňovat prvky nového směru – historismu, který znovuobjevoval a navracel se ke směrům, které se již v historii objevily. Nešlo však o přímé kopírování stylu, ale spíše o inspiraci v jeho designu a zároveň použití soudobých postupů, technik a materiálů. Snahou nebyla historická věrnost, středověk byl vnímán spíše idealisticky a jednotlivé gotické prvky byly aplikovány spíše nahodile.¹⁰¹

Ve stejném období došlo v českých zemích k prolnutí gotického a barokního stylu. Jednalo se o modifikaci výtvarného historismu, kdy byla barokní představa o prostoru spojena s gotickými tvary. Barokní gotika byl specifický projev českého vrcholného baroka, do kterého byly začleněny gotické prvky. Tvůrcem tohoto stylu byl český architekt italského původu Giovanni Santini-Aichel.¹⁰²

¹⁰⁰ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL a Antonio Filipe. *Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 201.

¹⁰¹ [Srov.] KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika. Dílo Jana Santiniho Aichla*. 1. vyd. Praha: Academia, 1976. s. 16-17.

¹⁰² [Srov.] tamtéž. s. 10.

Umění gotiky rezonuje i v pozdějším období konce 18. století, které je spojeno s romantismem, Jednalo se o období velkých politických a sociálních změn, kdy se umělci snažili najít nové umělecké formy a vymanit se z vlivu renesance a klasicismu. Romantičtí umělci hledali své náměty ve středověkých zříceninách a slavných literárních dílech, jako byly Píseň o Rolandovi nebo Píseň o Nibelunzích. Tato fascinace středověkem s sebou přinesla potřebu znovuožívování památek z období středověku. Vznikl umělecký směr, který se nazývá psudogotika (lze se také setkat s výrazem novogotika, či neogotika). Stejně jako barokní gotika se řadí mezi historizující umělecké směry. Umělci tvořící v tomto stylu se ve svých dílech snažili napodobit gotické estetické ideály.¹⁰³

Na konci 19. století vzniklo na území Anglie hnutí Arts and Crafts, které se vymezovalo proti tehdejší uměleckým tendencím a progresu spojeného s průmyslovou revolucí. Hnutí vycházelo z iniciativy anglického malíře, básníka a architekta Williama Morise. Jeho cílem byl návrat ke kořenům zpracování řemeslných výrobků a reformace anglického uměleckého průmyslu. Jeho vyznavači považovali za své vzory středověké umělecké mistry. V centru jejich zájmu nebyla pouze změna přístupu ke tvorbě uměleckých děl a estetiky, ale také změna sociokulturní a hospodářská. Díky tomuto hnutí také došlo ke změně v tehdejší školském systému zavedením estetické výchovy.¹⁰⁴

Dozvuky gotiky můžeme taktéž pozorovat v rámci současných subkultur. Jedna z nich dokonce nese stejné jméno. Gothická subkultura vznikla ve Velké Británii 80. letech minulého století. Již ve svých počátcích byla silně propojena s hudební scénou, gothický rock původně vznikl jako odnož postpunkového žánru. Do dnešní doby prodělala gothická subkultura velké změny a vzniklo mnoho jejích odnoží. Hlavní proud pojí mimo jiné společná estetika, která se vyznačuje tmavými barvami, především černou, silným nalíčením a extravagantními účesy.¹⁰⁵ Přejímání středověkých uměleckých vzorů je značně stylizované a obvykle nahlížené skrze historismus 18. století. Inspiraci v gotickém uměleckém slohu lze nalézt například ve střihu oděvů, přejímání motivů architektonických dekorací nebo častém používání křesťanských náboženských symbolů.

¹⁰³ [Srov.] DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL a Antonio Filipe. *Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 202.

¹⁰⁴ [Srov.] TRIGGS, Lovell. *Arts & Crafts Movement (Art of Century)*. Vyd. 2. New York: Parkstone International, 2014. s. 7-8.

¹⁰⁵ [Srov.] ISIITT, Micah. *Goths: a guide to an American subculture*, Vyd. 1. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2011. s. 3.

Je zjevné, že umění gotiky z lidské společnosti nikdy zcela nevytizelo a v jistých obměnách inspiruje a ovlivňuje estetiku do dnešní doby. Gotika je zapomínána a znovu nalézána již po staletí a není divu, jedná se o fascinující fenomén, který zjevně stále není vyčerpán.

2 Gotické umění ve výchovně-vzdělávacím obsahu primárního vzdělávání

Následující kapitola bude věnována náhledu na gotické umění z perspektivy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP) – hlavního kurikulárního dokumentu, který určuje podobu výchovně-vzdělávacího procesu v základních školských zařízeních v České republice. Budeme se zabývat možnostmi aplikace tématu gotického umění v jeho rámci, a to nejen z pohledu očekávaných výstupů oboru Výtvarná výchova, ale taktéž z pohledu dalších vzdělávacích oborů, se kterými téma gotického umění, potažmo obsah výtvarné řady, souvisí. Tato spojitost nabízí zařazení mezioborového vyučování, které bude v následujícím textu akcentováno. Na téma gotického umění a jeho uplatnění v hodinách výtvarné výchovy bude taktéž nahlíženo z pohledu průřezových témat a klíčových kompetencí a jejich osvojování.

2.1 Tematika gotického umění z pohledu RVP

Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) je závazným dokumentem, jímž jsou povinny řídit se vzdělávací instituce v České republice. Definuje podobu českého školství a určuje závazné vzdělávací oblasti a obsahy výuky. RVP zaštiťuje Národní ústav pro vzdělávání, který si klade za cíl „pomáhat rozvoji všeobecného, odborného, uměleckého a jazykového vzdělávání a podporovat školy v oblasti pedagogicko-psychologického, výchovného a kariérového poradenství a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. To vše s důrazem na celoživotní učení a spolupráci s EU.“¹⁰⁶

RVP určuje rámcový obsah vzdělávání, závazné cíle vzdělávání a obsah předmětů a jejich minimální časovou dotaci. V tomto rámci mají školy možnost přizpůsobit svůj Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) vlastním potřebám a výuku do jisté míry formovat dle svého uvážení v souladu s RVP. ŠVP vydává ředitel školy a musí být volně dostupný. Obsahuje tematické plány pro každý ročník. RVP neurčuje, jaký učební obsah má v určeném čase vyučovací jednotka obsahovat, nýbrž definuje dovednosti, které si mají žáci v dané časové etapě osvojit. Tato

¹⁰⁶ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *O nás* [online]. Praha: NÚV, ©2011-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vse-o-nuv>

skutečnost poskytuje školám větší nezávislost ve tvorbě ŠVP a zároveň poskytuje možnost přizpůsobit se individuálním vzdělávacím potřebám žáků.¹⁰⁷ Řídit se ŠVP (potažmo RVP) je pro učitele závazné. Zařazení tématu gotické kultury do tematického plánu pedagoga by mělo proto vždy korespondovat s konkrétním vzdělávacím plánem dané školy.

RVP formuluje **klíčové kompetence**, které by měly prolínat a tvořit nadstavbu všem vyučovaným oborům. V základním vzdělávání mezi klíčové kompetence řadíme:

- Kompetence k učení
- Kompetence k řešení problémů
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské
- Kompetence pracovní

Jejich podoba vychází z pojetí vzdělání jako celoživotního procesu a dbá na možnost aplikace získaných dovedností v praktickém životě.¹⁰⁸

Během realizace výtvarné řady „Po stopách gotického umění“ má žák možnost jejich osvojení. Skrze získané znalosti o gotickém umění a jejich systematizaci, propojení a pochopení na základně praktických aktivit si žák osvojuje kompetence k učení. Díky zajímavě koncipované výuce je také posilován pozitivní vztah k učení. Prostřednictvím samostatné práce a možnosti nalezení vlastního postupu a vhodných způsobů řešení jsou posilovány kompetence k řešení problémů. Kooperativní práce ve skupině pak napomáhá k získávání jak kompetencí komunikativních, tak kompetencí sociálních a personálních. Skrze poznávání kulturního i historického dědictví je posilován žákův pozitivní postoj k uměleckým dílům a jeho smysl pro kulturu a tvořivost – osvojuje si tak kompetence občanské. Kompetence pracovní jsou rozvíjeny taktéž, a to prostřednictvím seznamování se s rozličnými materiály a nástroji a pravidly s jejich používáním.

¹⁰⁷ [Srov.] NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcové vzdělávací programy* [online]. Praha: NÚV, ©2011-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

¹⁰⁸ [Srov.] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program ZV* [online]. ©2013-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Další součástí RVP jsou tzv. **průřezová témata**, která reflektují aktuální světové dění. Jejich cílem je působení na postoje a hodnoty žáků a pozitivní ovlivnění jejich osobností. Stejně jako klíčové kompetence procházejí všemi vyučovanými oblastmi. Mezi průřezová témata v základním vzdělávání patří:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova.¹⁰⁹

Předmět gotického umění nejvíce odkazuje na průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech. Prostřednictvím poznávání evropského gotického umění je prohlubován vztah žáka evropskému kulturnímu dědictví a pochopení jeho přínosu pro kulturní dědictví světové. Podporováno je porozumění kulturním kořenům naší společnosti a zájem o jejich ochranu. V rámci osobnostní a sociální výchovy je podporován pozitivní vztah ke světu a odkazu předchozích generací. Téma výchovy demokratického občana je akcentováno seznamováním se s nedemokratickou středověkou společností a možnosti porovnání jejich a současných principů. V oblasti multikulturní výchovy lze odkazovat na středomořskou gotickou kulturu a prolínání evropských a zahraničních vlivů (především pak na španělskou mudéjarskou gotiku). Z pohledu environmentální výchovy lze nahlédnout na přístup středověkého člověka na získávání materiálů pro tvorbu uměleckých děl. V rámci zvyšování mediální výchovy a zvyšování gramotnosti lze například porovnávat kvalitu a přesnost informací o gotickém umění sdělovaných v různých článcích, či dokumentech.

¹⁰⁹ [Srov.] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program ZV* [online]. ©2013-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

2.2 Gotické umění a jeho mezipředmětové propojení ve výtvarném vyučování

RVP tematicky rozděluje vzdělávací obsah základního vzdělávání do devíti oblastí, které se dále dělí na jednotlivé vyučovací obory, kde jsou formulovány konkrétní očekávané výstupy. Následující text bude zaměřen na výčet vzdělávacích oborů a očekávaných výstupů, které se vztahují k tématu gotického umění a jeho aplikaci ve vyučování a v rámci mezipředmětových vztahů umožňují pedagogům na 1. stupni originální a interdisciplinární pojetí výuky a propojení výtvarné výchovy s dalšími předměty. Jako nejlépe uplatnitelné se v kontextu gotického umění jeví následující vzdělávací obory a jejich očekávané výstupy:

Výtvarná výchova

- rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ
- vyjadřuje rozdíly při vnímání události různými smysly a pro jejich vizuálně obrazné vyjádření volí vhodné prostředky
- interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření; odlišné interpretace porovnává se svou dosavadní zkušeností
- užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku: v plošném vyjádření linie a barevné plochy; v objemovém vyjádření modelování a sochařský postup; v prostorovém vyjádření uspořádání prvků ve vztahu k vlastnímu tělu i jako nezávislý model
- porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace

Český jazyk a literatura

- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev
- pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností

Matematika a její aplikace

- narýsuje a znázorní základní rovinné útvary (čtverec, obdélník, trojúhelník a kružnici); užívá jednoduché konstrukce

- rozpozná a znázorní ve čtvercové síti jednoduché osově souměrné útvary a určí osu souměrnosti útvaru překládáním papíru

Informační a komunikační technologie

- vyhledává informace na portálech, v knihovnách a databázích

Člověk a jeho svět

- vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického
- pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu, interpretuje některé pověsti nebo báje spjaté s místem, v němž žije
- uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost
- využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek
- rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik
- srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik

Člověk a svět práce

- využívá při tvořivých činnostech s různým materiálem prvky lidových tradic¹¹⁰

Jak bylo již dříve avizováno, ve výše uvedeném textu nejsou uvedeny pouze očekávané výstupy oboru Výtvarné výchovy, ale také výstupy dalších oborů. Téma gotického umění rezonuje napříč vyučujícími obory a umožňuje tak široké uplatnění v rámci mezioborového vyučování. Ve výuce se nabízí propojení jazykové komunikace s výtvarnou činností. Je možné zpracovat literární text

¹¹⁰ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program ZV* [online]. ©2013-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

týkající se tématu a vyjadřovat svůj názor a pocity v rámci hodnocení činností a artefaktů. Významnou součástí gotického umění jsou iluminované manustripty, které propojují psaný knižní text a knižní ilustraci. Jejich námětové začlenění do výuky nabízí možnost uplatnění kaligrafie a zapojení textu do vizuálně obrazného vyjádření v rámci výtvarné činnosti a tvorby knižní ilustrace na základě literárního textu. Dále se zde nabízí velká škála ve středověku vzniknuvších mýtů a legend, které inspirovaly mnohé soudobé umělce, jejichž současná zpracování poskytují atraktivní námět pro výtvarnou činnost.

Gotické umění také umožňuje propojení s oborem matematiky. V období gotiky oblíbené geometrické motivy a ornamenty vybízejí k aplikaci ve vizuálně obrazném vyjádření. Schopnost jejich znázornění je v této oblasti stěžejní. Během výtvarné tvorby žák taktéž uplatňuje znalosti osově souměrnosti například při tvorbě rámu nebo ornamentálních dekorací.

Během tvorby žák aplikuje své základní znalosti z oblasti gotického umění a učí se je vyhledávat na portálech a v knihovnách a databázích.

Asi nejsilněji propojeným oborem v rámci mezipředmětového vyučování je obor Člověk a jeho svět, jelikož se přímo zabývá tématy historie, kultury a umění. Žák se seznámí s regionálními umělci a významnými památkami z oblasti gotického umění a prostřednictvím získaných znalostí z oblasti historie a umění si uvědomí a posoudí historický a kulturní význam regionu. Oblast gotického umění nabízí širokou škálu uplatnění historických technik a tradičně-lidových postupů, které žákům napomůže k pochopení a porovnání způsobů činností v minulosti a v současnosti. Seznámení s hlavními náměty a funkcemi gotického umění mu taktéž poskytne jistou sondu do způsobu života a mentality našich předků a napomůže porovnat způsob života v současnosti a v minulosti. Nabízí se zde také exkurze kulturních památek, díky kterým je žák bezprostředně konfrontován s významnými historickými památkami a dokáže tak lépe hodnotit a zdůvodnit jejich historický a kulturní význam.

V závěru kapitoly je důležité zmínit, že zde sehrává významnou roli postupné seznamování se s dějinami umění a uměleckými díly minulosti, které mají potenciál rozvíjet estetickou citlivost žáků a podnítit jejich zájem o tuto oblast i v budoucnosti. Dovednému pedagogovi téma gotického umění nabízí atraktivní vyučovací obsah, který má potenciál zaujmout velké množství žáků a může tak být prostředkem k potřebě jejich seberealizace. Realizace činností může být pro žáky zdrojem uvolnění a naplnění z výtvarného procesu a možností prožitku jedinečnosti vlastní tvorby.

3 Práce s danou tematikou ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ

V této kapitole se budeme zaměřovat na hlavní témata, která souvisí s plánováním a realizací výuky výtvarné výchovy ve spojitosti s tematikou gotického umění. Nejprve se budeme zabírat překrývající se problematiku výtvarných řad a výtvarně-projektového vyučování, což nám poslouží jako teoretické východisko pro realizaci výtvarné řady, o které pojednává projektová část této práce. Dále se budeme zabývat výchovně-vzdělávacími cíli předmětu výtvarná výchova, které by měly být při plánování a realizaci výuky vždy reflektovány. Následně se zaměříme na strukturu lekce výtvarné výchovy, způsoby její tvorby a doporučenými postupy a metodami uplatňovanými v jejím průběhu – to vše v souladu se zásadami a pravidly vycházejícími z didaktiky výtvarné výchovy. Tyto doporučené postupy mají za úkol napomoci k hladkému průběhu lekce, který dovolí maximální zaměření se na obsah a cíl vyučovací jednotky a tvorbu příjemného a klidného prostředí. Uvedeme si také teoretická rozdělení jednotlivých aktivit a činností ve výtvarné výchově a jejich doporučené zastoupení ve výuce na 1. stupni základní školy. V závěrečné podkapitole se zaměříme na analýzu dostupných didaktických materiálů; pracovních listů, metodických materiálů a námětových příruček, které nabízejí konkrétní postupy a návody pro výtvarnou práci v rámci daného tématu gotického umění. Tyto materiály budou rozebrány z hlediska jejich obsahu, který se může stát další inspirací pro pedagogy 1. stupně pro práci s tématem gotického umění v rámci výtvarné výchovy.

3.1 Projektové vyučování a řady ve výtvarné výchově

Výtvarně-projektové vyučování je způsob výuky, kterému se v současnosti dostává velké pozornosti. Užití projektového vyučování v hodinách výtvarné výchovy vyžaduje ze strany vyučujícího velmi pečlivou přípravu. Výsledkem kvalitního výtvarně-projektového vyučování je obohacení lekcí o atraktivní obsah i formu a vyšší zájem a motivace žáků i samotného učitele. Tyto skutečnosti zcela jistě vyváží předchozí vynaložené úsilí. Projekty ve výtvarné výchově jsou jednou z cest, jak vytvořit smysluplný a zajímavý obsah vyučovacích jednotek, který má potenciál podporovat rozvoj celé škály kýžených dispozic žáků. I přesto, že je projektové vyučování v současné době často skloňovaným tématem, a je označováno za „převratnou koncepci výuky“, nejedná se o myšlenku zcela novou. V následujících řádcích se proto seznámíme se stručnou historií tohoto způsobu výuky. Ohledně konceptualizace projektového vyučování nevládne zcela uniformní názor. Uvedeme si proto taktéž několik různých náhledů na dané téma.

Ve výuce se projektové vyučování poprvé objevilo již v první polovině 20. století ve spojení s hnutím reformní pedagogiky. V rámci reformní pedagogiky se rozvíjelo mnoho různorodých systémů jako je například jenský, či daltonský plán.¹¹¹ V Čechách dosáhla výtvarně projektová metoda velkého rozmachu v sedmdesátých letech minulého století. V této době stále sílila potřeba aktivního zapojení žáků do výuky a podpory jejich tvořivého a svobodného vyjádření. Mezi významné akademiky, kteří se v těchto letech projektovou metodou ve výtvarném vyučování zabývali, patří například Hana Dvořáková a Igor Zhoř. Jejich pojetí výtvarně-projektového vyučování se poté v devadesátých letech šířilo v českých školách.¹¹²

V souvislosti s výtvarně-projektovým vyučováním nelze opomenout velkou průkopnici tohoto způsobu výuky v českém prostředí: Věru Roeselovou. Výtvarné projekty charakterizuje jako metodu výuky, která má složitou a mnohvrstevnou strukturu. Jednotlivé části této struktury jsou pak propojeny společným tématem, které je poté rozvíjeno do konkrétních námětů jednotlivých dílčích celků projektu. U projektu je podle ní stěžejní kvalitně koncipovat pedagogický záměr – nalézt dostatečně zajímavou myšlenku, či téma a následně žákům nabídnout škálu různých způsobů, jak na ně nahlížet. Důležité je daný pedagogický záměr neustále sledovat a nenechat se během zpracování konkrétního námětu strhnout pouze jediným dílčím motivem a odvést tak svoji pozornost od původní myšlenky. Vymezení stavby výtvarného projektu je podle Roeselové obtížné, protože do značné míry závisí na způsobu myšlení učitele a daném tématu. Lze jej uchopit jak racionálně – prostřednictvím analytického zkoumání určitých jevů (např. rozdílu mezi symetrií a asymetrií), tak intuitivně – prostřednictvím vlastního prožitku. Samozřejmě je možné využít kombinace obou těchto přístupů.¹¹³

Helena Hazuková oproti tomu chápe výtvarné projekty pouze jako koncepci vyučování, nikoliv jako samostatnou metodu. Podle ní se jedná o relativně novou koncepci výuky, která zatím ještě není plně zakotvena a v praxi se můžeme setkat s jejím různorodým uchopením. Tvrdí, že ani mezi teoretiky zatím nepřevládá jednotný názor na výtvarné projekty, co se týče jejich znaků.

¹¹¹ [Srov.] HAZUKOVÁ, Helena. *Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty*. Metodický portál: Články [online]. 07. 07. 2006, [cit. 2020-04-20]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html>

¹¹² [Srov.] ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Sarah, 1997. s. 29.

¹¹³ [Srov.] tamtéž. s. 33-34.

Taktéž podle ní zatím není jasně dané, co přesně lze považovat za projekt a co za tematickou řadu.¹¹⁴

Hazuková charakterizuje projektovou výuku následovně: „Podstatou projektů je vytváření řad činností, propojených společnou myšlenkou, úkolem, řešeným problémem, který je zkoumán z různých hledisek (obecných i individuálních) a ve větším počtu různých činností.“¹¹⁵

Roeselová oproti tomu vysvětluje rozdíl mezi projektem a řadou následovně: Výtvarné řady jsou chápány jako jednoduché, relativně krátké a srozumitelné vyučovací celky. Výtvarné projekty mají naopak stavbu složitou a pokoušejí se daný problém nahlížet z mnoha různých perspektiv, na řešitele projektu by taktéž měl mít, oproti řadě, hlubší dopad.¹¹⁶

Grecmanová a Urbanovská chápou projektové vyučování jako vyučovací formu, která je oproti jiným formám výuky významně komplexnější, jelikož uplatňuje mnohé sociální formy a metody učení. Společenská kooperace je často zdůrazňována jako důležitý znak projektového vyučování. Během práce na projektu jsou v rámci skupiny zohledňovány individuální zkušenosti a schopnosti žáků. Za jeho další významný rys je považována interdisciplinarita, možnost spojit témata více předmětů.¹¹⁷ Velmi pozitivním prvkem projektového vyučování je skutečnost, že si žáci mohou svobodně určovat prostředky vlastního poznání a způsob participace na daném projektu. Tato možnost volby s sebou nese intenzivnější a trvalejší motivaci. Získané vědomosti jsou okamžitě použitelné v rámci projektu, což dává procesu poznání větší smysl a taktéž zvyšuje dlouhodobou motivaci k činnosti. Tato skutečnost pozitivně působí i na utváření osobnosti dítěte. Proces poznávání se pro něj stává prostředkem ke získání sebevědomí a vlastní hodnoty.¹¹⁸

I přesto, že se názhledy odborníků na některé aspekty a charakteristiku projektového vyučování liší, za jeho typické znaky můžeme považovat: komplexnost, uplatnění více různých činností

¹¹⁴ [Srov.] HAZUKOVÁ, Helena. *Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty*. Metodický portál: Články [online]. 07. 07. 2006, [cit. 2020-04-20]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html>

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ [Srov.] ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Sarah, 1997. s. 30.

¹¹⁷ [Srov.] GRECMANOVÁ, Helena a Eva URBANOVSKÁ. *Pedagogika: Projektové vyučování a jeho význam v současné škole* [online]. 1997, 1997(1), s. 1. [cit. 2020-4-20]. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=2723&lang=cs>

¹¹⁸ [Srov.] tamtéž. s. 8.

v rámci řešení projektu, zakomponování více pohledů na dané téma, interdisciplinaritu a vedení ke svobodnému poznání.

Projektové vyučování vyžaduje mnoho úsilí a kompetence ze strany pedagoga. Jeho začlenění do výuky má však velký smysl. Záměrem výchovy a vzdělávání by mělo být podpoření všestranných dovedností a kreativního myšlení, které člověk dokáže uplatnit v různorodých situacích ve svém budoucím životě. Správně uchopené projektové vyučování ke získávání těchto dovedností velmi napomáhá, proto má zcela jistě své místo v moderní výuce.

3.2 Cíle výtvarné výchovy

Abychom byli schopni vytvořit a naplánovat kvalitní výtvarný projekt, je důležité obeznámit se s obecnými cíli výtvarné výchovy. Právě tyto cíle by měly tvořit jakousi pomyslnou nadstavu, či rámec nad každým výtvarným projektem, či řadou.

Výchovně-vzdělávací cíle výtvarné výchovy patří mezi hlavní didaktické kategorie. V průběhu let procházely vývojem s ohledem na soudobou společnost – její priority, mravní, etické a kulturní zásady. V souvislosti s výukou tyto cíle charakterizují ideální představu dané společnosti o tom, jakých hodnot a výsledků ve výtvarném vyučování dosáhnout. Cíle také popisují, jakých dovedností, návyků a postojů by měl člověk dosáhnout a jakými prostředky těchto výsledků dojít. Cíle výchovy a vzdělávání se mohou pohybovat od velmi obecných a dlouhodobých, až po velmi konkrétní, kterých lze dosáhnout v krátkém čase v rámci konkrétních edukačních aktivit.¹¹⁹

Věra Roeselová rozděluje cíle výtvarné výchovy do dvou kategorií; vzdělávací složka a výchovná složka. Vzdělávací složka spočívá ve získávání a osvojování dovedností a znalostí, které napomohou k produkci vlastní výtvarné tvorby a k porozumění dílu ostatních. Smyslem výchovné složky je posilování schopností, které žákovi umožní hlubší prožívání světa skrze vcítění se do výtvarného díla.¹²⁰ Uvedme si cíle, které pod tyto kategorie spadají:

¹¹⁹ [Srov.] ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Metodický materiál k pedagogické praxi ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. s. 7.

¹²⁰ [Srov.] ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. s. 3-4.

Vzdělávací složka

- **Žák se setkává s výtvarnou kulturou** – setkává se s uměním a jeho estetickými účinky, s historií lidského rodu a chápe vztah obsahu a formy, který ovlivňuje výraz díla.
- **Žák se seznamuje s vyjadřovacími a výrazovými prostředky umění** – s výtvarným jazykem, s řečí a linií, barev a tvarů v ploše i v prostoru a se vztahy mezi nimi, s vlastnostmi materiálů, stop nástrojů a výtvarných postupů a s jejich výrazovými prostředky, se způsoby výtvarného myšlení a pracovními návyky.
- **Žák si osvojuje schopnosti podporující výtvarné myšlení** – dokáže uplatnit fantazii, objevit různé způsoby řešení a volit vhodné výtvarné prostředky.
- **Žák se dokáže intuitivně vcítit** – reaguje na výtvarný jazyk a rozumí výtvarnému dílu spolužáka nebo umělce.¹²¹

Výchovná složka

- **Žák posiluje svou schopnost sebeuvědomění** – vytvoří si citovou vazbu k tématu a námětu, vlastní tvorba v něm probouzí emoce, kreativitu a fantazii, své vlastní prožívání během tvorby je schopen si uvědomovat a reflektovat.
- **Zcitlivování osobnosti žáka je doprovázeno výtvarným prožitkem** – základem tohoto prožitku je pocit vzrušení z nového objevu, tento pocit žáka motivuje k jeho opětovnému prožití. Kvalitu výtvarného prožitku ovlivňuje míra invence žáka a jeho niterné účasti na něm.
- **Posiluje se sociální ukotvení žáka** – skrze přemýšlení o světě a o následcích dění žák hledá své místo ve společnosti.¹²²

Uvedme si ještě jeden příklad formulace cílů výtvarné výchovy. Petra Šobáňová, pojala toto téma oproti Roeselové stručněji a uvádí výtvarně-výchovné cíle celkem čtyři:

- **podpora kognitivních procesů**
- **využitelnost kresebných dovedností v řemesle a průmyslu**
- **pojetí tvorby jako autentického projevu osobnosti**

¹²¹ [Srov.] ROESELOVÁ, Věra. Didaktika výtvarné výchovy. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. s. 4.

¹²² [Srov.] tamtéž. s. 5.

- **pojetí tvorby jako prostředku transcendence a sebereflexe.**¹²³

Z výše formulovaných cílů výtvarné výchovy je patrné, že by smyslem tohoto předmětu mělo být nejenom rozvíjení motorických schopností a osvojování vědomostí, či výtvarných technik, ale také kultivace osobnosti žáka a jeho autentického projevu. Proces tvorby je třeba chápat jako jedinečný a individuální. Je důležité nestigmatizovat jednotlivé žáky jako výtvarně zdatné a nezdatné, ale naopak volit citlivý přístup, který napomůže ke kvalitnímu rozvíjení žáka po všech stránkách.

3.3 Didaktické zásady při plánování lekce výtvarné výchovy

Po předchozím seznámení pedagoga s gotickou kulturou a vybudování teoretického vědomostního zázemí je možné přesunout se k samotnému plánování edukační jednotky. Vyučovací jednotce výtvarné výchovy by před její realizací měla vždy předcházet důkladná příprava. Před přípravou organizace průběhu hodiny je stěžejní ujasnit si téma a námět lekce, jaké jsou cíle lekce a jakých prostředků lze využít k jejich dosažení. Je také důležité se rozhodnout, prostřednictvím jakého typu výtvarné činnosti a výtvarné aktivity bude námět realizován. Tato pečlivá příprava velmi napomůže k hladkému průběhu a realizaci kvalitní a přínosné lekce.

Při **plánování edukačního obsahu** je stěžejní znalost závazného kurikula a vytvoření tematického vzdělávacího plánu.¹²⁴ Další důležitou skutečností, kterou by měl pedagog zvážit před započítím plánování lekce je míra jeho odborné způsobilosti a vzdělání v oboru výtvarné výchovy a v problematice gotického umění.

Jedním z prvních kroků při plánování edukačního obsahu, by mělo být stanovení tématu a na něj navazujícího námětu. Uvedme si rozdíl mezi pojmy téma a námět, které jsou někdy mylně zaměňovány:

¹²³ [Srov.] ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Metodický materiál k pedagogické praxi ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. s. 13.

¹²⁴ [Srov.] tamtéž. s. 36.

Téma – je charakteristické svým silným a nosným významem, je východiskem pro větší výtvarný celek.¹²⁵

V oblasti gotické kultury se témat nabízí velká škála. Příkladem mohou být středověké hrady, gotické malířství, středověký rytíř, příběhy o králi Artuši a mnoho dalších.

Námět – navazuje a rozvíjí téma, nahlíží na něj z různých úhlů, je konkrétnější a svým záběrem užší. V návaznosti na námět vybíráme takovou výtvarnou techniku, kterou jej co nejefektivněji vyjádříme.¹²⁶

V návaznosti na dané téma z oblasti gotické kultury poté volíme konkrétní námět, například hrad snů, portrét madony z Veveří, výzdoba rytířského štítu, ilustrace příběhu o Excaliburu.

Následujícím krokem před realizací lekce je **příprava na vyučovací jednotku**. Šobáňová uvádí několik dílčích kroků:

1. stanovení cílů výuky

2. výběr učebních úloh a aktivit

3. sestavení časového plánu vyučovací hodiny

4. vytvoření učebních pomůcek

5. doladění přípravy.¹²⁷

Stanovení cílů výuky je stěžejním bodem každého edukačního plánování. Jedná se cíle, kterých chce učitel dosáhnout po ukončení vyučovací jednotky. Tyto cíle by pak měly být v souladu s obecnými cíli předmětu výtvarná výchova. Měly by být voleny takové cíle, které jsou adekvátní vzhledem ke schopnostem a možnostem žáků ve třídě. Po stanovení cílů výuky je třeba vybrat námět a v návaznosti na něj takové úlohy a aktivity, které k němu budou adekvátní a pro žáky motivační.¹²⁸

¹²⁵ [Srov.] ROESELLOVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Sarah, 1997. s. 14.

¹²⁶ [Srov.] tamtéž. s. 15.

¹²⁷ [Srov.] ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Metodický materiál k pedagogické praxi ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. s. 39.

¹²⁸ [Srov.] tamtéž. s. 41.

Při výběru učebních úloh a aktivit by měl pedagog vždy respektovat téma a námět vyučovací jednotky. Vybrané aktivity by měly odpovídat schopnostem žáků, Zároveň je důležité vybírat takové úlohy a aktivity, prostřednictvím kterých bude možno dosáhnout požadovaných cílů.

Následným krokem v přípravě vyučovací jednotky je sestavení časového plánu vyučovací hodiny. Je důležité vyhradit si dostatek času na motivaci žáků a na závěrečné hodnocení. Motivace je totiž stěžejní pro celý následný průběh hodiny a je velmi důležité ji nevynechávat. Žákům její zařazení do hodiny vnese do průběhu tvorby větší smysl. Důležité je také promyslet způsob hodnocení, a to jak závěrečného, tak toho, jež bude probíhat během edukace.¹²⁹ Závěrečné hodnocení by mělo být taktéž nedílnou součástí vyučovací jednotky, mělo by reflektovat úspěšnost ve splnění předem stanovených cílů.

Je třeba brát ohled na individuální tempo žáků a nevystavovat je stresu, způsobeného časovou tísní. Po splnění předchozích kroků se může pedagog přesunout k vytvoření učebních pomůcek. Tento krok je důležité nepodcenit a veškeré náležitosti připravit včas. Na závěr celého procesu je vhodné promyslet si celou přípravu znovu od začátku a zvážit případné úpravy a obměny.

3.4 Formy výtvarných činností ve vztahu ke gotickému umění

Výtvarných aktivit existuje několik typů, Zdeněk Hosman je člení podle použitých výtvarných médií následovně:

- **Plošná tvorba** – kresba, grafika, malba, koláž, fotografie, počítačová grafika a písmo.
- **Trojrozměrná tvorba** – modelování, tvorba objektů, materiálová a prostorová tvorba.
- **Intermediální akce** – animace výtvarného díla, land art, instalace, performance.¹³⁰

Všechny tyto typy výtvarných aktivit je vhodné do výuky zařazovat. Z hlediska tématu gotického umění se jeví jako nejlépe uchopitelné plošná a trojrozměrná tvorba. Pro mladší školní věk (1.-3. třída) je doporučováno nejvyšší zastoupení plošné tvorby (55% lekcí), následuje trojrozměrná

¹²⁹ [Srov.] ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Metodický materiál k pedagogické praxi ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. s. 40.

¹³⁰ [Srov.] HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář: výtvarné činnosti ve výtvarné výchově*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. s. 17.

tvorba (35% lekcí) a intermediální akce (10% lekcí). Pro střední školní věk stále dominuje plošná tvorba (50% lekcí), následována je trojrozměrnou tvorbou (35% lekcí) a oproti mladšímu školnímu věku vyšším zastoupením intermediální akce (15% lekcí).¹³¹

Náměty v rámci tématu gotické kultury lze realizovat prostřednictvím všech výše zmíněných typů výtvarných aktivit. Plošná tvorba může být realizována například malbou madony, středověkého hradu nebo rytíře. Grafiku a písmo lze velmi dobře uplatnit při ztvárňování tématu iluminovaného manuskriptu. Gotickou kulturu lze velmi dobře přenést i do prostředí trojrozměrné tvorby. Modelováním z různých materiálů lze ztvárnit například gotické kachle nebo vymodelovat hradní věž. Je možné vytvořit „repliku“ relikviáře či se inspirovat ve středověké keramice. Intermediální akci můžeme uplatnit například při animaci života významného umělce nebo happeningu rytířského turnaje.

Po volbě vhodných aktivit je dobré zvážit také **typ výtvarné činnosti**. Hosman charakterizuje tři typy těchto činností, a to:

- **Experimentace** – jedná se o nový, originální a dosud nezvyklý způsob výtvarného vyjádření skutečnosti. Je cestou k odhalení nových vlastností materiálů a způsobů nakládání s výtvarnými technikami.¹³²
- **Imaginace** – jedná se o výtvarné vyjadřování představ. Někdy je imaginace nazývána jako práce z představy, či tematické práce. Základy tohoto typu výtvarného vyjádření byly položeny v reformní pedagogice v minulém a předminulém století.¹³³
- **Studium skutečnosti** – jde o výtvarné studium reality. Smyslem však není kopírování předloh, jak tomu bylo v minulosti. Nejčastěji se v rámci studia skutečnosti uplatňuje kresba a malba podle modelu.¹³⁴

Tyto činnosti by měly být taktéž postupně do výuky zahrnuty, s tím, že by na prvním stupni měla dominovat výtvarná imaginace. Toto stanovisko vychází z vývojově psychologických specifik žáků, kdy je typická silná potřeba saturace fantazijních představ.¹³⁵ Tyto jednotlivé typy

¹³¹ [Srov.] HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář: výtvarné činnosti ve výtvarné výchově*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. s. 18.

¹³² [Srov.] tamtéž. s. 19.

¹³³ [Srov.] tamtéž. s. 37.

¹³⁴ [Srov.] tamtéž. s. 24.

¹³⁵ [Srov.] tamtéž. s. 18.

výtvarných činností jsou přirozenou a nedílnou součástí plošné a trojrozměrné tvorby a intermediální akce a jednotlivé náměty z oblasti gotické kultury mohou být realizovány jejich prostřednictvím.

Dalším důležitým prvkem ve výuce výtvarné výchovy je zařazování **receptivních činností**. Stimulováním kognitivních procesů žáka dochází ke zvýšení citlivosti vnímání. Seznámení s uměleckým dílem, směrem nebo školou je nedílnou součástí výtvarné výchovy.¹³⁶ V rámci tématu gotického umění je možné absolvovat exkurze a výpravy za gotickou kulturou. Je možné navštívit nejrůznější gotické architektonické památky nebo naplánovat cestu do galerie.

3.5 Gotické umění v dostupných didaktických materiálech

Na téma gotického umění existuje celkem velké množství materiálů uzpůsobených pro první stupeň. Jelikož se jedná o tematiku v rámci prvního stupně nadstavbovou, jedná se nejčastěji o didaktické materiály vytvořené pro potřeby exkurzí žáků v historických objektech, či výtvarných galerií, do jejichž expozice náleží objekty, které byly vytvořeny v duchu tohoto uměleckého směru.

Prvním didaktickým materiálem, který bude představen je pracovní list, který vznikl v rámci výstavy Architektura pro korunu. Lidé a architektura v době Karla IV. Pracovní list nabízí stručné informace o českém gotickém výtvarném umění z období druhé poloviny 14. století a množství doplňujících fotografií. V praktické části obsahuje celkem tři výtvarně-didaktické úkoly, které vždy pokrývají jednu z oblastí gotického výtvarného umění. Úkoly se zabývají tvorbou vlastního malířského vzorníku, dokončením obrazu Svatá vdova od Mistra Theodorika, reprodukcí obrazu Svatého Marka Evangelisty a sochařskou kresbou, stínováním. Každý úkol je vždy zevrubně popsán, obsahuje také didaktický postup určený pedagogům, motivační část a obrazové přílohy. Jednotlivé úkoly jsou zaměřeny na praktické plošné výtvarné činnosti, zahrnující kresbu i malbu.¹³⁷

¹³⁶ [Srov.] HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář: výtvarné činnosti ve výtvarné výchově*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. s 28.

¹³⁷ [Srov.] HRAVÝ ARCHITEKT. *Lidé a architektura v době Karla IV. Výtvarné umění v období gotiky*. Pracovní listy k výstavě Architektura pro korunu [online]. 2016, s. 2-14. ©2016-2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z:

Dalším představovaným materiálem je metodický manuál na téma historických staveb, který vznikl pod záštitou Fakulty stavební Vysokého učení technického v Brně v rámci projektu Technické školky, financovaným Evropskou unií pro podporu vzdělávání žáků základních škol v technických a přírodních vědách. Manuál obsahuje více částí, které se zabývají architekturou od pravěku až po baroko. Jak už je z názvu patrné, manuál je zaměřen na architekturu. Část věnovaná gotickému slohu nabízí návrhy hodin zaměřené na seznámení se s gotickým slohem a jeho jednotlivými prvky, jako je vitráž nebo gotické okno. V rámci materiálů můžeme najít pracovní listy s otázkami a odpověďmi, omalovánky, ale i náměty k činnostem ve výtvarné výchově včetně fotografií z realizovaných hodin jako například návod k výrobě gotického okna z barevných fólií nebo výroba modelu hradu z kartonu. Činnosti jsou zaměřené především na prostorovou tvorbu.¹³⁸

Příkladem didaktického materiálu určeným pro použití v rámci exkurzí v historickém objektu jsou pracovní listy kláštera Zlatá koruna, které vznikly pod záštitou Národního památkového ústavu. Na webu kláštera lze nalézt materiály svou náročností odpovídající stáří žáka první až druhé třídy, třetí až čtvrté třídy a páté až šesté třídy. Podoba materiálů je prakticky totožná, upravená je spíše náročnost jednotlivých úkolů a množství textu v nich obsaženého. Pro ilustraci si uveďme materiál určený třetím a čtvrtým ročníkům. Pracovní list je zaměřen na více vzdělávacích oblastí od jazykové komunikace až po svět umění. Osahuje různá doplňovací cvičení. Jeho součástí je taktéž obrazový materiál, který žáky seznamuje s obrazem Madony Zlatokorunské a dále žáky seznamuje s některými typickými prvky gotické architektury jako jsou lomený oblouk, kružba či rozeta. Dále také nabízí srovnání rokokové a gotické architektury. Ve výtvarně praktické části pak žáci mohou vytvořit návrh vlastního vitrážového okna. Tento materiál je zajímavou ukázkou, jak lze pracovat s tematikou gotického umění v rámci mezioborového vyučování.¹³⁹

<https://www.hravyarchitekt.cz/wp-content/uploads/2016/11/Pracovni-listy-01-vytvarne-umeni-a-socharstvi.pdf>

¹³⁸ [Srov.] FAKULTA STAVEBNÍ VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V BRNĚ. *Stavby – historické stavby*. Metodický manuál výstup projektu CZ.1.07/1.1.16/02.0041 [online]. Brno, 2013. s. 55-94. ©2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3940633-Stavby-historicke-stavby.html>

¹³⁹ KLÁŠTER ZLATÁ KORUNA. *Zlatokorunský orbis pictus*. Pracovní list pro 3. a 4. třídy ZŠ [online]. 4 s. ©2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: https://www.klaster-zlatakoruna.cz/pamatky/zlata-koruna/ke-stazeni/zlata-koruna-3_4.pdf

Dalším materiálem určeným pro použití v rámci exkurze je pracovní sešit ke stálé expozici gotického umění Alšovy jihočeské galerie v Hluboké nad Vltavou, určený pro děti ve věku od 6 do 10 let. Text je doplněn piktogramy, jejichž použití je, pro děti mladšího školního roku a jejich orientaci v textu a zadání, velmi nápomocné. Sešit obsahuje celkem čtrnáct výtvarně-vzdělávacích úkolů, které zahrnují témata architektury, sochařství i malířství. Jednotlivé úkoly jsou formulovány jazykem srozumitelným pro danou věkovou kategorii.¹⁴⁰

Dalším materiálem určeným pro použití během exkurze do Českého muzea stříbra v Kutné hoře je pracovní list zaměřený na kamenictví. Oproti pracovním listům ze Zlaté koruny nemá tak výrazný interdisciplinární charakter a je převážně zaměřen na tematiku umění. Pracovní list odkazuje především na kamenickou výzdobu budovy muzea a nedalekého chrámu svaté Barbory, dále žáky seznamuje s významnými stavbami a staviteli období gotiky. Pracovní list obsahuje celkem velké množství textu a odborných informací, proto je vhodný spíše pro vyšší ročníky prvního stupně.¹⁴¹

¹⁴⁰ POSPÍŠIL, Aleš a ŘEPA, Karel. *Pracovní sešit Cestovní deník po zemi gotické*. Vyd. 1. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2010. s. 2-7.

¹⁴¹ ČESKÉ MUZEUM STŘÍBRA. *Lapidarium: Umění kameníků středověké Kutné hory*. Pracovní list ke stálé expozici [online]. s. 1-4. ©2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: <https://www.cms-kh.cz/sites/default/files/pracovni-list-lapidarium.pdf>

II. Projektová část

4 Příprava výtvarné řady

4.1 Výběr tématu

Téma výtvarné řady jsem vybrala z několika důvodů. Prvním důvodem byl můj osobní zájem o danou problematiku, sama se ve volném čase věnuji tzv. oživené historii a experimentální archeologii, proto mi bylo dané téma velmi blízké a nabízelo mi obohacení vlastních znalostí. Dalším neméně důležitým důvodem bylo rozšíření znalostí žáků v oblasti středověkého umění a středověkých dějin obecně, a to zábavnou a motivační formou. Těmto tématům je na prvním stupni věnována především vzdělávací oblast Člověk a jeho svět, tudíž se zde také vhodně nabízelo uplatnění mezipředmětových vztahů. Díky tomu, že jsem v dané třídě působila jako asistentka pedagoga, měla jsem přehled o probíhající výuce a probíraném učivu a mohla jsem tematicky navazovat na již osvojené znalosti žáků. Dané téma se mi pro první stupeň zdálo dobře uplatnitelné z hlediska široké škály možností jeho interpretace a velké nabídky používaných technik. Dále bylo možné v rámci tématu použít mnoho zajímavých a motivačních činností pro úvody jednotlivých vyučovacích jednotek (např. vyprávění legendy, dramatizace rytířského klání, přenesení žáků do rolí středověké aristokracie, exkurze).

4.2 Stanovení cílů

Pro uchopení plánovaných řad bylo třeba stanovit si hlavní cíle, které následně formovaly směr celého projektu. Jejich znění bylo následující:

1. Obohacení žáků o nové formy výtvarných činností.
2. Rozšíření znalostí žáků o nové poznatky z oblasti dějin umění.
3. Možnost sebereflexe a získání zpětné vazby.

4.3 Putování panské družiny po českých zemích

Před samotnou volbou jednotlivých námětů jsem se pro potřeby výuky rozhodla vytvořit příběh, který sjednocoval veškeré lekce do logického sledu. Třída se měla po dobu realizace řady přenést

do rolí české šlechty, která pomyslně putuje společně s družinou po svém panství a navštěvuje nejrůznější místa, která jsou tematicky spojena s konkrétními náměty. První lekce byla věnována uvedení žáků do dané problematiky a jejich seznámení s celkovou ideou řady. Následující lekce pak byly rozděleny do tří tematických celků: „Cesta do kláštera“, „Turnaj královského dvora“ a „Návštěva středověkého města“. Pro lepší přehled žáků o průběhu cesty jsem vytvořila mapu, kde byla zanesena trasa, a to včetně záchytných bodů, které znázorňovaly navštívená místa. Cílem bylo zvýšení motivace žáků a zároveň udržení jistého napětí a tajemnosti, jelikož žáci nebyli seznamováni s tématy následujících lekcí, ale zároveň znali některé z indicií.

4.4 Výběr námětů

Cílem jednotlivých námětů bylo seznámit žáky s co největší rozmanitostí uměleckých oborů. Jak již bylo zmíněno výše, zvolila jsem pro jednotlivé lekce tři tematické celky. Pouze úvodní hodina se tomuto rámci vymykala. Jejím cílem bylo především podnícení identifikace žáků s tématem řady. Pro první tematický celek „Cesta do kláštera“ jsem vyhradila dvě lekce, které pokrývaly témata architektury a písemnictví. Následující celek „Turnaj královského dvora“ zaujímal dvě lekce a zaměřen byl na kovotepectví a textilní techniky. Závěrečný celek „Návštěva středověkého města“ zaujímal taktéž dvě lekce a byl zaměřen na deskové malířství a středověké dlaždice.

4.5 Výběr a charakteristika třídy

Pro realizaci výuky jsem zvolila žáky pátého ročníku základní školy Grünwaldova 13 v Českých Budějovicích. Jak už jsem zmiňovala výše, v dané třídě jsem působila jako asistentka pedagoga, tudíž jsem vstupovala do již známého prostředí. Věk dětí mi také umožňoval zařadit do výuky i takové techniky a postupy, které by mladší žáci zvládali s většími obtížemi, případně by bylo jejich zařazení do výuky zcela nevhodné (práce se hřebíky, řezáky apod.).

Ve třídě bylo celkem dvacet dva žáků, z toho deset dívek a dvanáct chlapců. Jednalo se o třídu s rozšířenou výukou tělesné výchovy. Během výuky výtvarné výchovy někdy chyběla až polovina žáků, většinou kvůli mimoškolním sportovním akcím. Ve třech lekcích se k nám připojili dva žáci z paralelní páté třídy. I přes mírné upozadění hudební a výtvarné výchovy ve výuce mě žáci překvapili svojí nápaditostí a motivací k tvorbě. Na druhou stranu jsem zde zaznamenala celkem výrazné nedostatky, co se týče techniky malby, kresby a práce s nástroji. Některé děti měly

například problém s úchopem štětce nebo nedokázaly vytvořit rovný okraj pomocí nůžek. Jako nepříjemnou se ukázala být nepoučenost v používání mokrých barev, kdy měla většina dětí velký problém odhadnout kolik vody použít k jejich ředění a jakým způsobem budou barvy společně reagovat, proto bylo třeba věnovat poměrně dlouhý čas názorným ukázkám technik práce s barvami a individuální práci s jednotlivými žáky, což někdy zapříčinilo časovou tíseň ke konci hodiny. Žáci neměli problém pracovat ve skupině, kooperovat a případně si vzájemně pomoci. Panovala zde veskrze příjemná a klidná atmosféra.

V budově základní školy se nacházela keramická dílna a žáci zde měli možnost navštěvovat zájmový kroužek. Výtvarný kroužek se zde nenacházel.

5 Realizace výtvarné řady

Samotná realizace výtvarné řady probíhala dvě hodiny týdně v rámci výuky, dle stanoveného rozvrhu. Většina lekcí byla dokončena během jedné vyučovací jednotky, některé trvaly jednotky dvě – celkem čtyři vyučovací hodiny. Dodržet časovou dotaci bylo mnohdy velmi obtížné, jelikož jsem se snažila zařazovat delší motivační části, které tematicky propojovaly jednotlivé lekce.

5.1 Zajištění výtvarných potřeb

Výtvarné potřeby jsem převážně zajišťovala sama z vlastních finančních zdrojů. Důvodem bylo použití materiálů a pomůcek, které přesahovaly rámec běžné žákovské výbavy. Bylo třeba sehnat například zlatou temperu, tiskařskou barvu, režnou bavlněnou metráž, reliéfní folie, vlněnou přízi, hřebíky, dřevěné desky atd. Základní materiály jako byly čtvrtky a papíry zajišťovala škola. Žáci disponovali vlastními štětci, temperovými a akvarelovými barvami.

5.2 Charakteristika lekcí výtvarné řady

V následujícím textu se budu zabývat rámcovou didaktickou analýzou jednotlivých aktivit realizovaných v rámci výtvarné řady. Činnosti jsou řazeny chronologicky, díky čemuž kopírují sled rozvíjení tématu, co se obsahové stránky týče. Lekce budou popisovány skrze vytyčené cíle, použitou motivaci, průběhu činností, hodnocení a celkovou reflexi proběhlých aktivit. Průběh a výsledky jednotlivých lekcí lze shlédnout v obrazové příloze II. (viz Přílohy II.).

5.3 Můj erb – nalezení mé středověké identity

Tento námět vznikl na základě studia publikace od doktora Viktora Palivce – Heraldická symbolika, který posloužil jako teoretický podklad pro motivační část. S dětmi jsme si vysvětlili základní symboliku barev a motivů a popsali si několik reálných rodových erbů. Tato lekce byla v rámci celé řady nejvíce volná a individualizovaná – žáci si mohli zcela libovolně volit motivy, které do své práce zahrnou. Účelem bylo, aby se žáci více identifikovali s tématem řady.

V této hodině jsme pracovali s temperovými barvami. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: imaginace.

Doporučený ročník: 3.-5. třída.

Časový úsek: dvě vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: malba erbu temperou na čtvrtku a jeho následné vystřížení.

Výtvarné prostředky

Technika: malba temperou.

Pomůcky a materiály: čtvrtka ve formátu A3, ploché štětce různých velikostí, temperové barvy, nůžky.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce):

1. Úvod, motivace (20 min).
2. Zadání výtvarného úkolu a diskuse o konkrétních motivech (5 min).
3. Vlastní práce dětí (45 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Cíle činnosti:

Osvojit si techniku malby temperou na čtvrtku. Seznámit se s plošnou tvorbou. Rozšířit znalosti v oblasti historie a heraldiky. Rozvoj schopnosti samostatně komentovat a hodnotit svou práci a práce ostatních spolužáků.

Motivace a popis průběhu činnosti:

V úvodu hodiny jsme použili metodu myšlenkové mapy, hlavním námětem byl „středověk“. Postupně jsme pokračovali k tématům šlechtického stavu a heraldiky. Na interaktivní tabuli byly promítnuty fotografie rytířského klání, následně několik ukázek erbů významných středověkých rodů a popsány jejich jednotlivé části. Seznámili jsme se základy heraldiky, symbolickými významy barev a motivů a s některými možnostmi, jak erb tvarovat. Následně byli žáci vyzváni,

aby se rozestoupili kolem katedry, kde jsme pokračovali krátkou ukázkou práce s temperovými barvami (míchání barev, ředění vodou, práce se štětcem).

Po ukázce byli žáci seznámeni s jednotícím tématem celé výtvarné řady. Stylizovali jsme se do role středověkých rytířů a dam, kteří se společně svými družinami vydali na cestu po českých zemích, kde se setkali s různými zajímavostmi, které inspirovaly naše hodiny.

Před započítím praktické části lekce byla žákům představena mapa, na které jsme označovali cestu družiny a její jednotlivé zastávky.

V následující části lekce se přesunuli k samotnému zadání. Každý šlechtický rod měl svůj vlastní erb. Úkolem žáků, jakožto nově pasovaných šlechticů, bylo vytvořit svůj vlastní erb, který charakterizoval jejich osobnost. Krátce jsme diskutovali nad konkrétními motivy, které mohli žáci do svých prací zahrnout. *Co tě baví? Jaké máš zájmy? Co tě charakterizuje? Co bys umístil do erbu svého spolužáka?* A podobně. Úkol byl formulován následovně: Malba erbu temperou na čtvrtku a jeho následné vystřížení.

V další části hodiny jsme se přesunuli k samotné tvorbě námětu. Pro navození atmosféry jsme si, jako kulisu, pustili středověkou hudbu. Žáci pracovali samostatně ve svých lavicích. Nejprve vytvořili samotný tvar erbu. Po zpracování tvaru erbu se přesunuli k vyplňování jednotlivých polí. Cílem bylo vyplnit celou plochu erbu barvou a nezanechat nevybarvená místa. Po dokončení malby byly práce umístěny na lavici za účelem uschnutí barvy. Následující čas jsme využili k úklidu učebny a většiny pomůcek. Po uschnutí barvy žáci své erby vystříhli.

V závěru hodiny žáci položili své výtvary do prostoru před tabulí a společně jsme se pokoušeli uhodnout, který erb patří, kterému žákovi. V okamžiku, kdy jsme některý z erbů správně určili, byl dán prostor ke komentáři a představení erbu jeho autorovi.

Hodnocení výsledků činnosti:

V závěru hodiny byli jednotliví žáci vyzváni, aby svá díla představili před tabulí. Během představování jednotlivých děl byli žáci taktéž vyzýváni ke vzájemnému hodnocení a sebehodnocení a v krátkosti byl každý výtvar slovně hodnocen i z mé strany. Hodnocení probíhalo, dle předem stanovených kritérií: vhodné umístění do formátu, manuální zručnost při práci s temperovými barvami a štětcem, nápaditost motivů, snaha a pozitivní přístup k tvorbě. Hodnotila jsem taktéž v průběhu tvorby.

Reflexe lekce:

V úvodu hodiny velmi dobře fungovala metoda myšlenkové mapy, zjistila jsem, že jsou žáci s tématem obeznámeni mnohem více, než jsem očekávala. Byli velmi motivováni ke spolupráci a snažili se vymýšlet co nejvíce pojmů. Tato metoda je také velice dobře motivovala k následným činnostem. Následně jsme si promítali ukázky erbů, přičemž děti velice zaujal erb rodu Schwarzenbergů, se kterým se setkali během exkurze na státním zámku Hluboká nad Vltavou. Přehrání videa z klání se taktéž setkalo s velkým ohlasem, převážně kvůli tomu, že jsem dětem prozradila, že jsem se jej sama účastnila jako účinkující.

Jako velmi důležitý se ukázal moment, kdy jsme s dětmi společně probírali jejich nápady, co umístit do jednotlivých polí erbu. Mnoho žáků sice pochopilo zadání, ale měli celkem problém vymyslet své vlastní motivy. Společná diskuze a probírání konkrétních nápadů poskytly velkou inspiraci nerozhodným dětem. Ukázka práce s temperovými barvami nebyla příliš nutná, děti tuto techniku ovládaly většinou obstojně a byly s ní seznámeny.

Poté jsem žáky vyzvala, aby se věnovali práci na svých vlastních erbech. Nejprve pomocí tužky vytvořili obrys. U některých dětí bylo z mé strany potřeba korigovat umístění do formátu, tak aby využili většinu plochy papíru. Několik žáků mělo také problém vytvořit alespoň relativně osově souměrný tvar, tento problém jsme vyřešili jednoduchým postupem; žáci, kterým se tvar nedařil, načrtli osu dělící čtvrtku na dvě poloviny, poté nakreslili polovinu erbu, jehož osou byla právě ona čára předělující čtvrtku. Po nakreslení erbu přiložili tužku na výkres tak, aby se její hrot dotýkal okraje poloviny erbu a s osou svírala zhruba pravý úhel. Tužku uchopili v místě, kde se stýkala s osou a položili ji na čtvrtku stejným způsobem, jen zrcadlově. Díky tomuto postupu si mohli znázornit vodící body, které jim pomohly načrtnout „zrcadlovou“ polovinu erbu. Vodící a pomocné linky poté vygumovali.

Po vytvoření tvaru a rozvržení obrysů erbu se žáci přesunuli k motivům, které měly být umístěny uvnitř jednotlivých polí. Tato část hodiny byla pro žáky nejspíš nejnáročnější, ale zároveň je velice bavila. Někteří žáci byli nerozhodní a nevěděli si rady s výplní všech polí, která si připravili. Snažila jsem se je jednotlivě povzbudit k nápadům, bavili jsme se o tom, co je baví, co je zajímavé, co mají rádi a co je pro ně v životě důležité. Nakonec se všem dětem podařilo vymyslet takové motivy, se kterými byly spokojené. Po předkreslení všech částí začínali žáci postupně pracovat s temperovými barvami. Tato část hodiny zabrala překvapivě málo času, některé žáky jsem musela upozorňovat na nedotažené plochy a nedostatečně vyplněná místa. Bohužel někteří žáci

v průběhu lekce odešli na trénink sportovního kroužku a kvůli tomu zůstalo několik prací nedokončených. Se zbytkem třídy jsme postupně dotvořili. Žáci poté položili erby před tabuli a společně jsme hádali, kdo je autorem kterého erbu. Po správném určení byl autor sám vyzván, aby nám představil jednotlivá pole ve svém erbu a z jakého důvodu volil právě je. Tato část hodiny byla velmi zajímavá jak pro žáky, tak pro mne jako učitele, jelikož jsme se o každém z dětí dozvěděli něco nového. Díky tomu, že ve třídě zbylo celkem málo žáků, tak se podařilo věnovat prostor každému z nich. Práce jsme umístili na sušák a vystřihli je o pracovních činnostech druhý den. Úklid proběhl hladce, bez větších problémů a hodinu jsem ukončila v daný čas.

5.4 Cesta do kláštera – rozeta

Touto lekcí jsem zahájila první ze tří plánovaných bloků s názvem „Cesta do kláštera“. Ze všech proběhlých lekcí zabrala nejdélší časový úsek – celkem čtyři vyučovací hodiny. Byla také nejnáročnější z hlediska organizace a bezpečnosti práce, jelikož jsme pracovali s ostrými pomůckami. Žáci pracovali ve skupinách o čtyřech až pěti členech, do skupin se mohli rozdělit dle svého vlastního uvážení. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: experimentace.

Doporučený ročník: 5. třída.

Časový úsek: čtyři vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: narýsování kružnice na knihařskou lepenku. Nakreslení a vystřihnutí šablon a jejich překreslení na základ rámu (kruh). Vyřezání rámu rozety z knihařské lepenky. Natření rámu akrylovou nebo temperovou barvou. Podlepení rámu barevnými foliemi.

Výtvarné prostředky

Technika: malba, vystřihování, vyřezávání, lepení.

Pomůcky a materiály: velkoformátová knihařská lepenka, barevné folie, řezáky, nůžky, provázek, akrylová černá barva, velký plochý štětec, tužka, průhledná lepicí kolečka 30 mm.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce) první vyučovací jednotky:

1. Úvod, motivace (15 min).

2. Poučení o bezpečnosti práce (5 min).

3. Zadání výtvarného úkolu (5 min).

4. Vlastní práce dětí (50 min).

5. Úklid (10 min).

6. Zhodnocení (5 min).

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce) druhé vyučovací jednotky:

1. Úvod (5 min).

2. Zadání výtvarného úkolu (5 min).

3. Vlastní práce dětí (55 min).

4. Úklid (10 min).

5. Zhodnocení (15 min).

Cíle činnosti:

Rozvinout zručnost a přesnost. Vyzkoušet si práci s nepoddajnými materiály. Naučit se ekonomickému využívání materiálů. Seznámit se s prostorovou tvorbou. Rozšířit znalosti v oblasti dějiny architektury. Naučit se samostatně komentovat a hodnotit svou práci a práce ostatních spolužáků.

Motivace, formulace úkolu a popis průběhu činnosti:

Jako motivace celého bloku byla v první řadě využita návštěva dominikánského kláštera a klášterního kostela Obětování Panny Marie, jež se nachází na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích. Exkurzi žáci podnikli v rámci předmětu Člověk a jeho svět, já jsem se ho účastnila v pozici asistentky. Na začátku samotné lekce jsme si na mapě s plánem cesty označili první stanoviště. Hodinu jsem uvedla následujícími slovy: „Naše družina se vydala na cestu a jako správní středověcí šlechtici byli i oni křesťané. Křesťanství hrálo v životě tehdejšího člověka mnohem důležitější roli než dnes. Proto se rozhodli jako svou první zastávku zvolit místo duchovní a nějaký čas tam strávený věnovat modlitbě. Dnes přijíždíme do kláštera a vstupujeme do přilehlého kostela.“

Těsně před samotnou realizací jsme si s žáky připomněli exkurzi do kláštera. Nejprve jsme si na našem plánu cesty posunuli stanoviště dále. V krátkosti jsme pohovořili o středověkých sakrálních stavbách a jejich charakteristických rysech a promítli několik fotografií. Rozhovor jsem poté směřovala k těžišti hodiny, připomněli jsme si vitráže, které jsme viděli v kostele Obětování Panny Marie a vysvětlili jsme si, co je to vitráž, k čemu sloužila a podobně. Poté jsem žáky seznámila s pojmem, promítla fotografie reálných rozet a společně s žáky je okomentovala.

Lekce byla rozdělena do dvou vyučovacích jednotek (čtyři vyučovací hodiny).

První vyučovací jednotka:

Žáky jsem vyzvala, aby se rozdělili do čtyř skupin o čtyřech až pěti členech. V úvodu praktické části lekce jsem je seznámila se zadáním, jejich úkolem bylo vytvořit rozetu z knihařské lepenky a barevných folií. Žáky jsem neseznamovala s celým postupem práce najednou, vždy jsem jim sdělila dílčí krok. Kompletní zadání úkolu jsem formulovala následovně: Narýsování kružnice na knihařskou lepenku. Nakreslení a vystřihnutí šablon a jejich překreslení na základ rámu (kruh). Vyřezání rámu rozety z knihařské lepenky. Natření rámu akrylovou barvou. Podlepení rámu barevnými foliemi.

Prvním úkolem bylo narýsování kružnice na knihařskou lepenku a její vyříznutí z kartonu, proto jsem nejprve žáky seznámila s se zásadami bezpečnosti práce s řezáky (karton umístit na pevnou podložku, řez névést proti prstům, nacvičení správného úchopu řezáku a sklonu při řezání). Řezák jsme měli záměrně jen jeden, žáci směli pracovat pouze jednotlivě, pod mým dozorem.

Kružnici žáci vytvořili pomocí provázku a tužky – jeden žák bude držel konec provázku ve středu kružnice a druhý žák jej držel napnutý a vyznačoval vzdálenost napnutého provázku od středu. Skupina, která měla kružnici vytvořenou jako první se společně se mnou ujala jejího vyříznutí. Po narýsování kružnice měli žáci za úkol na papír nakreslit a vystřihnout šablony, s jejichž pomocí měli následně vytvořit osově souměrné průřezy na naznačeném kruhu. Ve většině skupin se žáci samostatně rozdělili na ty, kteří tvořili šablony ty, kteří vyřezávali a ty kteří překreslovali. V závěru lekce měly všechny skupiny vytvořenou alespoň část základu rámu rozety. V průběhu lekce jsem komentovala kvalitu provedení a byla žákům k dispozici v případě, kdyby potřebovali pomoc, či radu.

Po dokončení práce jsme s žáky zhodnotili, jak se jim pracovalo s nepoddajným materiálem. Následně jsme se věnovali úklidu třídy.

Druhá vyučovací jednotka:

Další lekcí jsme plynule navázali na tu předešlou. Pokračovali jsme ve vyřezávání rámu. Skupiny, které již měly rám hotový, rovnoměrně natřely jeho lícovou stranu černou akrylovou barvou. Bylo třeba žáky kontrolovat, aby barvu příliš nerozředovali vodou, jelikož byla poté barva nerovnoměrně sytá a papírový rám měl tendence k deformaci. Natřené rámy jsme nechali uschnout a přesunuli jsme se k práci s foliemi. Žáci si vybrali barevné folie a naplánovali si, kam umístí jednotlivé barvy. Poté z fólií vystřihli obrazce, které zhruba odpovídaly průřezům na rámu s přesahem asi 2 centimetry. Po vystřížení fólií jsme zjistili, že jsou proti světlu nedostatečně sytě zabarvené, což předtím nebylo zřejmé, jelikož byly zabaleny v množstevních baleních. Kvůli tomu jsme se rozhodli použít dvojitou vrstvu. Po zaschnutí jsme otočili rám natřenou stranou dolů a jednotlivé průřezy podlepili vystřihnutými foliemi pomocí lepicích koleček. Po dokončení práce jsem zkontrolovala, zda jsou folie dostatečně přilepené, u některých rozet bylo třeba přidat lepicí materiál, aby se folie neodchlipovaly. Po dokončení práce jsme rozety společnými silami nalepili na okna v chodbě, které se nacházely přímo proti učebně. Závěr hodiny jsme věnovali úklidu odstřížků materiálu a učebny. Plastové a papírové odstřížky jsme umístili do speciálně připravených odpadkových košů určených na tříděný odpad.

Hodnocení výsledků činnosti:

V závěru hodiny jsme si s žáky společně prohlédli jejich práce umístěné na oknech. Byli vyzváni, aby vybrali tu rozetu, která se jim nejvíce líbí. Sama jsem jednotlivé skupiny hodnotila frontálně slovně, podle výše zmíněných kritérií: kvalita provedení, originalita zpracování, snaha a pozitivní přístup k tvorbě. Hodnotila jsem taktéž v průběhu tvorby.

Reflexe lekce:

V úvodu lekce jsme si připomněli společnou exkurzi, která zjevně udělala na žáky velmi silný dojem, proto jsem musela živou debatu, která následovala brzy ukončit, kvůli časové dotaci vyučovací jednotky. Žáci mne překvapili svými širokými vědomostmi ohledně středověké architektury, které získali v rámci předmětu člověk a jeho svět.

Jako problematické se ukázalo moje rozhodnutí nechat žáky, aby se rozdělili do skupin dle svého vlastního uvážení. Celkem dlouhou dobu jsem musela řešit protesty žáků ohledně počtu členů ve skupině a spolupráce s některými spolužáky, jako nejproblematictější se ukázala skupina složená ze dvou chlapců a dvou dívek. S ohledem na tuto skutečnost bych v této třídě raději

volila rozdělení do skupin losem. Po rozdělení žáků do skupin jsme se věnovali narýsování kružnice na knihařskou lepenku, což k mému překvapení nedělalo větší potíže. Následné vyřezávání z knihařského kartonu bylo celkem zdouhavé a náročné. Žáci nebyli příliš zruční v manipulaci s řezákem a materiál byl velmi tuhý a nepoddajný, proto jsem, s ohledem na bezpečnost, obstarávala většinu vyřezávání sama a žáci si zkusili vyřezat pouze menší a přístupnější části. Jako dobrý krok se ukázalo rozdělení rolí při tvorbě šablon, díky tomu měl každý ve skupině vlastní práci a všichni byli zapojeni zároveň. Co se týkalo tvarů šablon, měli žáci naprostou volnost, často se inspirovali tvary vitráží, které jsme si promítali v úvodu hodiny. Žáci měli, po jejich vlastní žádosti, povoleno používat rýsovací pomůcky. Náročným se ukázalo souměrné rozmístění předloh průřezů, proto jsme následně využili vodicích čar, které žáci načrtli na rubovou stranu rámu. Ve fázi rozpracovaných rámu jsme ukončili první část lekce. K mému potěšení žáci hodnotili proběhnutou hodinu velmi pozitivně, líbila se jim práce ve skupinách a práce s neobvyklým materiálem. Během druhé lekce již k žádným větším obtížím nedošlo. Jak jsem již psala výše, bylo třeba žáky usměrňovat v množství použité vody na rozředování akrylové barvy, jelikož měli někteří žáci tendenci k přílišnému ředění. Vystřihávání fólií proběhlo celkem rychle, proto se některé skupiny rozhodly pro přidání druhé vrstvy pro dosažení sytějšího odstínu. Po dokončení práce a instalování rozet na okna hodnotili žáci hodinu velice kladně, byli nadšeni pro ně neobvyklým druhem tvorby a také velkým formátem, se kterým pracovali. Hodinu jsme ukončili v poklidu a v určený čas, díky tomu jsme se v závěru mohli věnovat třídění odstřížků do mnou speciálně přinesených košů na plast a papír.

5.5 Cesta do kláštera – skriptorium

Touto lekcí jsem ukončila první ze tří plánovaných bloků s názvem „Cesta do kláštera“. Inspirací pro tuto lekci se staly středověké iluminované rukopisy, především pak díla Geoffreyho z Monmouthu a francouzský Post-Vulgate cyklus. Jednalo se o díla tematicky nejvíce zapadajícími do samotné vyučovací jednotky, která se nesla v duchu artušovských legend. V této hodině jsme pracovali s akvarelovými barvami a tuší. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: imaginace.

Doporučený ročník: 3.-5. třída.

Časový úsek: dvě vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: napsání krátkého textu pomocí tuše a redispera. Kresba ilustrace tuší a kolorování akvarelovými barvami.

Výtvarné prostředky

Technika: kresba tuší, kaligrafie, malba akvarelem.

Pomůcky a materiály: redispero, černá tuš, kulaté štětce, akvarelové barvy, čtvrtka A4, tužka, pravítko s ryskou.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce):

1. Úvod, motivace (20 min).
2. Seznámení s pomůckami a výtvarnými technikami. (5 min).
3. Vlastní práce dětí (45 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Cíle činnosti:

Seznámit žáky se základy kaligrafie. Rozvinout jejich schopnosti v oblasti malby akvarelem. Seznámit žáky s historickým rukopisem a iluminací. Seznámit žáky s artušovskými legendami. Rozšířit jejich povědomí o středověkých manuskriptech. Naučit se samostatně komentovat a hodnotit svou práci a práce ostatních spolužáků.

Motivace, formulace úkolu a popis průběhu činnosti:

Nejprve jsme si na našem plánu cesty posunuli stanoviště dále. V úvodu hodiny jsme si opět připomněli návštěvu dominikánského kláštera v Českých Budějovicích. Následně jsme krátce pohovořili o středověkých skriptoriích, kde obvykle působili duchovní a která obvykle vznikala právě při klášterech. Seznámíme se s ukázkami některých iluminovaných manuskriptů – především dílem Geoffreyho z Monmouthu a francouzským Post-Vulgate cyklem. Promítnuli jsme si ukázky z děl Prophetiae Merlini a Historia Regum Britanniae, Post-Vulgate – Suite Merlini a dalších. Následně jsme navázali hovorem o artušovských legendách a v závěru motivační části bylo dětem přečteno krátké vyprávění pojednávající o meči Excaliburu. Úkolem žáků bylo následně vytvořit iluminovanou stránku vlastního rukopisu, který by se měl odkazovat na

přečtený text. Úkol byl formulován následovně: Napsat krátký text pomocí tuše a redispera. Nakreslit ilustrace tuší a následně je kolorovat akvarelovými barvami.

Žáky jsem seznámila se zadáním lekce a s přesným postupem; jejich úkolem bylo vytvořit ozdobný okraj, napsat krátký text pomocí tuše a redispera v horní polovině čtvrtky, vytvořit ozdobnou iniciálu textu, nakreslit ilustraci k danému textu a kolorovat akvarelovými barvami. Rozvržení jsem pro názornost naznačila na tabuli. Po vysvětlení zadání jsme s žáky probrali jejich nápady, zeptala jsem se, jaký text mají v plánu napsat a jakou ilustraci vytvořit. Poté jsem žákům v krátkosti předvedla ukázkou úchopu a zacházení s tuší s redisperem.

Následně jsme se přesunuli k samotné tvorbě. Žáci otočili čtvrtku na výšku a tužkou narýsovali rovnoběžku s horní a levou stranou ve vzdálenosti zhruba 5 centimetrů. Poté stejným postupem vytvořili v horní polovině čtvrtky dvě linky o šíři zhruba 3 centimetry a vynechali místo pro ozdobnou iniciálu. Po rozvržení stránky se přesunuli k práci s redisperem. Žáci napsali text a vytvořili linie ozdobného okraje, ozdobné iniciály a ilustrace. Měli za úkol pracovat odshora dolů, kvůli rozmazání barvy. Po zaschnutí tuše se přesunuli k samotnému kolorování akvarelovými barvami. Účelem bylo, ve stylu manuskriptů, vyplnit barvou pouze okraj, ilustraci a iniciálu a zbytek ponechat. Závěr hodiny byl věnován společnému hodnocení a úklidu učebny.

Hodnocení výsledků činnosti:

V závěru hodiny jsme vystavili práce před tabuli a společně vybrali několik nejzdařilejších, okomentovali jsme, co se nám na nich nejvíce líbilo a jaké prvky bychom naopak udělali lépe a z jakého důvodu. Sama jsem slovně hodnotila především podle zadaných kritérií. Kritéria byla následující: originalita námětu a provedení, kvalita kresby a malby, dodržení zadání a pozitivní přístup k tvorbě.

Reflexe lekce:

Lekce jsem zahájila o dvacet minut později, jelikož se žáci vrátili později z polední přestávky určené pro oběd. Úvodní motivační část žáky velmi zaujala, velmi se jim líbil mnou přečtený text, ve třídě byl po dobu čtení naprostý klid a bylo zjevné, že všichni žáci naslouchají. Překvapilo mě, že o artušovských legendách slyšela jen zhruba polovina žáků. Předpokládala jsem, vzhledem k množství dětských filmů, zabývajících se touto tematikou, že se bude jednat o téma žákům známé a blízké. Tato skutečnost však nebyla překážkou pro následnou tvorbu. Velmi prospěšnou byla ukázkou zacházení s redisperem, jelikož se s tímto nástrojem setkala většina žáků poprvé.

Co se týče samotného zadání úkolu, nezaregistrovala jsem větší problém s jeho pochopením. Několika žákům bylo třeba zopakovat pokyny, ale všichni celkem rychle porozuměli zadání. Během tvorby jsem zaznamenala, že mají žáci tendenci kopírovat nápady spolužáků, proto se ve výsledku objevilo několik podobných námětů. V průběhu lekce odešlo celkem pět žáků na sportovní kroužek, proto zůstaly některé práce nedokončené. Práci dokončilo pouze osm žáků. I přes menší formát A4 bylo celkem náročné dokončit vše včas, jelikož jsme vyučovací jednotku zahájili později. Závěrečné hodnocení jsem z toho důvodu byla nucena zkrátit. Úklid probíhal ve spěchu o přestávce. Hotové práce jsem poté umístila na nástěnku.

5.6 Turnaj královského dvora – rytířské klání

Následující lekce otevírala další tematický celek s názvem „Turnaj královského dvora“, který obsahuje celkem dvě vyučovací lekce. Inspirace pro tuto lekci pocházela ze dvou zdrojů. Tím prvním byl, jak už název napovídá, námět rytíře a rytířskosti, jakožto významného fenoménu období vrcholného středověku. Druhým zdrojem bylo umělecké řemeslo kovotepectví, které doplňovalo portfolio středověkých uměleckých oborů, se kterými se žáci v průběhu celé pedagogické řady seznamovali. V této hodině jsme pracovali s reliéfními fóliemi. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: imaginace/experimentace.

Doporučený ročník: 4.-5. třída.

Časový úsek: dvě vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: kresba předlohy postavy rytíře tužkou na papír. Rytí postavy rytíře do vytlačovací folie. Vystřížení rytíře a jeho nalepení na barevný papír.

Výtvarné prostředky

Technika: kresba, stříhání, lepení, rytí, propichování.

Pomůcky a materiály: vytlačovací folie, rydla, vypsané kuličkové pero, špejle, špendlíky, nůžky, tužka, papír, barevný papír, oboustranná lepicí páska.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce):

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Seznámení s pomůckami a výtvarnými technikami (5 min).
3. Vlastní práce dětí (50 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Cíle činnosti:

Zlepšení manuální zručnosti, koordinace ruky a jemné motoriky. Seznámení a možnost experimentace s novým, neznámým materiálem. Prohloubení dovedností v oblasti tvorby lidské postavy. Zvýšení schopnosti konstruktivně hodnotit svou práci a práci ostatních.

Motivace, formulace úkolu a popis průběhu činnosti:

Nejprve jsme si na našem plánu cesty posunuli stanoviště dále. V úvodu hodiny jsme si s žáky promítli video se záznamem rytířského turnaje, který každoročně pořádá projekt středověkého dvora hradecké královny Alžběty Richenzy. Po shlédnutí jsem video vrátila zhruba na devátou minutu a pozastavila na záběru bojujícího rytíře a s žáky jsme pojmenovali součásti jeho bojového vybavení (helma, rukavice, varkoč, kroužková košile, prošívaná zbroj atd.). Poté jsem se dětí zeptala, zda viděly nějaký historizující film z období středověku a zda znají nějakého rytíře (např. zda si pamatují jména některých z rytířů kulatého stolu, o kterých jsme hovořili v jedné z předchozích lekcí, či jiného například pohádkového hrdinu). Následně jsem žákům v krátkosti promítla několik kovotepeckých prací a seznámila je s řemeslem. V rámci příběhu o putování družiny jsme pozorovali práci kovotepce, který zachycoval podobu rytířů na dvorském turnaji. Žáci měli následně znázornovat, jak by vypadal jejich rytířský favorit, zachycený na kovotepcově díle.

Následně jsme si zopakovali informace o tvorbě lidské postavy a jejích proporcích. Poté jsem žáky seznámila se zadáním. Výtvarný úkol byl formulován následovně: Kresba předlohy postavy rytíře tužkou na papír. Rytí postavy rytíře do vytlačovací folie. Vystřížení rytíře a jeho nalepení na barevný papír. Během vysvětlování zadání jsem žákům představila materiál, se kterým následně pracovali. Ukázala jsem jim, jak materiál reaguje na různé typy rydel, že ho lze

propichovat a vyhlazovat. Následně jsem žáky vyzvala, aby si obrysy postavy rytíře ve zbroji nakreslili na papír. Po nakreslení hrubých obrysů postavy přiložili papír na fólii, která byla podložena kartonem. Papír k folii přichytili kancelářskými sponkami, vždy jednou na protilehlou stranu. Pomocí vypsaneého kuličkového pera okopírovali obrys jimi vytvořené postavy. Po odstranění papíru byla na folii vytvořena základní vodící linka. Folie zůstala položená na podložce, žáci dále pracovali na postavě rytíře, dle své fantazie – mohli do materiálu rýt nebo jej propichovat pomocí ostrých nůžek a špendlíků. Hotový výtvar následně vystřihli nůžkami na papír a pomocí oboustranné lepicí pásky přilepili na barevný papír. Závěr hodiny byl věnován úklidu učebny a společnému hodnocení.

Hodnocení výsledků činnosti:

V závěru hodiny jsme se posadili do kroužku na koberec a každý z žáků představil svého rytířského favorita, kterého vyobrazil na fólii a popsal jeho vlastnosti. Vyzvala jsem každého žáka, aby během představování svého výtvaru okomentoval, jak se mu pracovalo a výsledek své vlastní práce zhodnotil. Sama jsem hodnotila slovně jak během procesu tvorby, tak během závěrečného společného hodnocení. Hodnocení probíhalo, dle předem stanovených kritérií: pochopení a zvládnutí práce s materiálem, nápadité kombinování stop jednotlivých nástrojů, vhodné umístění do formátu, správná proporčnost postavy, pozitivní přístup k práci.

Reflexe lekce:

Lekce byla opět zahájena o patnáct minut později. Účastnilo se pouze osm žáků, díky tomu ve třídě zavládla příjemná, komorní atmosféra a výsledky práce byli velice kvalitní, jelikož jsem měla více prostoru, věnovat se jednotlivým žákům individuálně. Jak jsem předpokládala, žákům se velice líbilo promítnuté video, především proto, že jsem se zmíněné akce sama účastnila, jakožto účinkující. V krátké době mě začali zahrnovat dotazy, které se příliš netýkaly námětu lekce, proto jsem musela debatu celkem brzy ukončit.

Velké části žáků se podařilo vytvořit velmi zdařilé postavy rytířů. Jelikož jsme pracovali s malým formátem a samotná práce s fóliemi byla celkem rychlá, měli jsme dostatek času na pečlivé vyhotovení předloh k rytí. Žákům jsem také dovolila používat počítač s připojením k internetu, kde si mohli vyhledat fotografie a obrázky rytířů ve zbroji, které jim posloužili jako inspirace. Kvůli kázni jsem žákům musela odebrat rozdané fólie, rydla a především špendlíky, které jsem jim rozdala v začátku hodiny, jelikož některé z nich dané předměty rozptylovaly od zadané práce. Práce s fóliemi bavila všechny žáky bez výjimky, s daným materiálem se setkali poprvé a většina

z nich byla velice motivovaná k tvorbě. Někteří žáci trochu zápolili s oboustrannou lepicí páskou, se kterou se dříve také nesetkali. Bylo proto třeba vysvětlit, jakým způsobem ji nalepit, aby na barevném papíru, který sloužil jako podklad nevznikly nevzhledné přesahy. Závěrečné hodnocení a úklid proběhly v klidu a hodinu jsme ukončili včas.

5.7 Turnaj královského dvora – oprava panského stanu

Následující lekce uzavírala druhý blok výtvarné řady. Její inspirací se stala textilní technika tisku na tkaninu, celkem oblíbená právě v období středověku. Podle dochovaných archeologických nálezů víme, že se jednalo o typ dekorace používaný mimo jiné k výzdobě interiéru šlechtických stanů, což skvěle korespondovalo s tématem probíhajícího bloku. Středověké turnaje často probíhaly na otevřeném prostranství, kdy jeho movitější účastníci přebývali právě v bohatě zdobených loukořových stanech.

V této hodině jsme pracovali výtvarnou technikou tisk na látku. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: experimentace.

Doporučený ročník: 2.-5. třída.

Časový úsek: dvě vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: potisk textilie pomocí razítek z brambor.

Výtvarné prostředky

Technika: tisk na textilií.

Pomůcky a materiály: čtvrtka formátu A4, sešívačka, tekuté lepidlo na papír, rezné lněné/bavlněné plátno, brambory, formičky na cukroví, tupý nůž, kancelářské sponky, sešívačka, tiskařská barva, inkoust, tuš.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce):

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Seznámení s pomůckami a výtvarnými technikami a zadání výtvarného úkolu (10 min).

3. Vlastní práce dětí (45 min).

4. Úklid (10 min).

5. Zhodnocení (10 min).

Cíle činnosti:

Prostor k experimentaci s výtvarnými materiály. Seznámení s historickou výtvarnou technikou. Zlepšit schopnost sebereflexe a konstruktivního hodnocení prací spolužáků.

Motivace, formulace úkolu a popis průběhu činnosti:

Nejprve jsme si na našem plánu cesty posunuli stanoviště dále. Zeptala jsem se žáků, co si představí pod pojmem „rytířské klání“. Zeptala jsem se, zda mají představu, kde přespávali šlechtici během své účasti na turnaji. Hovořili jsme o tom, jak takový stan vypadal a z jakých materiálů byl vytvořen. Oblíbenou středověkou textilní technikou byl tisk indigem na tkaninu. V rámci příběhu o putování šlechtické družiny, jsme se takového turnaje účastnili. Bohužel jsme zjistili, že se náš stan roztrhl a musíme jej opravit, vytvořit na něj záplatu. Naším úkolem bude navrhnout si takový potisk stanu, který bude přesně podle našich představ. Žáky jsem následně seznámila se zadáním úkolu, který byl formulován následovně: Potisk textilie pomocí razítek z brambor.

Po seznámení se zadáním jsme si s žáky předvedli tvorbu razítek a způsob připevnění tkaniny na čtvrtku. Nejprve žáci potřebovali čtvrtku a tkaninu, ze které vystřihli obdélník ve velikosti čtvrtky s přidanými okraji zhruba dva centimetry. Vystřiženou látku položili na lavici a na ní umístili čtvrtku, okraje čtvrtky i látky potřeli silnou vrstvou lepidla, okraje látky přiložili na čtvrtku a zajistili kancelářskými sponkami. V rozích, kde je přeloženo několik vrstev látky prošili vše sešívačkou. Žákům jsem následně rozdala brambory, příborové nože a vykrajovátko na cukroví. Během schnutí lepidla jsme si připravili razítka, každý žák měl za úkol vytvořit alespoň jedno. Hotová razítka si žáci mohli zapůjčit. Postup byl následující: bramboru jsme rozkrojili na poloviny, vykrajovátko na cukroví přitlačili na střed brambory alespoň jeden centimetr do hloubky, vykrajovátko jsme vyjmuli a tupým nožem odříznuli přebytečný okraj. Poté jsme odstranili kancelářské sponky. Hotová razítka žáci namáčeli do směsi inkoustu, tuše a tiskařské barvy. Nejprve si vyzkoušeli množství potřebné barvy na odstřížky látky, poté tiskli na připravenou tkaninu napnutou na papírovém podkladě. Závěr hodiny byl věnován hodnocení a úklidu učebny.

Hodnocení výsledků činnosti:

Hotové práce jsme umístili před tabuli a s žáky společně vybrali nejzdařilejší díla, která jsme umístili na nástěnku. Hodnotili jsme především vhodné množství použité barvy, vhodnost umístění do formátu a kvalitu připevnění (adekvátní množství sponek pro sešití, lepidlo nanesené pouze na zadní straně, rovně ustřižený okraj). Sama jsem hodnotila slovně, a to jak v průběhu činnosti, tak během závěrečného hodnocení. Řídila jsem se předem stanovenými kritérii: originalita ve volbě tvarů razítek a zajímavé kombinování intenzity stopy, pochopení práce s materiálem, pozitivní přístup k tvorbě.

Reflexe lekce:

Motivační část lekce fungovala velice dobře, zřejmě kvůli propojenosti příběhu o putování družiny. Již v průběhu dní, které předcházely samotné lekci, se mě žáci neustále dotazovali, jaké bude téma hodiny. Během úvodního dialogu bylo také zjevné, že jsou žáci, díky předchozím proběhlým hodinám s tematikou středověku více obeznámeni, někteří se dokonce věnovali domácímu samostudiu. O středověkých stanech toho příliš nevěděli, několik z dětí mělo možnost shlédnout vystoupení šermířských, případně reenactorských skupin, které zahrnovalo i ukázkou „dobového“ stanování. Podle této skutečnosti se poté odvíjela následná debata. S pochopením postupu tvorby tiskátek nebyl problém. Většina žáků již tiskátka z brambor tvořila, takže je měla hotové celkem rychle. K nepochopení zadání došlo během připevňování tkaniny na čtvrtku, většina žáků použila mnohem více kancelářských sponek, než bylo nutné. Kvůli rychlosti žáků při tvorbě razítek se ukázalo velmi prozíravým zajistit několikanásobně větší množství materiálu. Většina žáků vyrobila dvě a více tiskátek, někteří vytvořili i dva různé potisky. Sdílení pomůcek a tiskátek pozitivně působilo na vztahy mezi žáky, všichni bez problémů spolupracovali.

Náročným na přípravu bylo nalezení ideální směsi barvy, kterému jsem musela věnovat několik dní. Postupovala jsem metodou pokus-omyl. Nakonec se mi podařilo nalézt takový poměr barev, který se na látce nerozpíjel, hustota byla ideální a barevně byl co nejvěrnější odstín indiga, které se pro tisk používalo v období středověku.

5.8 Návštěva středověkého města – madona

Tato lekce uváděla poslední z bloků výtvarné řady, který jsem nazvala „Návštěva středověkého města“. V období středověku docházelo k plošnému zakládání měst, což vedlo k vytvoření sociální skupiny měšťanů. Města se pro dané období stala velice důležitým fenoménem, proto jsem po nich pojmenovala jeden z bloků. Ve městech obvykle sídlili řemeslníci všeho druhu. Inspirací pro první z lekcí se stala návštěva umělecké dílny. Tématem se stal deskový obraz Zbraslavské Madony. Tento typ kultovního obrazu, zobrazující Madonu s Ježíškem v náručí, byl v období středověku celkem hojně rozšířený, proto je možno mezi uměleckými díly, které pocházejí z tohoto období, nalézt vizuálně podobné typy maleb (např. Madona z Veleřín nebo Madona římská). Žáci se po dobu dvou lekcí stali malířskými mistry, kteří dostali zakázkou namalovat kopii obrazu Zbraslavské Madony s malou změnou, obraz měli za úkol umístit do formátu triptychu. V této lekci jsme pracovali s temperovými barvami, malovali jsme na karton. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: studium skutečnosti.

Doporučený ročník: 3.-5. třída.

Časový úsek: dvě vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: vystřížení základu obrazu z kartonu. Malba temperou postavy podle předlohy na karton. Zlacení malby zlatou temperou.

Výtvarné prostředky

Technika: kresba tužkou, vystřížení tvaru z kartonu a papíru, malba temperou.

Pomůcky a materiály: karton, nůžky, ploché štětce, tempery, zlatá tempera, papír velikosti A4, tužka.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce):

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Zadání výtvarného úkolu (5 min).
3. Vlastní práce dětí (50 min).

4. Úklid (10 min).

5. Zhodnocení (10 min).

Cíle činnosti:

Rozvinout schopnosti v oblasti studia skutečnosti. Seznámení s prostorovou tvorbou. Seznámení s významným českým uměleckým dílem. Zlepšit schopnost sebereflexe a konstruktivního hodnocení prací spolužáků.

Motivace, formulace úkolu a popis průběhu činnosti:

Nejprve jsme si na našem plánu cesty posunuli stanoviště dále. V úvodu hodiny jsem žákům promítla obraz Madony ze Zbraslavi. Vyzvala jsem děti, aby obraz popsaly a zeptala jsem se jich, zda dovedou pojmenovat vyobrazené postavy. Dále jsme si v krátkosti pohovořili o středověké symbolice a ikonografii: jedná se o Madonu s dítětem, její dvojitá koruna, která povyšuje Pannu Marii na královnu nebes. Ježíš svírá ve své ruce ptáčka (brkoslav severní) s červeným peřím, který symbolizuje Kristovu krev. Prsten na Madonině ruce symbolizuje mystický sňatek mezi ní a Kristem. Modrá barva Madonina pláště, byla považována za barvu mariánskou a zároveň za znázornění nebes, které umocňují i hvězdy namalované na plášti. Zmínila jsem též, že se jedná o deskovou malbu, kde byla použita nákladná ultramarínové modř, zlacení plátkovým zlatem, rytí a gravírování.

S dětmi jsme si společně promítnuli ukázky známých mariánských obrazů: Madona z Veveří, Madona ze Zbraslavi, Madonna římská a následně jsem se dětí zeptala, zda zaznamenaly něco zajímavého. Obrazy jsou nápadně podobné. Vysvětlili jsme si, že můžeme nalézt obrazy dosti podobné, takže by se mohlo zdát, že jde o práci jednoho umělce nebo dílny. Podobnost je dána tím, že ve středověku se uznávaly zažité vzory nebo napodobování mistra, v případě promítnutých obrazů nejde o kopie, ale spíše o varianty. Dále jsme si promítnuli ukázky oltářních triptychů.

Naším úkolem bylo, zahrát si na středověkého malířského mistra, jehož dílna dostala zakázku vytvořit deskový mariánský triptych.

Po ukončení motivační části lekce, jsme si společně s žáky vysvětlili základy malby lidského obličeje a postavy. Na interaktivní tabuli jsem poté ponechala po celý zbytek lekce promítnutý

obraz Zbraslavské Madony. Poté jsem žáky seznámila s úkolem dané lekce, který byl formulován následovně: Vystřížení základu obrazu z kartonu. Malba temperou postavy podle předlohy na karton. Zlacení malby zlatou temperou.

Nejprve jsme vytvořili osově souměrnou šablonu podkladu obrazu. Vytvořena byla následujícím způsobem: papír ve formátu A3 jsme položili na šířku, přehnuli jsme na dvě shodné poloviny, a poté znovu ve stejném směru, čímž jsme získali papír rozdělený na čtvrtiny. Papír byl přeložen tak, aby se po přeložení na levé straně nalézal střed celého papíru a strany byly přeloženy směrem dovnitř. Poté jsme ponechali papír složený. Spojená (levá) strana byla osou souměrnosti, od horního levého rohu jsme vedli křivku zhruba do jedné třetiny protější strany. Po odstřížení nám vznikla šablona tvaru základu, kterou jsme pomocí tužky přenesli na karton a vystříhnuli. Celý postup jsme prováděli společně krok po kroku.

Následně jsme se přesunuli k samotné malbě. Nejprve jsme si pomocí tužky vytvořili kontury a poté jsme pracovali s temperovými barvami. Nejprve jsme nanесли základní vrstvu (např. plochu pokožky, pláště) a poté po zaschnutí pokračovali s dalšími vrstvami barvy, které zobrazovaly detailnější části. Na závěr každý žák dle svého uvážení dozdobil obraz zlatou temperou. Dále jsme se přesunuli k malbě libovolného motivu po stranách triptychu. Po zaschnutí barev jsme ještě nanесли jednolitou barvu na zadní stranu triptychu, většina žáků se rozhodla pro modrou barvu.

V závěru hodiny jsme práce společně zhodnotili. Lekci jsme ukončili celkem ve spěchu, tudíž jsem úklid zajistila po skončení vyučování sama.

Hodnocení výsledků činnosti:

Hotové práce jsme postavili na připravenou lavici v zadní části učebny. Žáků jsem se zeptala, zda se jim pracovalo dobře, či špatně a co by během své práce udělali jinak, kdyby mohli začít znovu. Žáci poté vybrali několik prací, které se jim líbily nejvíce. Během jejich výběru jsem je vedla k tomu, aby zdůvodnili, proč se jim daná práce líbí. Sama jsem hodnotila slovně jak během procesu tvorby, tak během závěrečného společného hodnocení. Hodnocení probíhalo, dle předem stanovených kritérií: dodržení zadání, věrnost zobrazení, pečlivost, pozitivní přístup k tvorbě.

Reflexe lekce:

Lekci jsem opět zahájila později, a to o patnáct minut, jelikož se žáci vrátili později z polední přestávky určené pro oběd. Motivační část žáky zaujala nad mé očekávání. Předpokládala jsem, že představování středověkého uměleckého díla nebude pro žáky pátého ročníku stejně atraktivní jako například video z rytířského klání, které žáci sledovali v jedné z ostatních lekcí. Během představování díla však žáci pokládali mnoho doplňujících otázek a aktivně spolupracovali. S pochopením zadání úkolu nebyl problém. Jako dobrý krok se ukázala být společná tvorba základu triptychu krok po kroku. Velmi dobře bylo možné sledovat proces činnosti u každého žáka jednotlivě. Rychlejší žáky jsem vyzvala, aby pomohli méně zručným, což dle mého názoru pozitivně ovlivňovalo interpersonální vztahy mezi žáky a třídní klima. Nejnáročnější částí lekce, jak jsem předpokládala, bylo ztvárnění postavy dle předlohy. I přesto, že jsme předchozí část lekce věnovali postupu jejího znázornění, byli si někteří žáci celkem nejisti, především v jejím umístění do formátu. Tyto žáky jsem proto posadila do kruhu kolem dvou spojených lavic a společně jsme celý postup zopakovali krok po kroku a načrt postavy vytvořili v průběhu. Kvůli pozdějšímu zahájení lekce jsme nestihli včas dokončit úklid. Závěr hodiny jsem se rozhodla věnovat společnému hodnocení a úklid poté zajistila sama.

5.9 Návštěva středověkého města – dlaždice

Touto lekcí jsem ukončila, jak poslední z bloků s názvem „návštěva středověkého města“, tak celou výtvarnou řadu. Námětem byla středověká dlaždice. V rámci příběhu o putování středověké družiny jsme navštívili středověké město, kde jsme se v jedné z honosnějších staveb procházeli po zdobné dlažbě. Úkolem žáků bylo vytvořit dlaždici, která by odpovídala místu a události. V této hodině jsme pracovali se slaným těstem. Pracovali jsme v běžné učebně v lavicích.

Typ výtvarné činnosti: experimentace.

Doporučený ročník: 3.-5. třída.

Časový úsek: dvě vyučovací hodiny.

Výtvarný úkol: tvorba dlaždice ze slaného těsta.

Výtvarné prostředky

Technika: kresba tužkou, modelování, rytí, propichování.

Pomůcky a materiály: slané těsto, váleček, špejle, rydla, tupý nůž, igelit.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení lekce):

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Zadání výtvarného úkolu (5 min).
3. Vlastní práce dětí (50 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Cíle činnosti:

Osvojení si techniky práce s modelovací hmotou. Seznámení s prostorovou tvorbou, práce ve trojrozměrném prostředí. Experimentace s netradičními pomůckami. Naučit se samostatně komentovat a hodnotit práce ostatních spolužáků.

Motivace, formulace úkolu a popis průběhu činnosti:

Jako motivace byly použity promítnuté fotografie středověkých dlaždic, které se vyskytují v prostorách známých historických objektů. Žáci poté měli mít za úkol uhodnout, ke které památce náleží konkrétní fotografie dlažby. Následovala krátká diskuze, která žáky vhodně volenými otázkami vedla k úvahám o technice tvorby daného námětu. Na základě promítnutých fotografií jsme diskutovali o motivech, které byly během středověku oblíbené (florální a zvířecí motiv, ornament, figurální motivy).

V úvodu hodiny jsem žáky seznámila se zadáním výtvarného úkolu, který byl formulován následovně: Tvorba dlaždice ze slané těsta. Dále jsme pokračovali seznámením s novým materiálem a možnostmi tvorby stopy různými nástroji. V další části lekce jsme se zaměřili na přípravu základu dlaždice. Žáci měli za úkol zakrýt si lavice igelitem, a tak zamezit jejich ušpinění, dále si připravili pracovní podložky. Nejprve si nakreslili návrh designu dlaždice na papír, poté byly do dvojic rozdány válečky, tupé nože, špejle, hřebíky, rádla a modelovací hmota žáci měli za úkol vyválet a za pomoci pravítka oříznout okraje základu dlaždice. V další části hodiny jsme se

přesunuli k samotné tvorbě námětu. Znovu jsem zopakovala možné techniky práce s pomůckami (tvorba stopy, obtiskování různých stran atd.). Žáci byli vyzváni, aby si na oříznuté okraje, které zbyly po přípravě základu dlaždice, vyzkoušeli vlastnosti nástrojů (jaký tlak je potřeba na nástroj vyvinout, jaký tvar má stopa atd.). Dále mohli volně tvořit. Sama jsem byla žákům k dispozici jako případná výpomoc a konzultant. V případě, kdy byli žáci dříve hotovi, byl k dispozici materiál navíc pro další tvorbu. Závěr lekce byl věnován úklidu třídy a závěrečnému hodnocení.

Hodnocení výsledků činnosti:

V závěru hodiny jsme se s žáky společně posadili na koberec. Každý žák před sebe položil hotovou dlaždici a její návrh. Během představování jednotlivých děl byli žáci taktéž vyzýváni ke vzájemnému hodnocení a sebehodnocení a v krátkosti byl každý výtvar slovně hodnocen i z mé strany. Hodnocení probíhalo, dle předem stanovených kritérií: vhodné umístění do formátu, zvládnutí a pochopení práce s materiálem, originalita a nápadité kombinování stopy jednotlivých nástrojů a pozitivní přístup k tvorbě.

Reflexe lekce:

Lekci jsme tradičně započali později kvůli obědové pauze, proto byla lekce zkrácena motivační a realizační část hodiny. Byla jsem překvapená rozdílem v úrovni jemné motoriky mezi jednotlivými žáky. Někteří žáci dokázali používat váleček bez nejmenších problémů, jiní téměř nebyli schopni těsto vyválet rovnoměrně. Společnými silami se nám všem nakonec podařilo materiál zvládnout. Se slaným těstem se pracovalo velmi dobře, mělo ideální hustotu i konzistenci. Jako dobrý krok se ukázalo jeho odležení v chladu během předchozího dne. Někteří žáci měli problém vyříznout z těsta pravidelný tvar, proto jsme si pomohli plastovým pravítkem, které nám vytvořilo vodící čáru pro řez. S rytím do těsta již nebyl problém. Žáci byli v používání nástrojů kreativní a zajímavě kombinovali jejich jednotlivé stopy.

Jak se dalo očekávat, dlouhou dobu zabral závěrečný úklid třídy, jelikož se zaschlé zbytky slaného těsta odstraňovaly celkem obtížně. Doporučovala bych proto, vyhradit si na úklid třídy více času.

Tato hodina byla pro mě velmi náročná na přípravu, ale výsledek předčil mé očekávání. Žáci byli z průběhu činnosti vyloženě nadšeni a zbytky těsta, které jsme během lekce nepoužili, si odnesli domů na odpolední tvoření. Den poté pak do školy přinášeli další hotové výrobky, které vytvořili. Hotové dlaždice do druhého dne velmi dobře vytvrdly, proto jsme je mohli vystavit v zadní části učebny.

5.10 Zhodnocení realizace výtvarné řady

Po dokončení celé výtvarné řady ji lze označit za úspěšnou jak v oblasti výchovy a vzdělávání, tak v oblasti rozvoje osobnosti. Žáci nabyli mnoha nových znalostí na poli středověké výtvarné kultury a jejich v podob v souvislosti se společenskými specifiky. Seznámili se také s vybranými výtvarnými postupy. V rámci jednotlivých lekcí byli obeznámeni s různými uměleckými technikami, používanými v období gotiky. I přesto, že do lekcí, s ohledem na časovou dotaci výtvarné řady, nebyla zahrnuta celá škála výtvarně-uměleckých technik gotiky, dokázaly lekce zahrnout jejich dobře reprezentativní vzorek s ohledem na, pro první stupeň základního vzdělávání, vhodné rozvrstvení činností z hlediska plošné a prostorové tvorby a také s ohledem na kompletní zastoupení všech typů výtvarných činností (imaginace, experimentace a studium skutečnosti).

Pro žáky byla taktéž přínosná různá organizace lekcí, která probíhala jednotlivě i ve skupinách a přiměla je společně kooperovat. Žáci byli také vedeni k pravidelné reflexi vlastního díla i děl svých spolužáků, což je navádělo k pečlivějšímu zhodnocení vlastní práce a zároveň k diskusi se spolužáky. Tyto skutečnosti lze považovat za přínosné z hlediska sociálních a personálních kompetencí.

Samotná práce žáků byla pozitivně, vnitřně motivovaná. Jako pozitivní motivační faktor zde fungovalo celkové tematické propojení řady, které žáky během vedlo k hlubšímu „naladění se“ na tematiku středověku a gotiky a některé z nich dokonce dovedlo k osobnímu zájmu o dané téma v rámci jejich volnočasových aktivit.

Závěr

Hlavním předmětem této diplomové práce bylo podnícení zájmu o evropské kulturní dědictví období gotiky a pochopení jeho významu, jakožto součásti naší národní identity. Jelikož se jedná o práci určenou budoucím nebo stávajícím pedagogům, primárním záměrem bylo přenesení tématu gotického umění do vyučovací praxe prvního stupně základních škol. Tato práce měla za cíl nabídnout pedagogům přehledný materiál, který jim poskytne, jak teoretický základ, potřebný ke kvalitnímu uchopení daného tématu v rámci jejich vlastního plánování vyučovacích lekcí, tak praktickou námětovou inspiraci pro realizaci hodin výtvarné výchovy.

První stupeň základního vzdělávání je ideálním obdobím pro budování základů v oblasti osvojování a třídění nabytých vědomostí. V období mladšího a středního školního věku také dochází k vytváření hodnot a postojů, které, jsou-li internalizovány, mohou jedince doprovázet po zbytek jeho života. Uvědomění si významu odkazu minulosti nám může napomoci k nahlédnutí pod povrch uměleckého díla a skrze něj vnímat odkaz našich předků a jeho návaznost na současný svět. Získání úcty ke kulturnímu dědictví je také stěžejním krokem k jeho budoucí ochraně, která napomůže jeho zachování pro budoucí generace.

Tato práce poukazuje na to, že seznamování se s gotickým uměním nemusí probíhat pouze pasivní cestou. Objevování tohoto tématu může probíhat nejrůznějšími způsoby prostřednictvím přímého a aktivního kontaktu s uměleckým dílem nebo postupem.

Projektová část této diplomové práce ilustruje realizaci výtvarné řady „Po stopách gotického umění“. Výtvarná řada sestávala ze sedmi výtvarných lekcí. Žáci pátého ročníku základní školy Grünwaldova 13 se během lekcí postupně seznamovali s nejrůznějšími podobami gotického umění. Žáci pracovali jak v plošném, tak prostorovém prostředí. Během tvorby si také vyzkoušeli práci s rozmanitými výtvarnými médii, pomůckami a technikami. Prostřednictvím vlastní realizace výtvarných děl se přirozenou cestou seznamovali s dobovými reáliemi. Díky uplatnění mezipředmětových vztahů nebyly upevňovány pouze dovednosti a vědomosti z oboru výtvarné výchovy, ale i z mnohých dalších. Výsledkem realizace výtvarné řady ale nebylo jen obohacení o tyto nové vědomosti a dovednosti, posílen byl taktéž pozitivní vztah k učení a motivace k tvorbě a díky skupinové práci taktéž pozitivní vztahy mezi žáky. Jako asistentka dané třídy jsem mohla i v následujících měsících pozorovat kontinuitu a „doznívání“ výtvarné řady v jednotlivých žácích a jejich zvýšený zájem o dané téma.

Soudím, že se mi pomocí této diplomové práce podařilo nastínit způsoby, jakými lze na prvním stupni základní školy téma gotického umění zařadit do hodin výtvarné výchovy zajímavým a pro žáky motivačním způsobem. Ráda bych touto prací inspirovala další pedagogy k zahrnutí této tematiky do vyučování a vytvořit z něj jeho přirozenou součást. Gotické umění nám může přinést nejenom estetický zážitek, ale také podnět pro náš osobní růst a vývoj.

V závěru bych ráda vyslovila své přesvědčení o splnění cílů, které byly v rámci této práce vytyčeny.

Seznam použitých zdrojů:

Monografické zdroje:

BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 149 s. ISBN 80-210-3296-0.

BERNHARD, Marianne. *Kláštery: sto architektonických klenotů Západu*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. 192 s. ISBN 80-85785-56-0.

BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Vyd. 1. Olomouc: Rubico, 1998. 287 s. ISBN 80-85839-25-3.

CONRAD, Rudolph. *A Companion to Medieval Art: Romanesque and Gothic in Northern Europe*. Vyd. 1. Londýn: Blackwell Publishing Ltd., 2006. 676 s. ISBN 1-4051-0286-1.

ČERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. Vyd. 1. Praha: IDEA SERVIS, 1996. 236 s. ISBN 978-80-85970-93-7.

DEBICKI, Jacek, FAVRE, Jean-François, GRÜNEWALD, Dietrich, PIMENTEL a Antonio Filipe. *Dějiny umění – malířství, sochařství, architektura*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. 320 s. ISBN 80-203-076-0.

DRŠKA, Václav a PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. 364 s. ISBN 80-86493-11-3.

ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2007. 227 s. ISBN 978-80-7203-892-3.

HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář: výtvarné činnosti ve výtvarné výchově*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. 93 s. ISBN 978-80-7394-001-0.

HENDRIX, John, Shannon. *The Splendour of English Gothic Architecture*. Vyd. 1. Londýn: Parkstone Press, 2015. 256 s. ISBN 978-1906981983.

HUYGHE, René a kol. *Umění středověku*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1969. 470 s. ISBN nevedeno.

ISIITT, Micah. *Goths: a guide to an American subculture*. Vyd. 1. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2011. 159 s. ISBN 978-0313386046.

- JANÁČEK, Josef a KUTHAN, Jiří, ed. *Umění doby posledních Přemyslovců*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum, 1982. 371 s. ISBN neuvedeno.
- JACSKON, Thomas, Graham. *Gothic Architecture in France, England, and Italy. Volume 1*. Vyd. 1. Londýn: Cambridge University Press, 1975. 291 s. ISBN 978-1363326310.
- KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika. Dílo Jana Santiniho Aichla*. 1. vyd. Praha: Academia, 1976. 200 s. ISBN neuvedeno.
- KOTALÍK, Jiří. *Národní galerie v Praze*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1984. 332 s. ISBN neuvedeno.
- KIDSON, Peter. *Románské a gotické umění. (Umění světa)*. Vyd. 1. Praha: Artia, 1973. 198 s. ISBN neuvedeno.
- LE GOFF, Jacques, ALESSIO, Franco a SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008. 935 s. ISBN 978-80-7021-917-1.
- LUKÁČOVÁ, Elena, ŠOLTÉSOVÁ, Danica a POHANIČOVÁ, Jana. *Dejiny architektúry a umenia stredoveku*. Vyd. 1. Komárno: Vydavateľstvo KT, 2003. 210. s. ISBN 80-8056-366-7.
- MATTHEW, Donald. *Svět středověké Evropy*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 1996. 240 s. ISBN 80-7176-374-8.
- NOVOTNÝ, Miroslav, ed. *Encyklopedie Českých Budějovic*. Vyd. 1. České Budějovice: Nebe, 1998. 591 s. ISBN 80-238-3392-8.
- POSPÍŠIL, Aleš a ŘEPA, Karel. *Pracovní sešit Cestovní deník po zemi gotické*. Vyd. 1. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2010. 8 s. ISBN neuvedeno.
- PIJOAN, José. *Dějiny umění 4*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1979. 333 s. ISBN 80-7176-764-6.
- ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. 56 s. ISBN 80-7290-121-4.
- ROESELOVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Sarah, 1997. 219 s. ISBN 80-238-3744-3.
- ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Sarah, 1995. 195 s. ISBN 80-902267-2-8.

ROSS, Leslie. *Medieval Art: A Topical Dictionary*. Vyd. 1. Londýn: Greenwood, 1996. 320 s. ISBN 978-0313293290.

SAGNER, Karin. *Jak je poznáme? Umění gotiky*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2005, 128 s. ISBN 80-242-1520-9.

STEJSKAL, Karel. *Dějiny umění: umění na dvoře Karla IV*. Vyd. 2. Praha: Balios, 2003, 239 s. ISBN 80-242-0934-9.

Sto písní o Marii: Toledský kodex Cantigas de Santa Maria krále Alfonse X. Učeného. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7308-942-9.

SHARPE, Edmund. *The Seven Periods of English Architecture: Defined & Illustrated*. Vyd. 1. Londýn: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015. 72 s. ISBN 978-1505885750.

SNYDER, James. *Medieval Art: Painting, Sculpture, Architecture 4th Through 14th Century*. Vyd. 1. New York: Harry N. Abrams, 1989. 518 s. ISBN nevedeno.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Metodický materiál k pedagogické praxi ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. 122 s. ISBN 978-80-244-4756-8.

TRIGGS, Lovell. *Arts & Crafts Movement (Art of Century)*. Vyd. 2. New York: Parkstone International, 2014. 245 s. ISBN 978-1844846221.

UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. Vyd. 3. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 1433 s. ISBN 978-80-7106-836-5.

Elektronické zdroje:

ČESKÉ MUZEUM STŘÍBRA. *Lapidárium: Umění kameníků středověké Kutné hory*. Pracovní list ke stálé expozici [online]. 4 s. ©2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: <https://www.cms-kh.cz/sites/default/files/pracovni-list-lapidarium.pdf>

FAKULTA STAVEBNÍ VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V BRNĚ. *Stavby – historické stavby*. Metodický manuál výstup projektu CZ.1.07/1.1.16/02.0041 [online]. Brno, 2013. 140 s. ©2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3940633-Stavby-historicke-stavby.html>

GRECMANOVÁ, Helena a Eva URBANOVSKÁ. *Pedagogika: Projektové vyučování a jeho význam v současné škole* [online]. 1997, 1997(1), 9 s. [cit. 2020-4-20]. ISSN 2336-2189. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=2723&lang=cs>

HAZUKOVÁ, Helena. *Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty*. Metodický portál: Články [online]. 07. 07. 2006, [cit. 2020-4-20]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html>

HRAVÝ ARCHITEKT. *Lidé a architektura v době Karla IV. Výtvarné umění v období gotiky*. Pracovní listy k výstavě Architektura pro korunu [online]. 2016. 13 s. ©2016-2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: <https://www.hravyarchitekt.cz/wp-content/uploads/2016/11/Pracovni-listy-01-vytvarne-umeni-a-socharstvi.pdf>

KLÁŠTER ZLATÁ KORUNA. *Zlatokorunský orbis pictus*. Pracovní list pro 3. a 4. třídy ZŠ [online]. 4 s. ©2020 [cit. 2020-4-21]. Dostupné z: https://www.klaster-zlatakoruna.cz/pamatky/zlata-koruna/ke-stazeni/zlata-koruna-3_4.pdf

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program ZV* [online]. ©2013-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *O nás* [online]. Praha: NÚV, ©2011-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vse-o-nuv>

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcové vzdělávací programy* [online]. Praha: NÚV, ©2011-2020 [cit. 2020-3-17]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

Seznam příloh

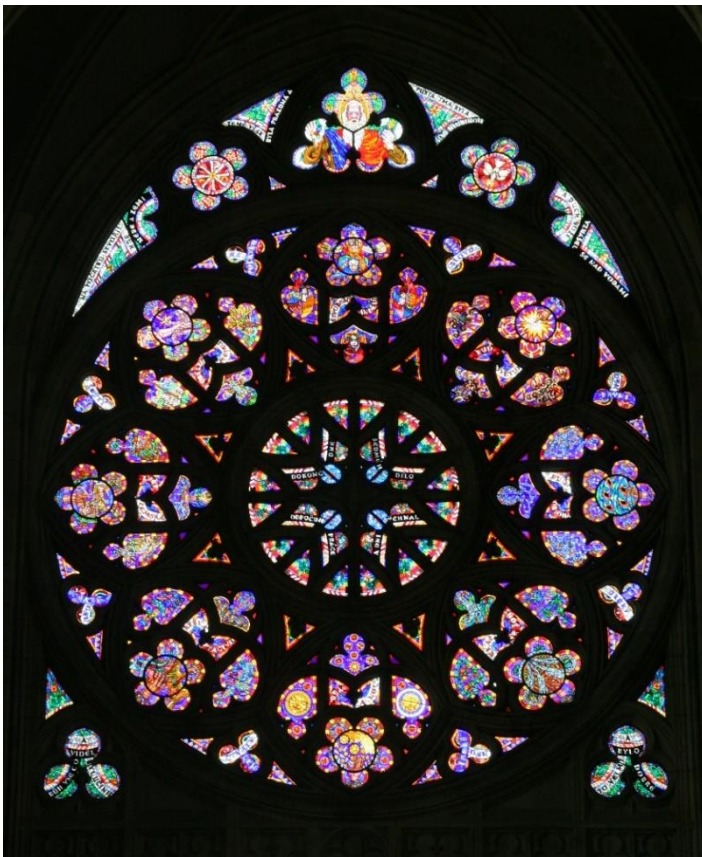
Přílohy I.	Obrazový materiál k teoretické části.....	91
Přílohy II.	Fotodokumentace projektové části.....	106
Přílohy III.	Přípravy lekcí.....	118

Přílohy

I. Obrazový materiál k teoretické části

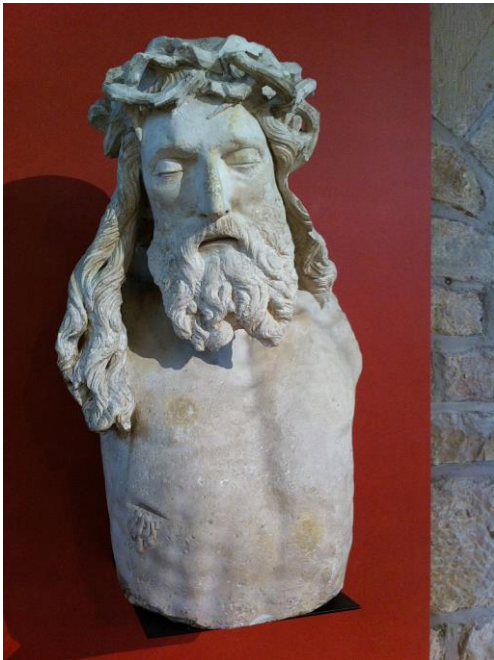
Obr. 1: Katedrála sv. Štěpána v Bourges (1270)

Obr. 2: Katedrála sv. Víta v Praze – detail rozetového okna (14. století)

Obr. 3: Městská radnice v Münsteru (14. století)

Obr. 4: Claus Sluter – Kristus (14. století)

Obr. 5: Tilman Riemenschneider – oltář v kapli Páně v Creglingenu (cca 1510)

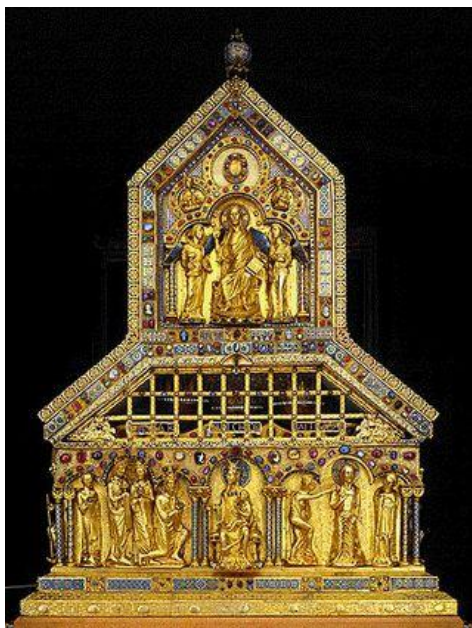
Obr. 6: Jan van Eyck – Manželé Arnolfini (1434)

Obr. 7: Žaltář Blanky Kastilské, fol. 24r (1225–1235)

Obr. 8: Giotto di Bondone – fresky v kapli Scrovegnitů (počátek 14. století)

Obr. 9: Mikuláš z Verdunu – relikvíář Tří králů, čelní strana (cca 1200)

Obr. 10: Jean Bondol – Apokalypsa (1377-1380)

Obr. 11: Opus Anglicanum – Butler-Bowden pluvíál (1330–1350)

Obr. 12: Západní průčelí Baziliky svatého Denise (1140)

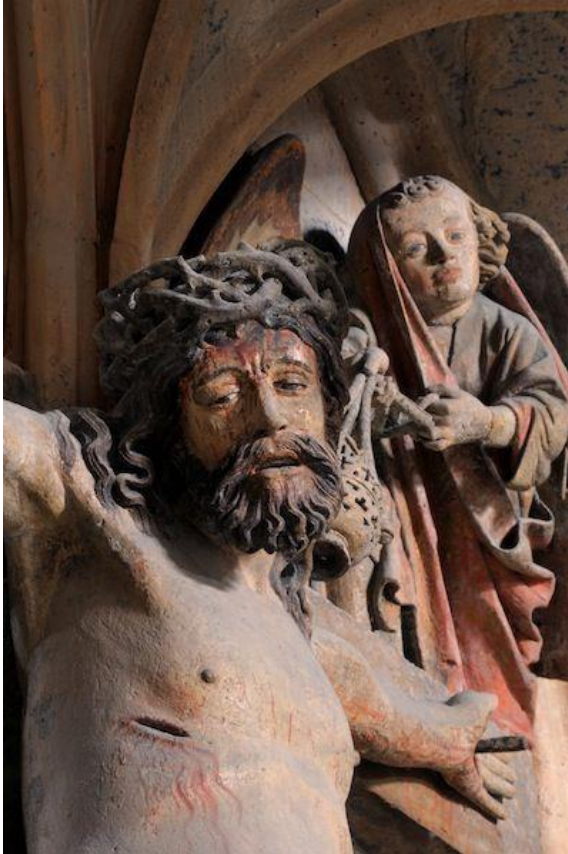
Obr. 13: Západní strana Lincolnské katedrály (13. století)

Obr. 14: Wiltonský Diptych (1395-1399)

Obr. 15: Katedrála sv. Petra v Kolíně nad Rýnem (1322)

Obr. 16: Naumburský mistr – detail sochy Krista na kříži (1240–1260)

Obr. 17: Hans Multscher – Klanění Tří králů (1437)

Obr. 18: Codex Manesse, fol 24r – Minnesänger (1305-1315)

Obr. 19: Západní průčelí katedrály v Léonu (13. století)

Obr. 20: Pere Oller – detail oltáře sv. Petra v katedrále ve Vichu (1427)

Obr. 21: Skulptura Bílé Madony (13. století)

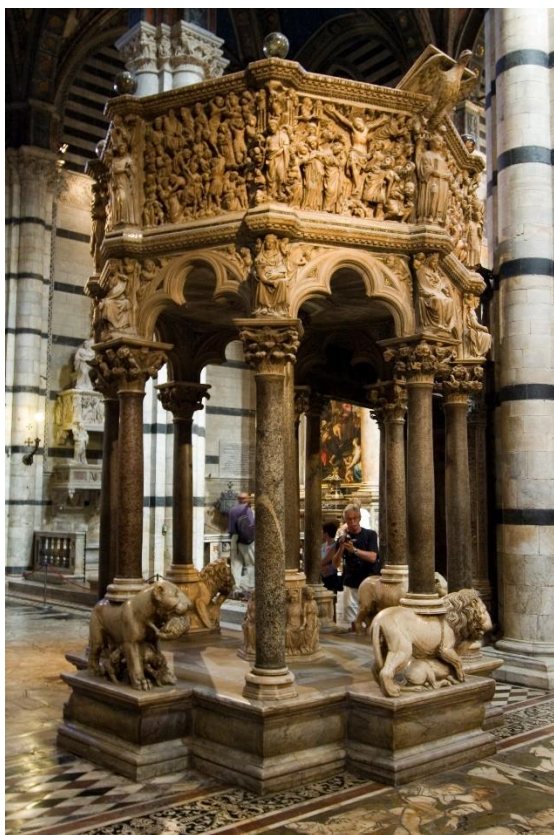
Obr. 22: Cantigas de Santa Maria – vyobrazení hráčů na rebab (1221-1284)

Obr. 23: Bartolomé Bermejo z Córdoby – Pieta (1490)

Obr. 24: Dóžecí palác v Benátkách (1421-1440)

Obr. 25: Nicoló Pisano – kazatelna v Sieně (1265-1268)

Obr. 26: Klášterní kostel svatého Františka v Praze (1234)

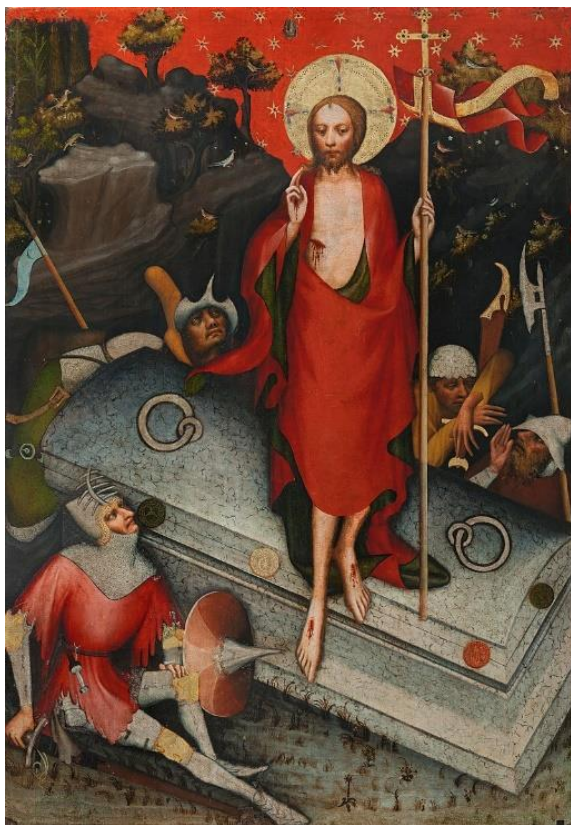
Obr. 27: Klášter Osek – Křížová chodba s kapitulní síní (1230)

Obr. 28: Pasionál abatyše Kunhuty – Anděl

Obr. 29: Petr Parléř – busta Karla IV. (1375–1378)

Obr. 30: Mistr Třeboňského oltáře – Zmrtvýchvstání Krista (cca 1380)

Obr. 31: Benedikt Rejt – Klenba Vladislavského sálu (1490-1502)

II. Fotodokumentace projektové části

Obr. 1: Žáci začínají tvořit erby.

Obr. 2: Rozpracovaná malba erbu.

Obr. 3: Žáci zachycení během výtvarné činnosti – malba temperou.

Obr. 4: Výsledný erb.

Obr. 5: Dekorace třídy hotovým erbem.

Obr. 6: Skupina v procesu tvorby rozety.

Obr. 7: Podlepování rozety barevnými foliemi.

Obr. 8: Pokrývání rámu rozety černou temperou.

Obr. 9: Dokončené schnoucí rozety.

Obr. 10: Výsledné umístění rozet na oknech chodby školy.

Obr. 11: Vznik stránky iluminovaného rukopisu.

Obr. 12: Kolorování vodovými barvami.

Obr. 13: Žákyně zachycená při malbě ornamentálního okraje.

Obr. 14 a 15: Výsledné iluminované manustripty.

Obr. 16: Počátek vzniku reliéfu rytíře – stříhání folie.

Obr. 17 a 18: Výsledný reliéf rytíře.

Obr. 19: Série reliéfů rytířů.

Obr. 20: Experimentace s mícháním vhodné barvy pro tisk na látku.

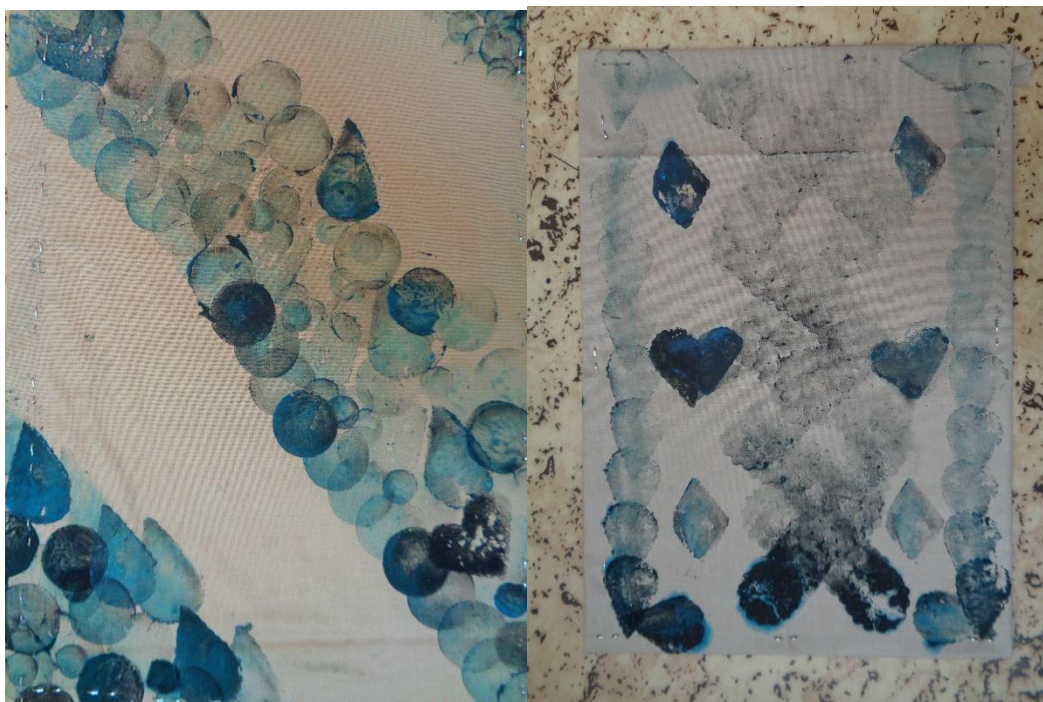
Obr. 21: Seznamování se s technikou tisku „nanečisto“.

Obr. 22: Žákyně zachycená během tisknutí na látku.

Obr. 23: Žák namáčí tiskátko do barvy.

Obr. 24 a 25: Výsledná potištěná textilie.

Obr. 26: Madona během vzniku.

Obr. 27: Nanášení první vrstvy tempery.

Obr. 28: Rozpracovaná madona s dítětem.

Obr. 29: Pohled na zadní stranu triptychu.

Obr. 30: Finální verze madony.

Obr. 31: Návrh dlaždice.

Obr. 32: Rytí do slaného těsta – dlaždice během vzniku.

Obr. 33: Žák zachycen během používání rydla.

Obr. 34: Děvčata žárlivě střeží podobu svých výtvorů před ostatními.

Obr. 35 a 36: Výsledné, vyschnuté dlaždice.

III. Přípravy lekcí

Námět: Můj erb – nalezení mé středověké identity

Vypracoval/a:	Diana Jungová				
Typ výtvarné činnosti:	imaginace	experimentace	studium skutečnosti		
Doporučený ročník:	1	2	3	4	5
Časový úsek:	1 vyučovací hodina	2 vyučovací hodiny	delší časový úsek		

Výchovně-vzdělávací cíl

- osvojit si techniky malby temperou na čtvrtku
- seznámit se s plošnou tvorbou
- rozšířit znalostí v oblasti historie a heraldiky
- naučit se samostatně komentovat a hodnotit svou práci a práce ostatních spolužáků

Motivace

Myšlenková mapa – téma středověk. Diskuze na téma heraldika a šlechtický stav.

Práce s interaktivní tabulí – promítnutí fotografií rytířského klání, následně několik ukázek erbů významných středověkých rodů.

Motivační příběh o šlechtické družině.

Výtvarný úkol

Malba erbu temperou na čtvrtku a jeho následné vystřížení.

Kritéria hodnocení

- vhodné umístění do formátu
- manuální zručnost při práci s temperovými barvami a štětcem
- nápaditost motivů

-snaha a pozitivní přístup k tvorbě

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: čtvrtka ve formátu A3, ploché štětce různých velikostí, temperové barvy, nůžky.

Techniky: malba temperou, vystřihování.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

1. Úvod, motivace (20 min).
2. Zadání výtvarného úkolu a diskuse o konkrétních motivech (5 min).
3. Vlastní práce dětí (45 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Způsob hodnocení

V závěru hodiny budou jednotliví žáci vyzváni, aby svá díla představili před tabulí. Ostatní žáci se budou snažit určit, co zobrazují jednotlivé motivy v erbu. Následně vyvolaný žák v krátkosti své dílo představí a popíše. Během představování jednotlivých děl budou žáci taktéž vyzýváni ke vzájemnému hodnocení a sebehodnocení a v krátkosti bude slovně hodnocen i ze strany učitelky. Hodnocena budou výše zmíněná kritéria.

Námět: Cesta do kláštera – rozeta

Vypracoval/a:	Diana Jungová				
Typ výtvarné činnosti:	imaginace	experimentace	studium skutečnosti		
Doporučený ročník:	1	2	3	4	5
Časový úsek:	1 vyučovací hodina	2 vyučovací hodiny	delší časový úsek		

Výchovně-vzdělávací cíl

- rozvinout zručnost a přesnost
- vyzkoušet si práci s nepoddajnými materiály
- naučit se ekonomickému využívání materiálů
- seznámit se s prostorovou tvorbou
- rozšířit znalosti v oblasti dějiny architektury
- naučit se samostatně komentovat a hodnotit svou práci a práce ostatních spolužáků

Motivace

Návštěva dominikánského kláštera a přilehlého klášterního kostela Obětování Panny Marie, jež se nachází na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích. Prohlídka vitráží.
Práce s interaktivní tabulí – prohlédnutí a diskuze nad promítnutými rozetami. Výběr nejhezčí promítnuté rozety.

Výtvarný úkol

Narýsování kružnice na knihařskou lepenku. Nakreslení a vystříhnutí šablon a jejich překreslení na základ rámu (kruh). Vyřezání rámu rozety z knihařské lepenky. Natření rámu akrylovou barvou. Podlepení rámu barevnými foliemi.

Kritéria hodnocení

-kvalita provedení
-originalita zpracování
-snaha a pozitivní přístup k tvorbě

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: velkoformátová knihařská lepenka, barevné folie, řezáky, nůžky, provázek, akrylová černá barva, velký plochý štětec, tužka, průhledná lepicí kolečka 30 mm.
Techniky: malba, vystřihování, vyřezávání, lepení.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

První vyučovací jednotka:

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Poučení o bezpečnosti práce (5 min).
3. Zadání výtvarného úkolu (5 min).
4. Vlastní práce dětí (50 min).
5. Úklid (10 min).
6. Zhodnocení (5 min).

Druhá vyučovací jednotka:

1. Úvod (5 min).
2. Zadání výtvarného úkolu (5 min).
3. Vlastní práce dětí (55 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (15 min).

Způsob hodnocení

V závěru hodiny si s žáky společně prohlédneme jejich práce umístěné na oknech. Budou vyzváni, aby vybrali tu rozetu, která se jim nejvíce líbí. Hodnocení učitelky bude slovní, jak v průběhu činnosti, tak v závěru hodiny. Hodnocení bude probíhat podle zadaných kritérií.

Námět: Cesta do kláštera – skriptorium

Vypracoval/a:

Typ výtvarné činnosti:

Doporučený ročník:

Časový úsek:

Výchovně-vzdělávací cíl

- seznámit se se základy kaligrafie
- rozvinout schopnosti v oblasti malby akvarelem
- seznámit se s historickým rukopisem, iluminací a artušovskými legendami
- naučit se samostatně komentovat a hodnotit svou práci a práce ostatních spolužáků

Motivace

Řízená diskuse na téma středověká skriptoria.
Práce s interaktivní tabulí – ukázky děl Geoffreyho z Monmouthu a francouzského Post-Vulgate cyklu.
Předčítání příběhu o meči Excalibur.

Výtvarný úkol

Napsat krátký textu pomocí tuše a redispera. Nakreslit ilustrace tuší a následně ji kolorovat akvarelovými barvami.

Kritéria hodnocení

- originalita námětu a provedení
- kvalita kresby a malby
- dodržení zadání
- pozitivní přístup k tvorbě

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: redispero, černá tuš, kulaté štětce, akvarelové barvy, čtvrtka A4, tužka, pravítko s ryskou.

Technika: kresba tuší, kaligrafie, malba akvarelem.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

1. Úvod, motivace (20 min).
2. Seznámení s pomůckami a výtvarnými technikami. (5 min).
3. Vlastní práce dětí (45 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Způsob hodnocení

V závěru hodiny hotové práce vystavíme před tabulí a společně vybereme několik nejzdařilejších, okomentujeme jsme, co se nám na nich nejvíce líbí a jaké prvky bychom naopak udělali lépe a z jakého důvodu. Učitelka bude hodnotit slovně podle zadaných kritérií.

Námět: Turnaj královského dvora – rytířské klání

Vypracoval/a:	Diana Jungová				
Typ výtvarné činnosti:	imaginace	experimentace	studium skutečnosti		
Doporučený ročník:	1	2	3	4	5
Časový úsek:	1 vyučovací hodina	2 vyučovací hodiny	delší časový úsek		

Výchovně-vzdělávací cíl

- zlepšení manuální zručnosti, koordinace ruky a jemné motoriky
- seznámení a možnost experimentace s novým, neznámým materiálem
- prohloubení dovedností v oblasti tvorby lidské postavy
- zvýšení schopnosti konstruktivně hodnotit svou práci a práci ostatních

Motivace

- Sledování záznamu rytířského turnaje.
- Pojmenování součástí rytířské zbroje a následný rozhovor o rytířích.
- Motivační příběh o kovotepci, který znázorňuje svého rytířského favorita.

Výtvarný úkol

- Kresba předlohy postavy rytíře tužkou na papír. Rytí postavy rytíře do vytlačovací folie.
- Vystřížení rytíře a jeho nalepení na barevný papír.

Kritéria hodnocení

- pochopení a zvládnutí práce s materiálem
- nápadité kombinování stop jednotlivých nástrojů
- vhodné umístění do formátu
- správná proporčnost postavy
- pozitivní přístup k práci

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: vytlačovací folie, rydla, vypsané kuličkové pero, špejle, špendlíky, nůžky, tužka, papír, barevný papír, oboustranná lepicí páska.

Technika: kresba, stříhání, lepení, rytí, propichování.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Seznámení s pomůckami a výtvarnými technikami (5 min).
3. Vlastní práce dětí (50 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Způsob hodnocení

V závěru hodiny jsme se posadíme do kroužku na koberec a každý z žáků představí svého rytířského favorita, kterého vyobrazil na fólii a popíše jeho vlastnosti. Učitelka vyzve každého žáka, aby během představování svého výtvaru okomentoval, jak se mu pracovalo a výsledek své vlastní práce zhodnotil. Učitelka bude hodnotit slovně jak během procesu tvorby, tak během závěrečného společného hodnocení. Hodnocení bude probíhat, dle předem stanovených kritérií.

Námět: Turnaj královského dvora – oprava panského stanu

Vypracoval/a:

Typ výtvarné činnosti:

Doporučený ročník:

Časový úsek:

Výchovně-vzdělávací cíl

- prostor k experimentaci s výtvarnými materiály
- seznámení s historickou výtvarnou technikou
- zlepšit schopnost sebereflexe a konstruktivního hodnocení prací spolužáků

Motivace

Řízený rozhovor na téma rytířských turnajů a způsobů ubytování šlechticů a rytířů.
Motivační příběh o roztrženém panském stanu.

Výtvarný úkol

Potisk textilie pomocí razítek z brambor.

Kritéria hodnocení

- originalita ve volbě tvarů razítek a zajímavé kombinování intenzity stopy
- pochopení práce s materiálem
- pozitivní přístup k tvorbě

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: čtvrtka formátu A4, sešívačka, tekuté lepidlo na papír, rezné lněné/bavlněné plátno, brambory, formičky na cukroví, tupý nůž, kancelářské sponky, sešívačka, tiskařská barva, inkoust, tuš.

Technika: tisk na textilií.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Seznámení s pomůckami a výtvarnými technikami a zadání výtvarného úkolu (10 min).
3. Vlastní práce dětí (45 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Způsob hodnocení

Hotové práce rozmístíme před tabulí a s žáky společně vybereme nejzdařilejší díla, která umístíme na nástěнку. Hodnotit budeme především vhodné množství použité barvy, vhodnost umístění do formátu a kvalitu připevnění (adekvátní množství sponek pro sešití, lepidlo nanesené pouze na zadní straně, rovně ustřižený okraj). Učitelka bude hodnotit slovně, a to jak v průběhu činnosti, tak během závěrečného hodnocení.

Námět: Návštěva středověkého města – madona

Vypracoval/a:

Typ výtvarné činnosti:

Doporučený ročník:

Časový úsek:

Výchovně-vzdělávací cíl

- rozvinout schopnosti v oblasti studia skutečnosti
- seznámení s prostorovou tvorbou
- seznámení s významným českým uměleckým dílem
- zlepšit schopnost sebereflexe a konstruktivního hodnocení prací spolužáků

Motivace

Práce s interaktivní tabulí – promítnutí obrazu Madony ze Zbraslavi a dalších mariánských obrazů.
Seznámení se středověkou výtvarnou symbolikou.
Motivační příběh o malířské dílně.

Výtvarný úkol

Vystřížení základu obrazu z kartonu. Malba temperou postavy podle předlohy na karton. Zlacení malby zlatou temperou.

Kritéria hodnocení

- dodržení zadání
- věrnost zobrazení a pečlivost
- pozitivní přístup k tvorbě

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: karton, nůžky, ploché štětce, tempery, zlatá tempera, papír velikosti A4, tužka.

Technika: kresba tužkou, vystřížení tvaru z kartonu a papíru, malba temperou.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Zadání výtvarného úkolu (5 min).
3. Vlastní práce dětí (50 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Způsob hodnocení

Hotové práce postavíme na připravenou lavici v zadní části učebny. Žáci se vyjádří, zda se jim pracovalo dobře, či špatně a co by během své práce udělali jinak, kdyby mohli začít znovu. Žáci poté vyberou několik prací, které se jim budou líbit nejvíce. Učitelka bude hodnotit slovně jak během procesu tvorby, tak během závěrečného společného hodnocení. Hodnocení bude probíhat, dle předem stanovených kritérií.

Námět: Návštěva středověkého města – dlaždice

Vypracoval/a:

Typ výtvarné činnosti:

Doporučený ročník:

Časový úsek:

Výchovně-vzdělávací cíl

- osvojení si techniky práce s modelovací hmotou
- seznámení s prostorovou tvorbou
- experimentace s netradičními pomůckami
- naučit se samostatně komentovat a hodnotit práce ostatních spolužáků

Motivace

Práce s interaktivní tabulí – promítnutí fotografií středověkých dlaždic, které se vyskytují v prostorách známých historických objektů
Hra, kdy budou mít žáci za úkol uhodnout, ke které památce náleží konkrétní fotografie dlažby
Řízená diskuse, která žáky vhodně volenými otázkami povede k úvahám o technice tvorby daného námětu.

Výtvarný úkol

Tvorba dlaždice ze slané těsta.

Kritéria hodnocení

- vhodné umístění do formátu
- zvládnutí a pochopení práce s materiálem
- originalita a nápadité kombinování stopy jednotlivých nástrojů
- pozitivní přístup k tvorbě

Výtvarné prostředky (techniky, pomůcky a materiály)

Pomůcky a materiály: slané těsto, váleček, špejle, rydla, tupý nůž, igelit.

Technika: kresba tužkou, modelování, rytí, propichování.

Organizace lekce (výtvarné postupy a časové rozvržení činností)

1. Úvod, motivace (15 min).
2. Zadání výtvarného úkolu (5 min).
3. Vlastní práce dětí (50 min).
4. Úklid (10 min).
5. Zhodnocení (10 min).

Způsob hodnocení

V závěru hodiny se s žáky společně posadíme na koberec. Každý žák před sebe položí hotovou dlaždici a její návrh. Během představování jednotlivých děl budou žáci taktéž vyzýváni ke vzájemnému hodnocení a sebehodnocení a v krátkosti bude každý výtvarný slovně hodnocen i ze strany učitelky. Hodnocení bude probíhat, dle předem stanovených kritérií.

Zdroje příloh

Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části

Obr. 1: [https://en.wikipedia.org/wiki/Bourges_Cathedral#/media/File:Cath%C3%A9drale_de_Bourges_\(Cher\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Bourges_Cathedral#/media/File:Cath%C3%A9drale_de_Bourges_(Cher).jpg)

Obr. 2: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praha,_Katedr%C3%A1la,_rozeta_01.jpg

Obr. 3: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cb/RathausM%C3%BCnster.jpg>

Obr. 4: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Claus_Sluter#/media/File:Claus-sluter-Champmol3.jpg

Obr. 5: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tilman_Riemenschneider_Marienaltar.jpg

Obr. 6: <https://www.wikiart.org/en/jan-van-eyck/the-arnolfini-wedding-the-portrait-of-giovanni-arnolfini-and-his-wife-giovanna-cenami-the-1434>

Obr. 7: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%9Alt%C3%A1ř_Blanky_Kastilské#/media/Soubor:Psalter_of_Blanche_of_Castile.jpg

Obr. 8: https://en.wikipedia.org/wiki/Scrovegni_Chapel#/media/File:Scrovegni.JPG

Obr. 9: <https://www.wikiart.org/en/nicholas-of-verdun/the-shrine-of-the-three-kings-front-side-1200>

Obr. 10: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Tapisserie_de_l'apocalypse.jpg

Obr. 11: https://en.wikipedia.org/wiki/Butler-Bowden_Cope#/media/File:Butler

[bowden_cope.jpg](#)

Obr. 12: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bazilika_Saint-Denis#/media/

[Soubor:Saint-Denis - Fa%C3%A7ade.jpg](#)

Obr. 13: https://cs.wikipedia.org/wiki/Lincolnsk%C3%A1_katedr%C3%A1la#/m

[edia/Soubor:West front - Lincoln Cathedral - geograph.org.uk - 695994.jpg](#)

Obr. 14: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:The_Wilton_Diptych#/

[media/File:Anonimo_inglese_o_francese,_dittico_wilton,_1395-99_ca._01.jpg](#)

Obr. 15: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Katedrála_svatého_Petra_\(Kolín_nad](https://cs.wikipedia.org/wiki/Katedrála_svatého_Petra_(Kolín_nad)

[Rýnem\)#/media/Soubor:Kölner_Dom_abends.jpg](#)

Obr. 16: <https://i.pinimg.com/originals/e7/67/31/e76731322181c9ea6dd4595>

[a6bf96b5f.jpg](#)

Obr. 17: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hans_Multscher#/

[media/File:Hans_Multscher_-_Th_Adoration_of_the_Magi_-_WGA16330.jpg](#)

Obr. 18: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Codex_Manesse-Minnes%C3%A4nger_1.jpg

Obr. 19: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leon_Cathedral_2005.jpg

Obr. 20: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:080_Catedral,_retaula_de

[Sant_Pere.jpg](#)

Obr. 21: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sculpture_of_Madonna

[with_child_and_St_John_\(Kunsthistoriches_Museum\).jpg](#)

Obr. 22: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rebabs_from_the_Cantigas

[_de_Santa_Maria.jpg](#)

Obr. 23: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bartolom%C3%A9>

Bermejo - Piet%C3%A0 of Canon Luis Despl%C3%A1 - WGA01963.jpg

Obr. 24: https://en.wikipedia.org/wiki/Doge%27s_Palace#/media/File:

Photograph of of the Doges Palace in Venice.jpg

Obr. 25: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Duomo_di_siena_pulpito

nicola_pisano.jpg

Obr. 26: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C4%99ho_Franti%C5%A1ka_z_Assisi

(Anežský klášter)#/media/Soubor:Anežský klášter sv. František.jpg

Obr. 27: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Oseck%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter#/media/Soubor:Osek,](https://cs.wikipedia.org/wiki/Oseck%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter#/media/Soubor:Osek)

klášter cisterciáků.JPG

Obr. 28: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Pasion%C3%A1l_abaty%C5%A1e

Kunhuty#/media/File:Andel_3.jpg

Obr. 29: https://cs.wikipedia.org/wiki/Triforium_katedr%C3%A1ly_svat%C4%99ho_V%C3%ADta#/

media/Soubor:Busta_Karel_IV.jpg

Obr. 30: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mistr_T%C5%99ebo%C5%A1nsk%C3%A9ho_olt%C4%99e#/media/

Soubor:The Resurrection - NG.O 477.jpg

Obr. 31: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klenba_vladislavsky_sal.jpg

Přílohy II. Fotodokumentace projektové části

Fotografie pochází ze soukromého archivu diplomantky.